

OUP—901—26-3-70—5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No.

12345

Accession No.

P. G. 7214

Author

12345

Title

12345

This book should be returned on or before the date last marked below.

సులభీకృతసంస్కృతగ్రంథమాల.

అభినవ బాలనీతికథాసప్తతిః

సంస్కృతవ్యాకరణమును, అష్టాంగ్యభాషయందు రచించినట్టియు,
“శాకుంతలము” మొదలగు నాటకములను భాషాంతరీకరించినట్టియు,
మద్రాసు యూనివర్సిటీ సంస్కృతపుస్తకములకు టిప్పణి వ్రాసినట్టియు,
నందూరు విద్యాకళాశాలలో సంస్కృతలెక్చరైనట్టియు,

న. స్వామినాథి రాస్త్రిగాలచే

రచించబడినది.
Post Graduate Library
College of Arts & Commerce, O. U

ॐ శ్రీ గణేశాయ నమః ॐ

శబదాదః

ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల, (లిమిటెడ్) యందు
క. కోదండరామయ్య చే
ముద్రింపబడియె.

1923

ఉ పా ద్ధా త్ర ము

సంస్కృతగద్య పుస్తకములలో ప్రవేశకెట్టవలెననుగాను
 ఈపుస్తకమును వ్రాసియున్నాను. అప్పటికథలను కొన్ని పుస్తకములలోనుండి ఏర్పి, ప్రారంభికుల కుపయుక్తమగునట్లు తిరుగు
 సులభశైలిలో వ్రాసి, మొదట చిన్నచిన్న కథలనున్న తరువాత పెద్దపెద్దకథలనున్న ఇందులో వ్రాసియున్నాను. పెద్దసమాసములున్న, అర్థధాతకథాతు రూపములున్న ఈపుస్తకమందు వ్రాయబడలేదు. ప్రారంభికులకు సులభముగా నుండుటకొఱకు సంధులుకూడ కలుపలేదు. చివరను పుస్తకములోనున్న పదముల యర్థములు వ్రాయబడియున్నవి. ఈపుస్తకమునున్న, అభినవబాలకాదంబరినిన్ని బాగుగా చదివిన యెడల సంస్కృతభాషలో కావలసినంత ప్రవేశము కలుగునని నా నమ్మకము.

గుంటూరు, {
 1-6-23. }

ఇట్లు సజ్జనవిధేయుడు,
 న. స్వామి నాథ శాస్త్రి.

ఓమ్.

అభినవ బాల నీతికథాసప్తతిః.

(1). సూర్యస్య కుక్కురస్య చ కథా.

ఏకస్మిన్ గ్రామే మదమతిః నామ మూఢః సూర్యః
ప్రతివసతిస్మి | తస్య వశే కృష్ణః కుక్కురః అవర్జిత | సః
వృషభః తం కుక్కురం శ్వేతం కర్తుం విచ్ఛత్ | తథైవ సః
తం కుక్కురం నదీం సత్వా బహుశా దివసా జలేన ప్రక్షా-
లయా అత్యుత్ | తథాసి సః కృష్ణః భషకః శ్వేతః స అభ-
వత్ | తతో జనాః తస్య మాధ్యం దృష్ట్వా తం పర్వహసన్ |
శేన సః చితరాం దూతః ససుభవత్ ||

నీతిః :—అనాశ్వం సాధయితుం న యశేతి ||

(2). తస్కరస్య కవేః చ కథా.

కశ్చిత్ చోరః పురాకృతస్య పుణ్యస్య వశాత్ కస్య-
చిత్ నగరస్య రాజా నమజాయత | కదాచిత్ కోఽపి కవిః తస్య
అంతికం ఆగతః | అథ సః కవిః తం రాజానం అధిక్రమ్య కాని-

చిత్ పద్మాని షతిత్వాకాంచన సగభావనాం అయాచత | తతః
 సః గాజా లిస్నై కామపి సంభావనాం న అయచ్ఛత్ | పరంతు
 సః స్వస్య బృత్యాన్ ఆహూయ తస్య కవేః సర్వాణి
 వస్త్రాణి అపనీయ తం విద్రావయతుం ఆదిశత్ | తథైవ
 తే తస్య దేహీ వర్తమానాని సర్వాణి వస్త్రాణి అవయ్య తం
 విద్రావయంతిస్మి॥

నీతిః—నిచిః మహత్ ఐదం పాప్తౌఽపి స్వీయం స్వ-
 భావం న త్యజతి॥

(3). శూద్రస్య హంసస్య చ కథా.

అవంత్యాం కశ్చిత్ లుభః శూద్రః ఆసీత్ | సః
 కంచన హంసం అపోషయత్ | సః హంసః దినేదినే స్వర్గమ-
 యం అండు ఉత్పాదయతిస్మి | తేన సః శూద్రః తృప్తః న
 అభవత్ | ఏకదైవ సః సర్వాణి అండాని గ్రహీతుం
 ఐచ్ఛత్ | అథ సః హంసం హుషం నిశ్చితవాక్ | తథైవ
 సః తం హత్వా కుక్షౌ అపశ్యత్ | తత్ర కిమపి అడం న
 ఆసీత్ | అండుస్య దానా హంసః చ మృతః | తేన సః
 నిరీకాం ఖన్నః అభవత్॥

నీతిః—అత్యాశియా మూలస్యైవ హాని ర్భవతి॥

(4). రత్నస్య కుక్కుటస్య చ కథా.

కదాచిత్ ఏకః కుక్కుటః అవకరస్య వికరం చరణా-
భ్యాం వికీర్ణం అతిష్ఠత్ | తదా సః భాస్వరం కించన వస్తు అప-
శ్యత్ | తస్య దీప్త్యా సః తత్ రత్నం ఇతి బోధతిస్మ | పరం
తస్య ఉపయోగం న అబోధత్ | తస్మాత్ సః నూఢః చర-
ణాముఢః తత్ రత్నం ప్రతి ఇత్థం అవత్ “రే, త్వం రత్నం
అసి; త్వయా కిం ప్రయోజనం? త్వం తావత్ యావన్నాస్య
పోషణీ అపి కలూన అర్హసి” ఇతి | ఏవం ఉక్త్వా సః తత్
విసృజ్య గతిః॥

నీతిః:—యత్ ఉపయోగాయ భవతి తత్ ఏవ ప్ర-
శంసామః॥

(5). కాష్ఠవిక్రయిణః తింత్రీణీవృక్షస్య చ కథా.

కశ్యిత్ కాష్ఠవిక్రయీ కంచన పరశుం నిర్మితవాన్ |
అథ సః తస్మిన్ యోజనీయం దండం సూచాదయితుం వనం
అగచ్ఛత్ | తత్ర కా వా శాఖా అనుకూలా భవేత్ ఇతి
వృక్షాన్ పశ్యేత్ అతిష్ఠత్ | తదా కశ్యప తింత్రీణీవృక్షః తమ-
ప్రచ్ఛత్ | “కిం తవ అభీష్టం?” ఇతి | సః అవదత్ “బాహు-

ప్రచూణః దుడః ఏవ మమ అభీష్టః" ఇతి । తతః సః పృథ్వః
 స్వస్య శాఖాను ఏకాం తస్మై అనుచ్ఛత్ । సః అపి తాం
 శాఖాం సంత్యక్య ఆత్మనః పరశౌ సంయోజితవాక్ । అథ సః
 తం తింతిరీణీపృథ్మం అన్యైక్ నన్యైక్ పృథ్వాక్ అపి ఛిత్యా
 విక్రేతుం ఆరంభతః॥

నీతిః:—శత్రోః కృతః ఉపకారః అపకారామైన భవతి॥

(6). వానరస్య తస్య ప్రతిబింబస్య చ కథా.

ఏకః వానరః కస్యచిత్ కూపస్య చాంతే స్థిత్యా
 ఆమ్రస్య ఫలం అభక్షయత్ । తదా సః అవనమ్య కూపస్య
 అంతః అవలోకయత్ । తదానీం తస్య ప్రతిబింబం జలే అదృ-
 శ్యత । తేన అన్యః మర్కటః జలస్య అంతః ఆమ్రం భక్షయ-
 స్త్వేవ దృశ్యతేన్మ । తత్ దృష్ట్వా అయం వానరః అన్యస్య
 తస్య మర్కటస్య భయం ఉత్పాద్య తస్య ఫలం గ్రహీతుం
 విచ్ఛత్ । అథ సః ఉచ్చైః అశబ్దయత్ । తేన తస్య ముఖే
 స్థితం ఫలం కూపే పతిత్యా న్యచుజ్జత్ । తతః సః వానరః
 దుఃఖతః అభవత్॥

నీతిః:—పరకీయం గృహ్నుః స్వీయం అపి నాశయతి॥

(7). బకస్య మయూరస్య చ కథా.

ఏకదా కోఽపి మయూరః బకం దృష్ట్వా ఆత్మనః
కలాపభారం ఉద్యమ్య తం బకం క్షుద్రవత్ మత్వా జాత-
రూపకల్పానాం స్వస్య పిచ్ఛానాం శోభాం తస్మై దర్శయ-
తిస్మ | తస్య దర్శనం శాతయితుం బకః తం వదతిస్మ “రే యది
సుందరసింహాన్యేవ మహత్త్వం ఆనయంతి త్వర్తి మయా-
రాణాం జాతిః శ్రేష్ఠా | పరం తు అహ మిదం మన్యే—యత్
బాలకానాం ప్రేక్షనకం భూత్వా భూమౌ ప్రసర్పణాపేక్షయా
అంతరాలగమనే సామర్థ్యం అధికం మహత్త్వం యచ్ఛతి” ఇతి॥

నీతిః — స కోఽపి సర్వైః గుణైః ఉపేతః భవతి॥

(8). అజస్య సింహస్య చ కథా.

ఏకః కేసరీ పర్వతస్య నికంబదేశే చరంతం కంచన
శుభ్రం అజం అచశ్యత్ | “తస్మి మే గతిర్నాస్తి” ఇతి జ్ఞా-
త్వా హరిః తం అలపత్ :- “రే, ధీవి మిదృశే, విషమే స్థానే
సర్వాష్టాం చరిత్వా కిం సుఖం లభసే? ఉక్లుప్త్య, ఉక్లుప్త్య
కదాచిత్ ధీవి యది పతేః తదా ప్రాణాన్ త్యజే; తస్మి తే
నీచైః ఆగమనం వరం | శాద్వలగతా ఇమాన్ కోమలాన్
శాదాన్ మధురాణి చేమాని గుల్మపక్షాని ఖాద” ఇతి | అథ

ఛాగః పృథ్వీజాణత్, “తవ శక్తిః సర్వథా అనవద్యా | పరం త్వం మే బుభుక్షిరేషవ దృశ్యనే | అతః త్వయా అధిష్ఠితం స్థలమాగత్య మజ్జీవితం సశయితం నాహం కుర్వాం” ఇతి॥

నీతిః—యే స్వార్థపరాః జన్మశ్చక్రైః కథితం హితం స విశ్వసితవ్యం ॥

(9). దశనశీలస్య శ్వాసస్య కథా.

కశ్చిత్ శ్వాసః జనాన్ అభిధావ్యతాన్ దశతి! అస్య హేతోఃతస్య స్వామీ తస్య గలే కాప్తమేకం బద్ధవాన్ | ఏ-తత్ మహత్ భూషణ మితి మత్వా సః శుశ్రువః ప్రితివేశ్యాన్ ఇషకాన్ తిరస్కృతవాః ; సన్నిధౌ స్థాతుం అపి తాన్ సక్షుమ-తేస్మై | తతః తేషు కశ్చిత్ వృద్ధః తం భణతి | “తాత గల్గితేన అనేన అహం మహత్త్వం వాప్తః ఇతి మన్యసేచేత్ సుఖం ఘన్యస్య | పరం యః ఇదం కాప్తం గలే బద్ధవాన్ తేన మహిమ్నః కారణ మితి నేదం బద్ధః ; అపితు ఘ్నిమ్నః కారణం ఇతి బద్ధం ఇదం ఇతి అహం తిర్క్యయే” ఇతి॥

నీతిః—నాభిమానాః క్షుద్రబుద్ధయః ఆత్మని సంస్థితం వైకల్యం స్వేషాం శ్రేయస్కుర మితి సమర్థయంతి॥

(10). మృతౌ పాత్రస్య పిత్తౌ పాత్రస్య చ కథా.

మృతౌ పాత్రం పిత్తౌ పాత్రం చ నద్యాః తిరే ఆస్తాం ।
 ఉర్ధ్వపృథేభాత్ ఆగతేన పూరేణ ఉహ్యమానయోః తయోః
 పిత్తౌ పాత్రాభిఘాతే స వృత్తే సతి అహం భగ్నః భవేయం'
 ఇతి మృత్యుశ్చ చింతాకాంత మభివత్ । దుఃఖిని తత్
 దృష్ట్వా రీతిపాత్రం ఏవం అవదత్ , “భో మా భయం గచ్ఛ
 అహం త్వాం రక్షేయః” ఇతి । తత్ ఆకర్ణ్య మృతౌ పాత్రం
 ప్రత్యవదత్ “భ్రాతః, దూరత ఏవ మాం ప్రతిభాషస్వ । త్వ-
 త్తః అహ మతివ భీతిః అస్మి, యతిః పరస్పరాభిఘాతే సతి మమైవ
 నాశః భవేత్” ఇతి॥

నీతిః—శ్రీమతా సార్థం సంబంధః దగద్రం విపది పాత-
 యతి॥

(11). సగదస్య చిల్లస్య కథా.

కశ్చిత్ చిల్లః ఓరం రుగ్నః ముమూర్షుః అభవత్ ।
 తతః సః ఆత్మనః పూర్వకర్మాణి స్మారం స్మారం భయ-
 త్రస్తమనాః మాతర మవగత్ “భో నూతిః కైశ్చిత్ వ్రతైః,
 నియమైః, ఉపవాసైః, అన్యైశ్చ భక్తిప్రకారైః దేవం అనామ-
 యం మదిర్థం యాచస్వ” ఇతి । జననీ ప్రత్యవదత్ “జాత, దేవః

ప్రార్థితోఽపి తే ఆరోగ్యం దాన్యతీతి నాహం మన్యే । త్వం
జన్మనః ప్రోథుతి హౌసాపరః । కించ దేవతాభ్యః అస్మితానాం
బల్యపహారాణా మపహారాత్ విరతిః నాభవః । అన్యచ్చ । తవ
కదాసి అనుశయః స జాతః । ఏవం వర్తమానే కథం నామా-
హం దేవం త్వద్దదనివృత్తి మభ్యర్థయే” ఇతి॥

నీతిః—మరణసమయే “పాపోఽహం, పాపకర్మాహం,
కా మే గతిః స్యాత్” ఇత్యేవంవిధచింతాయాః పూర్వమేవ
పురుషేణ సమాహితేన భావ్యం । ఆత్మనః సుఖం యః అభివాం-
ఛతి సః పూర్వమేవ దుష్కర్మాణి దూరితః పరిత్యజేత్ ॥

(12). అజన్య సృగాలన్యచ కథా.

కశ్చిత్ సృగాలః పానియం పాశుం కామపి వాపీం
గతః । తత్ప్ర దుర్దైవవశాత్ స జలే న్యమజ్జత్ । బహిః నిర్గం-
తుం తేన బహవః యత్నాః కృతాః; పరం సః మాధ్యమీయ-
త్నః జాతః । అత్కాలే కోఽపి అజః తత్ప్ర ఆగత్య తం అప్ర-
చ్ఛత్ । “అపీజలం మధురః?” ఇతి జంబుకః ప్రశ్నితావత “మధు-
రమితి కిం వదామి; ఏతత్ కేవలం పీయూష మేవ । ఏతత్ పాయం
పాయం మే వాఞ్ఞాన నివర్తతే । ఏతత్ హతుం నాహం ఉత్సహే”
ఇతి తత్ నిశమ్య అజః అంతః ప్రావేశత్ । తద్దైవ సః సృగాలః

తస్య దీర్ఘశృంగయోః పదం నిధాయ బహిః ఆగచ్ఛత్ | అజ-
స్తు హజ్జహోస్మజ్జనే అనకృదనుభూయ మృతః॥

నీతిః:—ప్రయోజన మనుద్దిశ్య సముదోఽపి ప్రవర్త-
తే' ఇతి సర్వత్రోద్దేశ్యతే | పరిహితాయ యతీమానాః పురు-
షాః విరలాః॥

(13). ద్వీపిణః గోమాయోశ్చ కథా.

కదాచిత్ కశ్చిత్ ద్వీపీ చేతసి ఏనం అగరోత్ 1.
“చిత్రవర్ణాన్ సుందరాంశ్చ మద్దేహగాఢా బిందున్ విలోక్య
సింహూఽపి రూపే మమ సాదృశ్యం హస్తం నాలం |
తథా సతి, మమ కే అన్యే పశవః” ఇతి | తతః సః సత్త్వమాశ్రం.
భిక్ష్మతవాసే | తాదృశం ద్వీపినం దృష్ట్వా జబుకః భణ-
తిస్మ:—“సేద్వీపిణ, మహానయం తే భృమియదహం కథ-
యామి తత్ పరమార్థతః గృహ్యతాం | మనఃసమున్నత్యా-
వీక్ అంతరంగగుణాన్ వినా బాహ్యగుణైః భూషణం నైవ
భూషణం' ఇతి సంతః స్మరంతి” ఇతి॥

నీతిః:—యః స కేవలం సుందరః అపితు గుణవాక్
స ఏవ “సుభగ” ఇతి ప్రథా మయతే॥

(14). భల్లూకస్య సరస్వత్యచ కథా.

కదాచిత్ కశ్చిత్ భల్లూకః కేనాపి సరేణ సఖ్యం సంపాదయతిస్మి । అథ తౌ ఉభౌ వనే సమచరతాం । ఏవం చరంతౌ తౌ మధ్యాహ్నే ఆతపేన శ్వాతౌ కస్యచిత్ పృథ్వస్య అధః సముపవిశతాం । అథ సరః శ్రమేణ నిద్రాయాః పశం గతః । తదానీం కాచన మక్షికా తస్య ముఖస్య ఉపరి స్థిత్యా నిద్రాయాః భంగం కృతివతీ । తత్ దృష్ట్వా సః భల్లూకః మక్షికాం హత్వా స్వస్య మిత్రం ఉపకర్తుం ఐచ్ఛత్ । అథ సః ఆత్మనః మహత్ కగతలం ఉత్థాప్య తేన మిత్రస్య ముఖే ప్రాహరిత్ । తేన ప్రహరేణ మక్షికా నూనం హతా; పరంతు మిత్రస్య ముఖం అపి ఏదారితం । ఏవం ఉపకారః అపి అపకారః ఇవ ఆసీత్ ॥

నీతిః—ఉపకారః యథోచితం కర్తవ్యః ॥

(15). సృగాలస్య ద్రాక్షాఫలానాం చ కథా.

క్షుధితః కశ్చిత్ సృగాలః ఆహారార్థం వనే పరిభ్రమక ఆసీత్ । ఏవం స్థితే, సః ద్రాక్షాణాం ఏకం కష్టాదూరే అపశ్యత్ । అథ సః కుంజస్య సమీపం ఆగతః । తదా లతాసు గుచ్ఛతయా లంబమానాని ఫలాని తస్య నయనయోగోచరాణి

అభవత్ | తాని చ ఫలాని పక్వాని మధురాణి చ ఆసత్ |
తతః సః ఫలానాం ప్రాప్తయే ఉత్సుక్య ఉత్సుక్య నితరాం అభి-
ద్యత | పరంశు కుంభం బౌన్ద త్యాత్ సః ఏకం అపి ఫలం న
అలభత | తదా సః శోచాత్ ఏవ | అనదత్:—4: వా
మూఢః అపక్వాని అమలాని చ ఫలాని అభిప్రేత్ ఇతి |
ఇతి ॥ ౬౬౯ ॥ సః పరావృత్త్య గతః॥

నీతిః—అభిప్రేత వస్తువి దోషస్య ఆరోపణం సహజం॥

(16). ఉత్వరస్య ఉష్ణస్య చ కథా.

ఏకదా కశ్యప్త క్రిమీకః ఉత్వరం సప్రశ్రియం
యాచితవాన్ భగవన్, యథాగోచరమిహాదియః భవతా శ్మ-
క్తిః కృతాః తథా కిమూచ స క్రిమీ | ఆప్తాభ్యాం విమాణా-
భ్యాం అహం శత్రుభ్యః త్రిణం కుర్యాం | ఏతాం మే విజ్ఞ-
ప్తిం దేవః శోభయిష్యతి | ఇతి | అథ ఉత్వరే ఉక్తః—
“రే మూఢ, యస్మయా తుభ్యం దత్తం తత్ అంబు విచార్యై-
న దత్తం | తేన త్వయా సుతుష్టేన భవ్యం | తత్ అకృత్వా
యత్ అన్యస్మై దత్తం తత్ త్వం యాచసే | త్వర్తి అస్య
ధృష్టత్వస్య ద ఉం లభస్వ | తం కర్ణౌ హ్రస్వా భవేతాం |
త్వం చ అతిభారవాహకః భవే” ఇతి॥

నీతిః—అస్మిన్ జగతి ఈశేన యత్ యత్ దత్తు తత్
తత్ ఉపపన్నమేవ | తత్ అన్యథా కర్తుం యే నుతంతే
తేషాం ఉద్యమాః నిష్ఫలాః భవంతి; తే చ దుఃఖభాజః భవంతి॥

(17). ఋక్షస్య పాంథయోస్స కథా.

కౌచిత్ సాంథౌ దేశాంతరం హస్తితౌ | తౌ సశపథం
సమయం అకరుతాం | యత్ మార్గే సంకటే ఆపతితే అన్యో-
న్యస్య విశ్లేషః మా భవతు ఇతి | తతః తయోః ఏకస్మిన్
గహనే గచ్ఛతోః కశ్చిత్ భల్లూకః తౌ ప్రశ్నధ్యసాన్ |
తదా కృశః చపలాంగః తయోః ఏకః దుర్రతగతిత్వాత్ అవి-
లంబితం వృక్ష మారూఢః | అన్యః స్థూలత్వాత్ దుర్రతమ-
నాక్షనుః ఆసీత్ | తస్మాత్ సః ప్రాణనాయమ్యవిగతచేష్టః
భూమా సుప్తః | తతః సః భల్లూకః తత్రాగత్య కర్ణే ఆహ్రి-
య శవోఽయమితి మత్వా పీడా అకృత్వైవ స్యవర్తత |
ఋక్షే నిర్గతే వృక్షారూఢః పాథః శనైః అవతీర్య సస్మితం
భాషతేష్ట, “సౌమ్య సః ఋక్షః కర్ణే కౌ త్వా అకథయత్?”
ఇతి | అథాప్యః పాంథః సకోపం ప్రశ్నభాషత “సః భల్లూ-
కః, త్వాన్మశేషు శరేషు విశ్వాసం మా కుర్వీతి మా
ఆదిశత్” ఇతి॥

నీతిః—ముధా కోఁపి న భాషేతి శ్రోత్రాపి వచన-
మాత్రే విశ్వాసః న కార్యః॥

(18). సారమేయేన దవ్వస్య పురుషస్య కథా.

కోఁపి సారమేయః కించన పురుషం అదశేత్ | తదా
కాచిత్ మహాత్మరీ స్మృత్య నరాయ విషశమనార్థం ఏక ముచా-
య మేవ మకథయత్ | “తాత, అపూపఖండం గృహీత్వా
తం క్షుతపదేశే నిధాయ కృతేక్షతం భవికంతం ఖండం ఆశయ |
ఏవం కృతం చేత్ విషబాధా నశ్యేత్ ” ఇతి | తథేవ కృతే
విషబాధా నష్టా | యథోక్తం అనుస్థితవంశం తం తేన మా-
న్దోణ గచ్ఛత్ కశ్యేత్ బుధః దృష్ట్వా అపృచ్ఛత్ “రే,
కమిద మారిభ్య త్వయా?” ఇతి | క్షుతిః యథావత్ అవదత్ |
తత్ శ్రోత్వా సః విద్వాన్ తం ఏవం ఉపాదిశత్ | “రే, యద్యే-
వం, తర్హి రిహః ఏతత్ కురు” ఇతి త్వా మహం పార్థివే |
ఇమాం ప్రవృత్తిః పత్రనవాసినః శునకాః యది శోష్యంతి,
తర్హి అస్యాం పుర్యాం కమపి అక్షతం తే న అవశేషయి-
ష్యంతి ” ఇతి |

నీతిః—ఏనస్వినః దండ మేవార్హంతి | పరంతు భీతాః
తాన్ మధురివచనైః సాంత్యంతి చేత్, తర్హి తైః తత్సభా-

జనం రహస్యేన కర్తవ్యం । నోచేత్ సాధూనాం మానహానిః
దురాత్మినాం ఉత్కిర్షత్చ భవేత్ ॥

(19). సముచ్చితవృక్షస్య నిష్పవృక్షస్య చ కథా.

ఏకదా నదీకూలే రూఢస్య వాత్సాబలేన ఉన్మూలి-
తస్య స్ఫోరిసి వహతా వేగేన ఉహ్యమానస్య చ నిష్పచిత్
సముచ్చితవృక్షస్య వీరధః కంచన నిష్పతియం సమాకర్షత్ ।
పరం సః సేచితరుః నిరాబాధః ఏవ ఆసీత్ । తతిః సః సముచ్చి-
తః భారుహః తిం నతిం వహీనుహం నాశ్చర్యం పృచ్ఛతిస్మ ।
“కింభూఃప్రబలయా యయా వాత్సయామాగ్నౌశాలిఉన్మూలి-
తాఃతన్యాంత్వయా కథం ఆత్మాసారక్షితః” ఇశ । తతిః సః నిష్ప-
వృక్షః తిం ప్రశ్నివత్ , “మామ, ఆవయోః ఉభయోః వర్త-
నంభిన్నం । ప్రచించేమూరుతే సంఘటితే అహం నీచైః ప్రాణ-
మామి । బలీశునా స్పర్థా నిష్ఫలేతి అహం బాధామి । త్వం
తు ఆస్మిః బలే విశ్వస్య నదర్పా అశిథిః తిష్ఠసి” ఇతి॥

నీతిః—యన్యగ్రతః వయస్థాతుం అనమగ్ధాః తం
ప్రతి ప్రణతిరేవ శ్రేయస్కరః; తిత్రి అవలేపః అనర్థకరకః॥

(20). సింహస్య చతుర్థాం బలీవదానాం చ కథా.

చత్వారః పృషభాః ఏకాన్ సమాచరంతః మైత్రీభావేన
వర్తమానాశ్చ కనాపి న విశ్లిష్టాః | ఇత్థం సమేతాన్ తా నవలౌ-
క్య శిశ్పిల్ సింహా నిత్యం వ్యచింతయత్ | “ఏకోఽపి ఏతే-
షాం నుమభోఽభ్యుభవేచ్ఛేత్ తర్హి సమీచీనం స్యాత్” ఇతి |
సః సి హా తాన్ ఏకైకశః వ్యాసాదయితుం సమర్థః అభవత్ ;
పరం సః సమేతానాం శేషాం ఉపరి ఉత్పతితుమపి న శక్తః | అతః
కతిచిత్ దినాని దూరస్థః ఏవ సః ప్రతిక్ష జేన్మ | పరం సః సం-
కల్పసిద్ధిం నాభజతః ; అతే సః ఏవ నిఃకాయత్ :—“యావ-
దిమే ఏమితే వర్తంతే తావత్ ఇమే న మే వశం గమిష్యాతి |
తస్మాత్ పిశునః భూత్వా ఏతేషాం భేరం అహం శరష్యామి”
ఇతి | ఏవం అనష్ఠి శే, బలీవదానాః పరస్పరస్య ఉపరి ద్వేష-
బుద్ధిం బద్ధ్వా వ్యజ్ఞిష్యత్ | తతః సింహః అశ్రమేణ తాన్
అవధత్ ||

నీతిః.—యావత్ ఐకమత్యం తావత్ శత్రువః కిమపి
కర్తు సమర్థా న భవేముః ||

(21). సింహస్య విడాలస్య చ కథా.

విధ్యహ్వయస్య గుహా యాం దుర్ద్రావతః నామ సింహః
ప్రతివసతిస్మ | తస్యాః గుహాయాః వివరే కశ్యప మూషికః

వాసం అకరోత్ | సః మూషికః తస్య సింహస్య కేసరాగ్రం
 ప్రతిదినం ఖండయతి | తేన సింహః సుఖేన నిద్రాం న
 భజతే | కదాచిత్ సింహః కోపాత్ తం మూషికం గ్రహీతుం
 ఆయతత; పరంతు సతం న అలభత | అథ సః సింహః గ్రామం
 గత్వా దధికర్ణం నామ బిడాలం ఆనీతవాత్ | తస్మై మాంసా-
 హరం దత్వా సః తం స్వస్య కందరే సంస్థాపయతిస్మ | అనంత-
 రం సః మూషికః బిలాత్ న నిర్గతః | తతో అసా సింహః
 సుఖేన నిద్రాం అభత | అథ ఏకదా సః మూషికః బహిః
 ఆగచ్ఛత్ | తదా సః బిడాలేన ప్రాప్తః హతః చ | తతో
 ఆరభ్య సింహః నిజం ఆతంకం ఆత్యజత్ | దధికర్ణం చ సమ్యక్
 న అపుష్యత్ | తస్మాత్ దధికర్ణః దుర్బలః భూత్వా మృత్యుం
 అగచ్ఛత్ ||

నీతిః—భృత్యః స్వామినం ఆత్మనః నిరపేక్షం కదాపి
 న కుర్యాత్ |

(22). రాజ్ఞః తస్య పుత్రస్య చ కథా.

ఉజ్జయిన్యాం సుదర్శనో నామ రాజా సమభవత్ |
 తస్య ఏకః దుష్టః కుమారః అవర్తత | సః తావత్ దృష్టాన్
 పూర్వా శఙ్ఖ, పండితాన్ పరిహసన్, దరిద్రాన్ బాధమా-

నశ్చ ఆసీత్ | ఏవం జనానాం కంటకం స్వస్య కుమారం దృ-
ష్ట్వా రాజా నితిరాండఃకః అభవత్ | ఏవం స్థితే, కదాచిత్
సః రాజా తం కుమారం ఉపహ్వరే ఏవం ఉపాదిశత్ “అమే
వత్స, త్వం ఏవం పండితాః అన్యానపి శపసి | ఏతాదృశేన
తవ జాట్వేన మమ పి అపమానః సంభవతిత్వయా కృతేన
దూషణేన శేషాం న కిమపి హీయతే | పశ్య | భాస్కరః అం-
బరస్య మధ్యే వర్తతే | యది ఏకః మాథ్యాత్ తస్య ఉపరి గం-
డూషేణ భుక్తురోతి తదా సూర్యస్య స కాపి హానిః అపి;
తర్హి, గండూషకస్య ముఖం శీకరైః దూషితం భవేత్” ఇతి |
ఏవం పితా, కృతం ఉపదేశం సమాలోచ్య సః కుమారః నిజం
జాప్య అత్సజత్ | తతఃపరం సః సుఖం అవర్తత |

నీతిః:—మూర్ఖాః సామ్రైవ సమీకరించేయాః ||

(23). దేవస్య శకటవాహస్య చ కథా.

కశ్చన నిర్బుద్ధిః శకటవాహకః శకటం నయా ఆసీత్ |
ఏకస్మిన్ స్థలే పశురధచక్రిం తత్ శకటం ధుగ్యాణం మహ-
తా ప్రాయశ్చేనాపి మోచయితుః సః శక్తః నాభవత్ |
యదా అశ్చ అక్షయః ఆసీత్ తదా స దేవం ఏవం ప్రార్థ-
యత, “భో దేవ, అహం దీనః | నిరాశ్రియః అహం | అస్మిన్

కృచ్ఛ్రే మే సహాయః భవ" ఇతి | ఇత్థం సంపార్థ్య సః నిరుద్య-
మః స్థితః | దేవస్తు తస్య పార్థనాం శ్రుత్వా తం చ తూష్ణం
ఆసీనం దృష్ట్వా తం అవదత్, "భో మూఢ కిమితి భవాన్
అలసః జోషం ఆస్తే | మమ సాహాయ్యం వాంఛితం చేత్,
తర్హి ఉత్తిష్ఠ | ధుయాన్ వోదయ | రథాంగే స్కంధేన
ఉపస్తంభయ | ఏవంకృతే అహం షే సాహాయ్యం కుర్యాం"
ఇతి | తతః శకటవాహేన తథా కృతం | శకటం చ పుకాద్యహ-
రాగతం ||

నీతిః—నిరుద్యమః పైచ సాహాయ్యం కదాపి న లభ తే ||

(24). మూషకస్య సింహకన్యాయాశ్చ కథా.

కేనచిత్ మూషకేణ జాలాన్మృక్తః కిశ్చ స సింహః
ప్రసన్నవదనః తం మూషకం అగదత్, "భో మూషక, త్వ-
యా బలవత్ ఉపకృతః అస్మి | ఈప్సితం వరయ | శే దేయ-
మితి మే నిశ్చయః" | అనేన గర్వితః స మూషకః "కోఽహం,
కా వా మే యోగ్యతా, కిం మయా యాచనీయం?" ఇతి అవి-
చార్య సింహం వ్యజ్ఞాపయత్ | "యతః స్వామితృప్తః ఈప్సి-
తం వీర్యతా" ఇతి వదతి, తతః అహం నిర్భీకః సూచే మ
ద్యాద్ధా చేయం యత్ స్వామినా ఆత్మనః కన్యా మే దాత-

వ్యేతి" | తద్వచనం ఆకర్ణ్య సింహః దుర్మనాః జాతః | పరం సః
కిం కుర్యాత్ | పూర్వమేవ తేన ప్రతిఘృతం హి | అతః "దత్తా
మయా తే కన్యా" ఇతి ఉదీర్య సః దుహితరం అహ్వాయత్ |
సా యహవనమదమంధరగమనా సమాగతా | సమాగతాయాః
తస్యాః ఆకస్మికేన పదాఘాతేన సః మూషకః పంచశ్వుం గతః ||
నీతిః—యోగ్యతానుసారం ప్రార్థనా కర్తవ్యా ||

(25). రజకస్య తస్య గర్దభస్య చ కథా.

ఉజ్జయిన్యాం విలాసః నామ రజకః ఆసీత్ | తస్య
వశే ఏకః గర్దభః అవర్తత | సః గర్దభః సదా భారం వహన్
దుర్బలః జాతః | కృమేణ ఉత్థాతుం అపి అశక్తః అభవత్ |
తదా సః రజకః తం వ్యాఘ్రస్య చర్మణా ప్రావార్య సస్య-
క్షేత్రే అచారయత్ | తత్ప్రేత్యాః సర్వే అపి తం వ్యాఘ్రం
మత్వా భయాయత్ పలాయంతాః | కస్మాచ్చిత్ కాలాత్ పరం
తస్య క్షేత్రస్య పాలకః తత్ క్షేత్రం ఆగతః | అథ సః తం
ప్రాణినం వీక్ష్య తస్య చేష్టాభిః తం గర్దభం శంక తేన్మ | అనన్త-
రం సః గృహం గత్వా ఆత్మానం గర్దభస్య కృత్యా ప్రా-
వార్య తత్ క్షేత్రం పునః ఆగతః | గర్దభస్తు తం గర్దభం
మత్వా రువన్ సన్ తస్య అంతికం అభ్యధావత్ | తతః సః

క్షేత్రస్య పాలకః తం శబ్దేన గర్దభం బుద్ధ్యా దండేన శు-
వ్యాపాదయతిస్మ॥

నీతిః—స్వభావః దురతిక్రమః॥

(26). భేకానాం బాలకానాం చ కథా.

కశ్చిత్ గ్రామస్య సమీపే ఏకః తటాకః ఆసీత్ |
తస్మిన్ బహవః భేకాః అవసత్ | ఏకదా కేచిత్ బాలకాః
తస్య తటాకస్య తీరే క్రీడితుం ఆగచ్ఛత్ | అథ తే తస్మిన్
తటాకే మండూకాన్ దృష్ట్వా క్రీడాత్మకే లోష్ట్రాన్
ప్రాప్సిమాన్ | తైః లోష్ట్రైః అనేకే భేకాః అహింస్యంతి | తతః
తే శోచితుం ఆరభంతి, “కిం కుస్మః; క్వ గచ్ఛామః; క-
అస్మాన్ ఇదానీం రక్షేత్ ” ఇతి | తదా కశ్చిత్ స్పృధః మండూకః
తాన్ బాలకాన్ ఆలోక్య ఏవం అకథయత్ “భోః బాలకాః
వయం నిరపరాధాః కిమర్థం ఈష్యమాన్ అస్మాన్ ఇత్థం లోష్ట్రైః
ప్రహాగథ?” ఇతి | అథ తే ప్రశ్నవదన్ “హే స్పృధ వయం
యస్మాన్ న ప్రహరామః; కిం తు లోష్ట్రైః క్రీడాయః” ఇతి |
తదా నః జరతః పునః ఏవం ప్రత్యభాషత “భోః బాలకాః,

ఇదం యుష్మాకం కీడా ఏవ; పరంతు అస్మాకం పౌరాణా
అపహరతి" ఇతి॥

నీతిః—వినోదార్థం అపి హింసా న కర్తవ్యమ్॥

(27). రాసభశిశోః వన్యసూకరస్య చ కథా.

ఏకదా కన్యాంచిత్ అరణ్యన్యాయం రాసభశిశుః వన్య-
సూకరశ్చ మిథః సమాగచ్ఛేత్తాం తితిః సః గర్దభశిశుః పరిహ-
సబుద్ధ్యా తం అరణ్యసూకరం అవదత్ “భావ, ప్రిణామః తే”
ఇతి త అపూర్వం ఉపచారం దృష్ట్వా సః సూకరః వ్యస్మయత
కోధవశం గతిః స “అన్య అంత్రాణి విదార్య బహిః నిష్కా-
సయేయం” ఇతి అమన్యత చ । పరం విచిన్య సః గర్దభశిశుః
అగదత్ “కే గర్దభాపశద ఇతిః అపసరయి ఖేప్పితిం దేశం అవి-
లంబితా గచ్ఛ । రాసభస్య ఏ క్తేన ఆస్మిద ప్రాం మాషయి-
తుం నోత్సహే । అన్యథా నిమేషార్ధేన త్వాం వ్యాపాదయే-
యం” ఇతి॥

నీతిః—క్షుద్రాః పండితం మన్యా భూత్వా మహతాం
పరిహాసం ఆరభంతే మహంతః తు కోపాయ అవకాశ మద-
త్వా తా క్షమంతే॥

(28). ఏకాక్షివికలస్య ఏణస్య కథా.

కశ్చిత్ ఏకాక్షివికలః హరిణః నిత్యం అబ్ధితటే చర-
న్నాసీత్ | స చ ఇత్థం అచింతయత్ :—“చరతో మమ కా-
ణం అక్షి జలాభిముఖం అవికలం చాక్షి స్థల మభితః దత్తం
చేత్, ఘాతయితా సంవిహితః సన్ జ్ఞాయేత్” ఇతి ఏవం అరి-
ష్టస్య నివారణోపాయం సంవిధాయ ఆత్మానం అకుతోభయం
గణయతిస్మ | కశ్చిత్ మృగవధాజీవః చిరాయ తస్మిన్ మృగే
బద్ధలక్ష్మ్యోఽపి తం న ప్రాప్తవాన్ | తతః సః నావమారుహ్య
సుగుప్తం జలతః అభ్యేత్య తం హరిణం గులికాప్రక్షేపేణ హత-
వాన్ | ప్రాణోత్క్రమణవేలాయాం సః ఏణః ఏవం వ్యలపత్ |
“భో విధే అనధిగమ్యం తే విలసితం ఇతోభయమితి యత్యై-
హం అజాధం తస్మాన్నాహం విద్ధః | అపితు యత్యై నో భయ-
మితి అబుధ్యే తయైవ దిశా మే నిధనం జాతం” ఇతి॥

సీతిః :—నిర్భయా వా మితి న మంతవ్యం | సభయా
ఇతి మత్స్వా నిర్భయత్వసంపాదనే నాత్మర్థం యతిశవ్యం | నిర్భ-
యత్వం నాస్మాస్వధీనం॥

(29). నిపుణమతేః గర్దభస్య కథా.

కస్మింశ్చిత్ స్థవిరే స్వగాసభం చారయతి సతి, తస్య పరి-
పంథి త మభియాతః | అతః సః గర్దభం త్వరయతిన్మ | తస్మిన్
కాలే స చక్రీవాన్ తం వృద్ధం పృచ్ఛతిన్మ “స్వామిన్, సః తే
అరాతిః మమ పృష్టే భారా నిక్షిపేత్ న వా?” ఇతి తదా
తేన ప్రచయసా ప్రత్యుక్తం:—“సః భారం త్వయా వాహ-
యిష్యత్యేవ | నాత్రి విసూవాదః” ఇతి | తతః ఖరః పునః తం
జరతం పృచ్ఛతిన్మ:—“ప్రభో, త్వం మయా భారవాహనం
కరిష్యసి వా న వా?” ఇతి | వృద్ధేన పునః అభిహితం “అ-
హం కరిష్యామ్యేవ; భారోద్వహనం తవ కర్మఖలు” ఇతి | కా-
లేయః పునః గదతిన్మ “యద్యేవం తర్హి అహం అంగులమా-
త్రమపి న ప్రచలేయం | యది అహం భారోద్వహనక్రి-
యామూః స ముచ్యే తర్హి కోఽపి మే స్వామీ భవతు | కిం మే
హర్షపదా కిం వా శోకస్థానం” ఇతి॥

నీతిః—అశ్రీష్టలాభాః రంకాః ప్రాయేణ రాజపరివ-
ర్తనాభ్యుపాయేషు “రామో వా రాజా భవతు రాక్షసో
వా” ఇతి మందాదరాః భవంతి॥

(30). కాకస్య జంబుకస్య చ కథా.

కశ్చన కాకః ఏకం మాంసస్య ఖండం చచ్చా గృహీ-
త్వా ఏకస్య వృక్షస్య శాఖాయాం ఉపావేశితే | అత్రాంతరే
ఏః సృగాలః తస్య వృక్షస్య మూలం ఆగచ్ఛత్ | అథ సః
జంబుకః తు ఖండం కాకస్య చుచౌ అపశ్యత్ | యదా అసౌ
తం దృష్ట్వావాత్ తదా అసౌ తం హర్తుం వచ్చత్ | తతః అసౌ
తం వాయసం ఇత్థం ప్రోతుం ఆరభత “హే కాక, తవ రూపం
అతిసుందరం వర్తతే | తవ స్వరః అపి మధురః ఏవ భవేత్ |
తస్మాత్ తవ గానం శోకుం ఇచ్ఛామి” ఇతి | తాం స్తుతిం
ఆకర్ణ్య కాకః అపి సగర్వం రతితుం ఆరభతేన్న | తదా సః
మాంసస్య ఖండః భూమా న్యవతిత్ | సృగాలః తం గృహీ-
త్వా పలాయంత | కాకః తు నితరాం ఖన్నః అభవత్ ||

నీతిః—పురుషః స్తుత్యా వంచ్యతే ||

(31). వ్యాఘ్రస్య ఇతరేషాం మృగాణాం చ కథా.

ఏకస్మిన్ అరణ్యే కశ్చన వ్యాఘ్రః అవర్తత సః తత్రా-
త్యా అన్యాయాన్ మృగాన్ బాధమానః ఆసీత్ | ఏవం మహాన్
కాలః గతః | కదాచిత్ సః వ్యాఘ్రః ఏకం వృషభం ఉద్దిశ్య

ఉదపతత్ | తదా నః శార్దూః లక్ష్మ్యాత్ ఫలిత్వా పురతః
 సితే అగాధే గర్తే న్వపతిత్ | ఏవం పతతం తం దృష్త్వా సర్వే
 అపి తే మృగాః సంఘీభూయ ఇత్థం ఆలోచయన్, “యది
 వయం ఏనం ఇదానీం న సంహరामః తర్హి ఏషః పాపః
 అస్మాన్ కర్వదా వీడయేదేవ | తస్మాత్ అస్మిన్ కాలే ఏవ
 అయం మారణీయః” ఇతి ఏవం సమాలోచ్య సర్వే అపి తే
 మృగాః ఏకైకం పాపాణం ఉద్ధృత్య తస్య వ్యాఘ్రస్య ఉపరి
 అపాశాయన్ | తైః పాపాణైః సః గర్తః అపూర్యత ; తేన
 సః వ్యాఘ్రః అపి అమీయత॥

నీతిః—బహుభిః విరోధః న కర్తవ్యః॥

(32). కాకస్య హంసస్య చ కథా.

సర్పదాయాః తీరే కశ్చిత్ వటవృక్షః ఆసీత్ | తత్
 ఏకః కాకః న్యవసత్ | కదాచిత్ సః గగనే చరంతం హం-
 సం ఆలోక్య “క్వ గచ్ఛసి?” ఇతి అపృచ్ఛత్ | “అహం మా-
 నసం నామ సరః ప్రిస్థితః అస్మి” ఇతి సః హంసః అవదత్ |
 ‘అహమపి త్వయా సహ ఆగమిష్యామి | మామపి తం దేశం
 వయం” ఇతి కాకః వార్ధయతేన్న | హంసః స్మిత్వా “క్వ
 మానసం? క్వ సముద్రస్యాపరి ఆగమనం? క్వ నా భవాన్”

ఇతి ప్రత్యభావత | వాయుః తు ఆహంకారేణ దూషితః
సన్ ఏవం అవదత్ “అయే హంస మాం అవరం సంభావ్య
కిం ఏవం గర్వీయ సే? | పశ్య మమ వేగం” ఇత్థం ఉక్త్వా తస్య
హంసస్య పురతః చలితుం చ ఆరభత| తౌ ఉభౌ అపి కించిత్
దూరం అగచ్ఛతాం | తావత్ ధ్వాంతుః శక్త్యా విహీనః
సముద్యే పతితుం ఉన్ముఖ ఇవ ఆసీత్ | తత్ ఆలోక్య హంసః
కృపయా తం నిజయోః పక్షయోః ఆదాయ కూలం అనయత్ ||

నీతిః.—మహద్భిః సహ వివదమానః లబ్ధః అపమాన-
ముపగచ్ఛతి॥

(33). మృషాభాషిణః బాలకస్య కథా.

ఏకస్మిన్ అగ్రహారే ఏకః బ్రాహ్మణః ఆసీత్ | తస్య
ఏకః కుమారః అభవత్ | కదాచిత్ సః విప్రః తేన కుమారేణ
సహ కాశీం గంతుం ప్రాతిష్ఠత | మార్గస్య మధ్యే సః బాలః
ఏవం అక్రిందత్ “తాత వ్యాఘ్రః ఆగచ్ఛతి; వ్యాఘ్రః ఆగచ్ఛ-
తి” ఇతి | తత్ ఆకర్ణ్య సః ద్విజః పరావృత్తః అపశ్యత్ | తత్ర
వ్యాఘ్రః నైవ ఆసీత్ | తతః సః విప్రః పురస్తాత్ కించిత్
దూరం గతివా | తదాసీం వ్యాఘ్రః సాక్షాత్ ఆగతః | అథ
సః పురఃభయేన వేషమానః స “తాత, వ్యాఘ్రః వ్యాఘ్రః”

ఇతి పునఃపునః ఆశ్రియత్ | తత్ శ్రుత్వా జనకః తు “అయం
పురేవ అసత్యంభాషతే” ఇతి అపరావర్తమానః ఏవ అగచ్ఛత్ |
తతః వ్యాఘ్రః పృష్ఠతః గచ్ఛంతం బాలం అపహృత్య అభయ-
యత్ ||

నీతిః:—అసత్యవాదీ కేనాపి న విశ్వస్యతే ||

(34). బ్రాహ్మణస్య వ్యాఘ్రస్య చ కథా.

ధారాపురే కశ్యప్తే బ్రాహ్మణః అవర్తత | కదాచిత్
సః పుష్పాణి ఫలాని చ అపచేతుం అరణ్యం అగచ్ఛత్ | తత్ర
ఏకః శార్దూలః తం అనుధావ్య కంఠే గృహీతవాన్ | తదా
సః విప్రః శం నమస్కృత్య ఏవం పార్థయతః—“అయే పు-
ష్యరీక దినానాం త్రయం యావత్ మాం కృపయా ముంచ |
అహం గృహం గత్వా మమ పతీం పుత్రాన్ బంధూన్
దృష్ట్వా, తాన్ ఆభాష్య చతుర్థే దివసే అత్ర అగచ్ఛామి |
తతః తవ గ్రాసః భవామి” ఇతి తదా సః పుండరీకోఽపి
“తథైవాస్తు” ఇతి అన్వమన్యత | తతః సః ద్విజః స్వస్య గృహం
ఆగత్య సకలం అపి కార్యం నిర్వర్త్య పునః అపి వ్యాఘ్రస్య
సమీపం ఆగచ్ఛత్ | ద్వీపీ తు తం దృష్ట్వా నిరరాం నమ-
తుష్కత్ | అథ త మేవం అవదత్ “అయే ఉద్యశం సత్య-

సంధం పురుషం కత్రో అపి న అపశ్యం" ఇతి | ఇత్థం సః తా
బహుధా ప్రశస్య "సుఖేన గచ్ఛ" ఇతి తం వ్యసృజత్ ||

నీతిః—శత్రోవోఽపి సత్యవాదినం బహుమన్యంతే॥

(35). పండితస్య తస్య పుత్రయోశ్చ కథా.

కాశ్యాం శంకరః ఇతి ధనికః పండితః సమవర్తత | తస్య
గోపాలః గోవిందశ్చ ఇతి పుత్రౌ ఆప్తాం | తయోః గోపాలః
అగ్రీజః | గోవిందస్తు అనుజః | సః పండితః గోపాలం కామపి
విద్యాం వా కలాం వా న పాఠయత్ | తస్మాత్ సః మూఢః
అవర్తత | గోవిందస్తు విద్యాః కలాశ్చ అభ్యస్య తాసు నిపు-
ణః అభవత్ | ఏవం స్థితే, తస్య పండితస్య మరణకాలః సన్ని-
హితః | తదానీం సః పండితః మూఢాయ గోపాలాయ సకల
మపి స్వీయం ధనం అయచ్ఛత్ | గోవిందాయ తు న కిమపి
దత్తవాన్ | అథ పితర స్వర్గతే, సః గోపాలః కతియైరేవ దివ-
స్సైః సకలమపి పిత్ర్యం ధనం వ్యయిత్వా దరిద్రః సమభ-
వత్ | గోవిందస్తు ఆత్మనః పాండిత్యేన అమితం ద్రవ్యం సం-
పాద్య సుఖేన కాలం అనయత్ ||

నీతిః—విద్యావాన్ వా కలావాన్ వా సుఖభవతి |
విద్యయా వా కలయా వా విహీనః న సుఖ మేధతే॥

(36). భుజంగమస్య గ్రామ్యపురుషస్య చ కథా.

ఏకః గ్రామ్యపురుషః హేమంతే నిష్ఠుః కర్మ కర్వా-
ణః అనర్తత | తత్ర ప్రాచీరస్య అభ్యశే హిమోద్వేజితం
వికలాంగం ముహూర్తేన ముహూర్తార్థేన వా మరిష్యతం
ఏకం భుజంగమం అవశ్యత్ | త మ్నిత్యా సః పురుషః
దయాద్రోచితాః భూత్వా తా గృహ మనయత్ | సీత్యా చ
సః తం భుజంగం అధశ్రయణీసవిధే వ్యక్షిపత్ | తత్ర వర్త-
మానః సః ఉరగోపి తాపయోగేన లబ్ధసంజ్ఞః సంజాతః | అథ
సః పాపః తస్య గ్రామ్యపురుషస్య పుత్రీదారా నుద్దిశ్య సఖా-
త్కార మధాసత్ | తతిః మహన్ కోలాహలః సమభవత్ |
కలకలే ప్రవృత్తే సతి సః పురుషః కుతారహస్తః తూర్ణం
ఏత్య ఏకేనైవ ప్రహరేణ తం చక్షుశ్రిసం ద్విధా కృత-
వా | ప్రహరస్మయ మిద మవదత్, “రే పాపశయ నిధ-
నోన్ముఖే త్వయి యః తుభ్య మసూన్ అయచ్ఛత్ తస్మై
కిమయం ప్రశ్నపకారః? తివ మరణం యుక్తమేవ | అపిచ
మరణాదవ్యధిం దండం త్వయర్హసి” ఇతి॥

సీతిః.—యః హితకర్తారం తథా అన్నదాతారం చ
అపకర్తుం యత తే స కృతఘ్నః పాపః | తస్య ముఖావలోకన
మపి స శ్రేయః॥

(37). కూర్మస్య గరుడస్య చ కథా.

కశ్చిత్ కూర్మః భూమా గతాగతైః నిర్వేదం అపన్నః |
 ఆకాశచారీ భూత్వా ఇతః తతః స్థితానాం సృష్టిచమత్కా-
 రాణాం రామణీయకం పశ్యేయం మితి ఇచ్ఛా తస్య మనసి ఉ-
 త్పన్నా | స సర్వాన్ పక్షిణః అభావత, “యో మాం నియ-
 త్పథా నీత్వా సృష్టిసాందర్యం దర్శయేత్ తస్మై అహం భూ-
 గర్భాంతర్గతాః మమ జ్ఞాతాః రత్నఖనిః దర్శయేయం” ఇతి |
 ఏతత్ శ్రుత్వా గరుడః తం కచ్ఛం గగనం నీత్వా భూగో-
 లవర్తినః నిఖిలాన్ చమత్కారాన్ అదర్శయత్ | తతః తా-
 ర్క్ష్యః కమత మభణత్, “భోః కుత్ర ఇదానీం తే రత్నాకరాః?
 తాన్ దర్శయ తూర్ణం” ఇతి | తదా కూర్మః భ్రాంతచిత్తివత్
 వ్యవహర్తుం ప్రావర్తత | తత్ ఉద్వీక్య ఖగేశ్వరః అకుర్య-
 త్ | తస్య మర్మసు నఖాన్ వ్యాపార్య తం చ హతవాన్ ||

నీతిః.—యది ప్రతిజ్ఞా నోత్తీర్యతే తస్మి హనిః జా-
 యతే ||

(38). వృకస్య బకస్య చ కథా.

కోఽపి వృకః కంచన మేషం వ్యాపాద్య అభక్షయత్ |
 తస్య అస్థా మేకం తస్య గలే తిర్యక్ పతితం | తస్మాత్ గల-
 బంధ్యః రుద్ధః ఆసీత్ | తతః ఆర్తః సః ఉచ్చైః రటా వనే

భృగుతిస్స! యద్యత్ సత్త్విం మాగ్నే దృష్టం తత్త్విత్ అతికరు-
ణయా వాచా సః ఏచం అభణత్, “హే సౌమ్య యది కృష-
యా గలగత మిదమస్థి నిష్కాసయసి, తస్మి అనల్పం పారితో-
షికం దాస్యామి” ఇతి । తదా ఏకః బకః పారితోషిలోభేన
పురః గత్వా అభయశేషం కారయిత్వా తస్మథే స్వాం లం-
బౌ గీవాం నివేశ్య తదస్థి నిరకాసయత్ । తతః బకేన పారి-
తోషికే యాచితే వృకః విస్ఫులితచక్షుః తం ప్రాప్తవా, “రే
అధమ, త్వత్సదృశః మూర్ఖః అదృష్టపూర్వః; మమ గలగతాం
తవ గీవాం అచర్విత్వా మయా త్వం జీవన్మేవ ముక్తః; ఏతా-
వతా వ్యసంతుప్తః పారితోషికం యాచసే । ఇద మాశ్చర్య
మేవ” ఇతి॥

నీతిః.—ఉపకారః అపి అపకారకరణం దుష్టానాం
స్వభావ ఏవ॥

(39). ముండాకస్య సృగాలస్య చ కథా.

కశ్చిత్ వాచాలః నామ ముండాకః ఏకదా సరసః
నిష్క్రమ్య ఉన్నతం స్థలం అధ్యతిష్ఠత్ । తతః స్థః సః తార-
న్వరేణ సర్వాన్ వసవశూన్ ఆకార్య ఎదతిస్మః—“భో
సత్త్వాః ఆకర్ణయత । అహం కుశలః వైద్యః అస్మి । రోగ-

మూర్త్యస్య అపోహన ఏభవామి” ఇతి । ఏతావత్ ఉక్త్వా
 ఆత్మనః నైపుణ్యం ప్రకటయితుం వైద్యశాస్త్రీభ్యః వచనాని
 ఉదగీరత్ । వన్యవశవః తేషాం అభిధేయం నాబోధన్ । పరం
 ఆయుః కోఽపి మహా చికిత్సకః ఇతి తేషాం ప్రతిభాతం ।
 అతః యద్యత్ గః గదతిస్మ తత్తత్ తేషాం సంమతం అభ-
 వత్ । తత్ర కోఽపి జంబుకః ఏతత్ ఉద్ధరిం వచనం న సహ-
 తేస్మ । అథ సః మూఢాకం భర్తృయన్ వదతిస్మ । “రే వా-
 మరి, తే ముఖం స-కుచితం । తవ వపుః కీలాంబితం నిష్టే-
 జస్మ చ । స త్వం అన్యేషాం రోగాన్ దూరీకరోమి” ఇతి
 వక్తుంకిం న లజ్జసే” ఇతి॥

నీతిః :—యః ఆత్మనః దోషాన్ దూరీకర్తుం న శక్తః
 సః అన్యస్య దోషాన్ పరిహర్తుం న యతేత్॥

(40). దరిద్రస్య బ్రాహ్మణస్య కథా.

మగధదేశేకశ్చిత్ దరిద్రః బ్రాహ్మణః ఆసీత్ । కస్మిం-
 శ్చిత్ పుణ్యే దినే సః తైలభాంషస్య దానం గృహీత్వా స్వం
 గ్రామం న్యవర్తత । సః మార్గస్య మధ్యే శ్రమస్య పరిహ-
 రాయ శీఘ్రే వృక్షస్య మూలే న్యషీరతి । అథ సః తత్ర
 శయానః ఏను ఆలోచయితుం ఆరభతః—“అహం ఇదాసీం

ఏతావత్ త్రైం సముపార్జం; ఏతత్ విక్రీతం చేత్ తీణి
రూప్యాణి లభేయ; ఏభిః రూప్యైః ఏకాం అజాం క్రేష్ట్యామి ;
తస్యాః శిశవః, తేషాం శిశవః, తేషాం శిశవశ్చ జాయేరన్;
తతః తేషాం సముదాయం విక్రీయ లభ్యైః ధనైః మహిషీః
గాశ్చ క్రేష్ట్యామి; తేషాం ద్వారా బహు ధనం సంపాద్య
రమ్యం పార్శ్వం విరచయిష్యామి; తతః కామపి సుందరీం
కన్యాం పరిణేష్యామి; తతః చుద్రికాయాం మణిమయే మంచే
తయా ననా వివిధాః సుఖాన్యనుభవేయం; ఏనం మమ జన్మ
సఫలీకరిష్యామి । సా మే భార్యా మమ ఆజ్ఞాం ఉల్లంఘయిష్యతి
చేత్, తామేవం పాదేన తాడయిష్యామి” ఇతి । ఇత్యాలోచ-
యన్నేవ స్వస్య పాదస్య సమీపే విద్యమానం తైలభాగం పా-
దేన అతాడయత్ । తత్ భాండం భగ్నం ఆసీత్ । సర్వం
తైలమపి నష్టం అభవత్ ॥

నీతిః:—వృథామనోరథాః ప్రయోజనాయ న భవంతి॥

(41). చటకాయాః శశకస్య చ కథా.

కోఽపి గరుడః ఏకం శశం కృతాటికాగ్రహణేన రుద్ధ-
వాన్ । తదా తడభ్యాశేవ ర్థిని కస్మింశ్చిత్ శాఖని సమాసీనా
కాచిత్ చటకా తం శశం అభణత్.- “రే, త్వ మతీవ విచార-

మూఢః | ధిక్ తే జీవితం | రే, త్వం నిష్క్రియః సన్
 కిమాత్మానం వ్యర్థం ఘాతయసి? ఉత్తిష్ఠ; ధావ చ | యది యత సే,
 తర్హి చపలజాతిః త్వం అరేః హస్తాత్ ముచ్యేథాః ఇతి మే
 మతిః” ఇతి | ఇత్థిం సనికారం తన్యాం వదంత్యామేవ కశ్చిత్
 శశాదనః అవవత్స తాం నృభైః ఉదనయత్ | తస్మిన్ క్షణే
 నా అతిమాత్రం ప్రలిపతిస్త్వ | పరం తస్మిన్ అదత్తావధానః
 శ్యేనః తాం గృహీత్వా అచలత్ | తత్ గృప్త్యైవ శశః మృతి-
 కారే సమాహితచిత్తః తాం అవదత్:— “అయే ఆత్మానం
 సుస్థాం మన్యమానా భవతీమాం అధ్యక్షిపత్ | సాత్వం తేనై-
 వ భయహేతునా ఆక్రాంతా | పశ్యాని కథ మే తర్హి వర్తసే”
 ఇతి॥

నీతిః:—యే పరోపదేశే పండితాః యే చ ఆత్మనః
 సమాపతితే వ్యసనే బుద్ధిభ్రంశం అధగచ్ఛంతి, తే లోకే ఉప-
 హస్యం తే॥

(42). దద్దుర్యాః వృషభస్య చ కథా.

కశ్చిత్ వృషభః జాతు శాద్వరే అచరత్ | తతః
 కూర్దమానానాం అల్పకాయానాం దద్దురశిశూనాం మధ్యే
 ఏకః తస్య వృషస్య సాదభారేణ ఆక్రాంతః అమీయత్ | అపరే

శిశవః గృహ నాగత్య తస్య వృషస్య చేష్టితం మాత్రే స్యవే-
దయన్ | అథ తే మాతరం అగదన్ చ:- “మాతః అద్య యా-
వత్ ఈదృశం మహాకాయం సత్త్విం వయం స దృష్టవంతః”
ఇతి | తత్ శ్రుత్వా నా దద్ధరీ ఉదర మీష దాఢ్మాయ
తా శిశూ అపృచ్ఛత్:- “కిం ఏతావా నః స సత్త్విః ఆసీ
త్?” ఇతి | అథ యః ఉక్తః:- “ఏతస్మాత్ అపి నః మహత్తరః
అథవత్” ఇతి | తత్ ఆకర్ణ్య పునరపి ఆఢ్మాయం ప్రవృత్తా
నా భేషి “కిమేతావా నః?” ఇతి అపృచ్ఛత్ | తే అవదః:-
“మాతః, ఉదరస్ఫుటనం యావత్ ఆఢ్మాయాఽపి త్వం తేన సమ-
త్వం నాప్యసి” ఇతి | తతః అఖర్షేణ గర్షేణ ఆఢ్మాయాసతీ
నా లిపస్విసీ భేషి ఉదరం స్ఫుటిత్వా పంచత్వం అగచ్ఛత్ ||

నీతిః:—నిర్ధనేన స్వసామర్థ్యం సమ్యక్ పరిచ్ఛిద్య
వ్యయః కార్యః; శ్రీమతా సార్థం స్పృహం కర్తుం ఉద్యతిః చేత్
సః దదుర్భవ నశ్యేత్ ||

(43). అసూయావహ్నిః బ్రాహ్మణయోః కథా.

నిషధదేశే కశ్యప దరిద్రః బ్రాహ్మణః ఆసీత్ | స
వరస్య ఉత్కృష్టం స సహతేస్మ | కదాచిత్ స్వస్య దారి-
ద్ర్యస్య నివృత్తయే కస్యచిత్ సరసః తీరే సః తపః చరతిస్మ |

తత్ దృష్ట్యా నేర్వ్యః తస్య ప్రాతివేళికః విప్రః అపి తత్రైవ
 నరస్తీరే తపః ఆతివ్యత | కస్యచిత్ కాలస్య అనంతరం శంకరః
 సన్నిధాయ “కిం తే అభీష్టితం?” ఇతి ప్రశమం అచ్యుచ్ఛత్ |
 తదా సః ఏవం ప్రార్థయతః—“భగవాన్ మమ ప్రాతివేళికః
 యత్ వరయిష్యతి తస్య ద్విగుణం మే ప్రాయచ్ఛ” ఇతి |
 తదాకర్ణ్య భగవాన్ ద్వితీయం గత్వా, “భోః తపస్వి-
 యత్త్వం వరయిష్యసే తస్య ద్విగుణం తవ ప్రాతివేళికః ప్రార్థ-
 యతే; తస్మాత్ కిం త్వం మపేక్షసే” ఇతి తం పృచ్ఛతిస్మ |
 తత్ శ్రుత్వా ద్వితీయః ఈర్ష్యావశాత్ స్వస్య హాని మపి
 అవిగణయ్య ఇత్థి మవదత్:-“స్వామిన్ మదీయం ఏకం నేత్రం
 అంధం భవతు” ఇతి | శంకరోఽపి “తథాస్తు” ఇతి వ్యాహృ-
 త్య అంతర్ధాన మగచ్ఛత్ | అథ ద్వితీయస్య ఏకం నయనం
 అహీయత | ప్రశమస్య తు ద్వే అపి చక్షుషీ అహీయేతాం |
 ఏవం ఆనూయయా ఉభౌ అపి హానిం సమపాదయతాం॥

నీతిః :—ఈర్ష్యాలవః నిజామపి హానిం న గణయంతి॥

(44). సింహస్య మూషికస్య చ కథా.

౧౫౫౨సమయే కశ్చిత్ సింహః ఏనో పశ్చిచ్ఛాయశీతలే
 చూతతలే సుఖం సుప్తః | తత్ర బహవః మూషికాః తం అర్థ-
 యంతిస్మ | తైః ఉపదుితః సః ప్రిబుధ్య యావత్ ఇతస్తతో

వ్యలోకయత్ తావ దేకం మూషక మపశ్యత్ | అథ సః
 తం కరే ధృత్వా యావత్ దారయితు మిచ్ఛతి తావత్ సః
 మూషకః దైన్యపరీతః సప్రశ్రియం తం సింహం అగదత్:—
 “భాః స్వామిక్ విక్రాంతః త్వం మృగరాజః | అహం తు
 భవతః పుత్రతః అతివ రంకః | కిం మే అస్మజ్ఞా ఆత్మనః కరం
 దూషయసి? తత్ స్వామీ మమ ప్రాణదానమేవ కర్తుం
 అర్హతి” ఇతి ఏతాని అన్యాని చ కరుణవచనాని శ్రుత్వా
 సింహః దయతేన్ద్ర, తం చాముంచత్ | కాలేన స ఏవ సింహః
 వనే అటన్ తస్యైవ చూతపృక్షస్య నికటే మృగయుప్రీ-
 నారితే జాలే న్యపతిత్ | తదా అఖిలసారవ్యయేనాపి ఆత్మా-
 నం మోచయితుం సః అశక్తః అథివన్ | తతః నిరాశః భూత్వా
 ఉదగర్జత్ | తస్య గర్జనాయాం శ్రీవణపథ మాగతాయాం
 సత్యాం పూర్వోపకృతః మూషకః దురీతతర మాగత్య అగ-
 దత్:— “రాజన్ న భేతవ్యం అయమస్మి కింకరః | స్వస్థః భవ”
 ఇతి ఏవ ముక్త్వా సః స్వదంతైః జాలగ్రింథీ ఆశు ఛిత్వా
 సింహం అమోచయత్ ||

సీతిః.—ప్రభూనా మల్లైరపి ప్రయోజన ముష్టేవ ||

—

(45). వనవిడాలస్య సృగాలస్య చ కథా.

కశ్చిత్ అరణ్యమార్జారః జంబుకశ్చ వనే ప్రచ్ఛాదు-
 శీతలే శీలాతలే ఉపవిశ్య గోష్ఠీసుఖ మన్వభవతాం | తదా సృ-
 గాలః అలపత్ :- “భో మార్జార అత్రీస్థా నస్మాక్ మహత్
 వ్యసనం ఉపతిషేత్ యది, తర్హి అహం ఆత్మనం సహసప్ర-
 కాఢైః రక్షేయం | పరంతు తవాగ్రే అహమతివ క్లిశ్యే” ఇతి |
 ఓతుః తదా వదతిన్మః :- “సఖే ఏకాం యుక్తిం అహం దృఢం
 బోధామి | సా నిష్ఫలా చేత్ దుర్గతిః గచ్ఛేయం” ఇతి |
 జంబుకః అభణత్ :- “ఏవంచేత్ మందభాగ్యస్య తవ కృతే
 మమ చింతా బలవతీ ఏవ | ఏకాం ద్వే వా యుక్తిత్వాం
 శిక్షయామి | పరంతు నాయం కాలః ఉపదేశస్య | స్వార్థః
 ఏవ ఇదానీం అనుష్ఠాతవ్యః | బాధం | సమీచమస్తే | సాధ-
 యామి తావ దహం” ఇతి | ఏతావ దుక్త్వా సః ప్రచలితః |
 అస్మిన్నేవ అంతరే భవతైః అనుసృతాః వ్యాధాః తస్య అను-
 పదమేవ ప్రాప్తాః | తదా వృక్షారోహణరూపా ఏకైవ యా-
 యుక్తిః విడాలస్య జ్ఞాతా తా మాశ్రిత్య అత్మా తేన రక్షితః |
 జంబుకస్య తు సహస్రాణాం యుక్తీనాం ఏకాపి ఉపయుక్తా
 నాసీత్ | తస్మిన్ సృగాలే చత్వారి పంచ వా పదాని సదుఃఖం
 యాతే సతి, అనుధావంతః శ్వనాః తం పరాజయంతేన్మ||

నీతిః—“అన్యతః అధికం-మే పృజ్ఞాబలమస్తీ” తి యః
వికత్థతే సః ప్రియః స్వయం మూర్ఖః భవతి॥

(46). అశ్వస్య సారంగస్య చ కథా.

కశ్చిత్ అశ్వః ఏకః సారంగశ్చ ఏకస్మిన్ కేదారే
చరతః । ఏవం స్థితే, కదాచిత్ తే కలహపరౌ ఆస్తాం ; సః
సారంగః శృంగబలేన తం తురగం మాలాత్ బహిః నిరవా-
సయత్ । తతః సారంగం వినేతుమనాః స తురంగమః కం-
చిత్ మరుష్యం ఆసాద్య తత్ సాహాయ్యం ఆయాచత । సః
మనుజః తస్య పృష్ఠేపర్యాణ మారోఽప్య ముఖే ఖలీనం దత్వా
తనూరోహత్ । గతిపరిక్షావిధౌ స తం కశయాప్యతాడయత్ ।
ఘోటకేన సర్వ మేతత్ సోధం తస్య సాహాయ్యేన సః కురం-
గం అజయత్ చ । పశ్యాత్ సః తం మనుజం అభాషతః- “భో
మనుజ బలవత్ ఉపకృతః అస్మి । సిద్ధం మే సమీహితం ।
పర్యాణఖలీనే అపనీయ మాం గమనాయ అనుజ్ఞాతు మర్హసి”
ఇతి । ఏతత్ నిశన్య మనుజః తం ప్రత్యభిణత్ :- “భోః తురగ
తవ ఏతావాన్ ఉపయోగః ఇతి న మే జ్ఞాతం । ఇదానీం
దూరత ఏవ తే బంధనాత్ ముక్తిః” ఇతి॥

నీతిః—ఏకం వినేతుం అన్యం కశ్చిత్ శరణం గచ్ఛతి
చేత్ తదా సః దృఢం విచిన్య తత్ కుర్యాత్ ॥

(47). నిపుణస్య పౌడ్వివాకస్య కథా.

మధురాయాం కశ్చిత్ విప్రో ఆసీత్ | తస్య ద్వే
భార్యే అవర్జితాం | తయోః ఆద్యా కంచన గుతం ప్రసూత-
వతీ | తస్య సూనోః సప్తమః మాసః సంపూర్ణః | తదా సః
విప్రో తం బాలం ఆదాయ పత్నీభ్యాం సహ కాశీం ప్రతి ప్రేష్ఠి-
తః | దైవదుర్విపాకాత్ సః ద్విజః మార్గనుధ్యే పంచర్షిః
గతః | తతః తే భార్యే బాలేన సాకం ఏకం అగ్రహారం ప్ర-
విశ్య తత్ర తం కుమారం సమానీయ ప్రీత్యా పోషయంత్యే
ఆస్తాః | కదాచిత్ గౌరవాగ్ర్యవశాత్ తయోః తం అర్భకం
అధికృత్య పరిస్పరం వివాదః సమజాయత | తదా ద్వితీయా
భార్యా, “అయం బాలః మయా ప్రసూతః” ఇతి ఉక్త్వా తేన
బాలేన సమం గంతుం ప్రారభత | తద్ దృష్ట్వా ప్రథమా తు
“మదీయం సూనుం మా స్పృశ” ఇతి తాం న్యవారయత్ |
ఏవం వివదమానే తే పౌడ్వివాకస్య సన్నిధిం ఆగచ్ఛతాం |
పౌడ్వివాకోఽసి తయోః కలహం ఆకర్ణ్య “తం బాలం ద్వేభా-
విదార్య అమూభ్యాం ద్వాభ్యాం ప్రయచ్ఛ” ఇతి నిజం సేవ-
కం సమాజ్ఞాపయత్ | తదా జ్యాయసీ భార్యా తం పౌడ్వి-
వాకం సవినయం ఏవం విజ్ఞాపయతిస్మైః- “స్వామి, ఏషః
తస్య ఏవ కుమారిః | మా తం విదారితం కురు | తస్మై తం
దాపయ” ఇతి | తాం కరుణాం విజ్ఞాపనాం శ్రుత్వా పౌడ్వి-

వాకోఽపి “అహూ ఇయమేవ ఏతస్య బాలస్య జననీ; తత ఏవ ఏషా దీనం ప్రసవతి” ఇతి నిశ్చిత్య తం బాలం తస్యై అదాపయత్ ||

నీతిః:—మూతా సర్వథా వాత్సల్యం దర్శయతి||

(48). వృద్ధస్య కుక్కురస్య కథా.

కశ్చిత్ కుక్కురః తాదుణ్యే మృగయాయాం సేవాద-
ష్టః భూత్వా స్వామినం బహు అతోషయత్ | తదా స్వామీ
అపి తం సాదరం చుంబతిస్మ | తం సంవాచాయతిస్మ | స్వాదు
ఖాద్యం చ యచ్ఛతిస్మ | గతాసు కాసుచిత్ సమాసు, స
జీర్ణః తం యథాపూర్వం సేవితుం శక్తః నాసీత్ | ఏవం స్థి-
తేఽపి ఏకదా స్వామినం మృగయాదరేణ అనుసరన్ తత్కా-
లాగతానాం మృగదంశకానాం అగ్రేసరః భూత్వా మృగ
మేకం పడే అధర్షత్ | పరం దంతానాం విరలత్వాత్ స్థలిత-
శిష్టానాం దంతానాం చలత్వాచ్చ తం మృగం దృఢం గ్రహీ-
తుం న శక్తః | అత్రాంతరే మృగః స్వమోచనాయ యతి-
త్వా పలాయత | తద్ దృష్ట్వా తస్య స్వామీ కుక్కురం రక్తా-
పాంగిః లగుడ ముద్యమ్య తం ప్రహర్తుం ఆభ్యసరత్ | తం
రమేయః అభాషత:- “రే అథమ క్షణం తావత్ ఉద్యతం లగు-
డం ప్రతిసంహర | అహం తవ చిరంతనః భృత్య ఇతి మిశ్యస్వ |

మృగః గతశ్చేత్ నాయం మను దోషః | మయా నోపేక్షితం;
తస్యగ్రహణే యథాశక్తి యతితం | పరం యత్ర మే నాస్తి
ఉచాయః తత్ర కిమహం కుర్యాం? | ఇదానీం వృద్ధః అహం
పూర్వవత్ సేవితుం అసమర్థః | యది ఏషః తే కోధహేనుః
తస్మి పూర్వసేవాః స్మృత్వా తం కోపం అపనయ" ఇతి॥

నీతిః—స్వామినః ప్రాయః ఏవం కృతఘ్నః దృశ్యంతే॥

(49). కదర్యస్య కథా.

కశ్చిత్ మిత్రం చ బహు ధనం స చిత్త్య శ్వభే స్వఖ-
నత్ | సః తమద్వేశం ఏకవారం వా ద్వివారిం వా దినే
అశ్రోతం గత్వా నిఖిలద్రవ్యాం తాం గర్తాం దృష్ట్వా హ్-
దతేన్న | తత్ తస్య కృత్యం తస్య దాసేరః విలోక్య శంక-
తేన్నః—“అయం మమ స్వామి ఇమం దేశం ఆగత్య అవిర-
తం పశ్యతి; తస్మాత్ కోఽపి విశేషః అత్ర విద్యతే” ఇతి
అథ సః క్షణదాయాం తత్ర గత్వా ఖనిత్వా అపశ్యత్ |
తదానీం నిధి మధిగమ్య తం గృహీత్వా అపాకామత్ | ఉత్త-
రేద్యుః సః కింపంచానః, చిత్త్యకృమేణాగత్య యదా పశ్యతి
తదా నిధిః తత్ర స దృష్టః | ఏవం నిధినాశే ప్రాప్తే స రజో-
రూపితమూర్ధజః సోరస్తాడనం శబ్దం హం హంత' ఇతి ముక్త-
శంఠం ఆక్రిందత్ | గృహత్ స న్యవర్తత | అంతే తస్య ప్రాతి-

వేశ్యః, తముపేత్య శోకహేతుం అపృచ్ఛత్ | తుద్యో తస్మై
ప్రసృత్తిం ఆఘాతవాత్తత్ శ్రుత్వా ప్రాంతివేశికః తం వ్యా-
హరత్:- “భద్ర న కిమపి తే నష్టం ఇతి అవగచ్ఛామి | మమ
ద్రవ్యనాశః సముత్పన్న ఇతి చిత్తే మా కురు | యథాపూర్వం
చైనం అవటం అనిశం ప్రేక్షస్వ | ఏవం అనుష్ఠితే సిద్ధంతే
సమీహితం” ఇతి॥

నీతిః:- యే కృపణాః తే సత్యపి ధనే దరిద్రా ఏవ |
యతః స్త్రై తత్ నోపభుజ్యతే॥

(50). వికస్య శ్యేనస్య చ కథా.

కశ్చిత్ శోకిలః కనాచిత్ ఉత్సేధవంతం చూతవృక్ష
అధిష్ఠాయ సుస్వరం కూజతిస్మ | తస్య కూజనేన సా అటవీ
నిబద్ధప్రతిశబ్దౌ ఆసీత్ | తదా బుభుక్షాపీడితః కశ్చన శ్యేనః
నాతిదూరే పరిభ్రమన్నాసీత్ | సః తస్య పరభృతస్య మధురం
స్వనేన కృష్టః సకాసత్వరం మాగత్వ సరభసంత మాకృమ్య
ఖరనఖరైః త మకృషత్ ! యావచ్చ సః తం జిఘత్సతి-
తావత్ సః వికః తం శ్యేనం కరుణా అనదత్:- “భోః మయి
దయస్వ | నేదా నిష్ఠురం కర్మ తవోచితం | పశ్య | నాహ
మాగస్మృత్ | భక్షితేన మయా తే గ్రాస్యోఽపి న భవితా |
తర్హి కమ ప్యన్యం మహాకాయం విహంగమం సంహర | ఏవం

కృతే యశో లభ సే; ఉదరపూర్తిశ్చ తే భవిష్యతి | ముంచ
నూం తావ దనాథం" ఇతి | శ్వేనః తం ప్రతిభాషతేస్మై:-
“ఆం, జ్ఞాయతే | అవితథం వదతి భవా | భాషస్య త్వం
యేన కంఠశోషం త్వమయసే | పరం అహం త్వాం న ముం-
చేయం | పశ్య | అహం ప్రభాత మారభ్య నిరశనేన మ్రియే |
త్వం చ దిప్త్యా మమ హస్తే పతితః | ‘మాం ఉత్సృజ అన్యం
స్థూలకాయం అండజం హింస’ ఇతి త్వం భణసి | యది
త్వయోక్తం అనుష్ఠితం తర్హి మూఢశబ్దభాక్ కో భవేత్ |
త్వమే వాలోచయ" ఇతి ||

నీతిః—తాత్కాలికం లాభం విషయ ఆయతికం
లాభం ఆలంబమానః మందబుద్ధిః అంతే పరితప్యతి||

(51). మయూరపత్యాణి తనా ఆరోహయత్ కాకస్య కథా.

గర్వితః కశ్చన కాకః “అత్మీయాః నీచాః సమాగమా-
నహాః చ" ఇతి అమన్యత; మహత్ పదం హస్తం చ
అభ్యలషత్ | తదర్థం స కానిచిత్ మయూరపింఛాని సమపా-
దయత్ | తాని చ స్వపక్షే సమారోప్య మయూరబృందం
అవిశత్ | బర్హిణస్తు తం వీక్ష్య “అయం కాకః" ఇతి జ్ఞాత్వా
తం సమంతతః పర్యచారయన్ | ప్రథమం తే తం చంచుప్రహరైః
జర్జరీకృత్య తాని పింఛాని అపహృత్య స్వబృందాత్ తం నిర-

వాసయన్ । ఈదృశీం కన్యాం దళాం అనుభూయ సః కాకః
పరం నిర్వేద మాపన్నః । తతః సః స్వబృందం ప్రవేష్టుకామః
అసీత్ । కాకాస్తు తం న స్వీకుర్వంతిస్మ । తదాసీం ఏకః
కాకః తం ధిక్కుర్వన్ అగదత్ :- “రే మూఢ, యస్యాం జాతౌ
భగవాన్ త్వాం అస్పృశత్ తాం త్వం యది న పరిత్యజే
త్వర్షి ఈదృశే మపమానం లభేభాః కిం?” ఇతి॥

నీతిః.—స్వజాతిం హీనాం మత్వా పరస్య మహత్త్వ
మభిలిప్తు రేవం విపదః భాజనం భవతి॥

(52). వృద్ధాయా పౌరాణాం చ కథా.

కన్యాంచిత్ పురి కాచన జరతీ న్యవసత్ । తస్యాః
సమీపే ఏకః కుక్కుటః ఏకా హసంతికా చ ఆస్తాం । యదా
సః కుక్కుటః కూజతి తదా పౌరాః సమాగత్య పాకార్థం
తస్యాః హసంతికాయాః అంగారం నయంతి ఏవం సిత్తే, కిదా-
చిత్ సా స్థిరా ఏవం సమాలోచయత్ :- “అస్మిన్ సగరే
మమ కుక్కుటస్య కూజనాత్ ఏవ ప్రభాతం జాయతే । మమ
హసంతికయైవ పౌరాణాం పాకః భవతి । ఏతయోః అభావే
కథంవా పౌరాః జీవేయుః? । సర్వథా తే నశ్యేయః” ఇతి
ఇత్థం సమాలోచ్య సా జరతా తౌ ఆదాయ దూరం అరణ్యం
అగచ్ఛత్ । పరేద్యుః తత్ర అగతం ఏకం పౌరం ఆలోక్య

సా త మేవం అపుచ్చత్ :- “అయే మమ కుక్కుటస్య అభా-
వేఽపి యుష్మాకం స్త్రోతఃకాలః హ్యః ఆసీత్ కిం? మమ
హసంతికాయాం అత్ర స్థితాయా మపి వః పాకః జాతః కిం?”
ఇతి । స పారః తన్యాః అభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తాం ఏవం
ప్రత్యభాషతః :- “అయి వృద్ధే కిం ఏవం ముహ్యసి? । ఈశ్వరే
సర్వేషాం రక్షకే సతి కా వరాకీ త్వం? । గృహం గచ్ఛ ।
కుతః త్వం వనే ఖద్యసే” ఇతి । తతః సా పురం ప్రత్యాగచ్ఛత్ ।
తత్ర సర్వా యథాపురం అవస్థితాన్ ఆహ్వాన్య ఆత్మనః
అహంకారం సా అత్యజత్ ॥

నీతిః — “మయా ఏవం క్రియతే” ఇతి కేనాపి అహ-
జ్ఞాతరః న కర్తవ్యః॥

(53). వృద్ధస్య యమస్య చ కథా.

కశ్చిత్ విశ్లేధసర్వగాత్రీః స్థవిరః ఇంధనాని ఆనేతుం
వనం గతః । తత్ర దారుఖండాని సంచిత్య బద్ధ్వా తాని ఏకం
భారం అకరోత్ । తం కాష్టభారం శిరసి కృత్వా ఆయాసేన
పదాని మందం మందం నిక్షిప్త్ గృహం ప్రతి నివర్తమాన
ఆసీత్ । అధ్వనః విప్రకృష్టత్వాత్ ఇచ్ఛానాం అతిగురుత్వా-
చ్చ స ఆశ్రమ్యత్ । అతః తం కాష్టభారం శీర్షా దవతార్య

సః శ్రీమపరిహారార్థం భూమా న్యషీదత్ | తస్మై అవసరే సః
అంతకం సంబోధ్య అవదత్:—“నే చేతనమాలౌక్య విశ్రాంతి-
మక ఆగచ్ఛమాం ఏభ్యః అఖలేభ్యః దుఃఖేభ్యః మోచయ”
ఇతి | ఏతత్ శ్రుత్వా వైవస్వతః తస్య జీర్ణస్య పురః ఆవి-
రూఢయ అపృచ్ఛత్:—“తాత కిమితి అహం త్వయా స్మృతః?”
ఇతి | సః జరతః నాబుధ్యత యత్ పరేతరా జీవం నేదీ-
యాత్ అస్తీతి | తతః సః జీనః తస్య శమనస్య ఉగ్రం రూపం
విలోక్యైవ నష్టనంజ్ఞ సమజాయత | తతః కళిపయైః పలైః
లభనంజ్ఞ భూత్వా నేపమానగాత్రాయష్టిః సత్ ప్రతివచనం
యచ్ఛతిస్మ:—“భో ధర్మరాజ అశక్తః అహం మమ మస్తక-
స్థితః అయం కాష్ఠభారః సహనా భూమిం ఆపన్నతం ఉద్ధృత్య
పునః ఉల్లేమాగస్థితం కరిష్యసీతి మయా భవాన్ స్మృతః |
నను ఇయదేవ కార్యం | అనేన ఖలు అవజ్ఞాతః అస్మి” ఇతి |
అత్రోభవాన్ యది జాతామర్షః తదా భవతః నాదయోః
ప్రణిపతామి | క్షమస్వ మాం | కృపాలుః భూత్వా యథా-
గతం ప్రతినివర్తస్య” ఇతి॥

నీతిః:—‘క్షుద్రోష్వపి వ్యసనేషు వరం నిధనం అస్మాత్’
ఇతి జనాః న్యాహరంతి | అభ్యుపవన్నే తు మృత్యో న కోఽపి
తమనుసర్తు మిచ్ఛతి॥

(54). కృపణయోః కథా.

యవనదేశే అతిలుబ్ధః మహాల్బుభశ్చ ఇతి శ్వాపురుషౌ
 అస్తాం | అతిలుబ్ధః పరస్య అన్నేనైవ జీవతిస్మ | సః జాతు
 మహాల్బుభస్య గృహం భోజనార్థం అగచ్ఛత్ | మహాల్బుభస్తు
 అగతం అతిథిం మధురైః నచనైః సంల్లప్య శుష్కై రేవోపచారైః
 అప్రీణయత్ | తతః సః మహాల్బుభః తేనాతిలుబ్ధేన సహ
 విపణిం గత్వా “అపి సమీచీనాః అపూపాః సంతి?” ఇతి
 అపృచ్ఛత్ | తతః స ఆపణికః ప్రత్యవదత్:- “స్వామి, స
 వనీతః తే మృదులాః అపూపాః సంతి” ఇతి తత్ శ్రుత్వా
 మహాల్బుభః అతిథి మేవం అభాషత:- “భోః అతిథే సవనీత మేవ
 వరం దృశ్యతే; తర్హి తదేవ గృహ్యతాం” ఇతి అథ సవనీతస్య
 నిషద్యాం ఆసాద్య మహాల్బుభః “భోః శ్రేష్ఠి, సమీచీనం నవ-
 నీత మస్తి కిం?” ఇతి పృచ్ఛతిస్మ | సః వణిగపి, “ఆర్య, తైలచత్
 సన్నేహం నవనీతం వర్తతే” ఇతి భణతిస్మ | తదాకర్ణ్య సః
 మహాల్బుభః అతిథినా సాకం తైలస్య ఆపణం గత్వా “భోః
 శ్రేష్ఠి అపి తవ నికటే తైలమస్తి?” ఇత్యపృచ్ఛత్ | సః
 శ్రేష్ఠి, “స్వామి జలమివ స్వచ్ఛం తైలం మన్నికటే అస్తి,”
 ఇతి ఉత్తరం దత్తవా | తతః సః మహాల్బుభః, “అతిథే, తర్హి
 జలమేవ సర్వేషు ఉత్తమం దృశ్యతే” ఇత్యుక్త్వా అతిథినా

సమం గృహం ప్రత్యాగచ్ఛత్ | తత్త్రి ఆగత్స సః మహాబుధః
“అతిథే, ఇదమేవ సర్వోత్తమం; తస్మాత్ ఏతత్ స్వీకర్తుమర్హసి”
ఇతి నిగద్య జలమేష తస్మై అతిబుధాయ ప్రయచ్ఛతిస్మ||

నీతిః—కృపణాః యేనకేనా పుష్పాయేన లాభస్య
మార్గమేవ చింతయంతి||

(55). దేవదాసస్య వేశ్యాదాసస్య చ కథా.

మధురాపుర్యాం సమానవయస్కా విప్రీయువానౌ
ఆస్తాం | తౌ సదా సహచరంతౌ పరమాం మైత్రీం పరస్పరం
ఉపగతో | తయోః ఏకః ప్రతిదివసం దేవాలయం గత్వా
దేవం సప్రదక్షిణం నమస్కృత్వ స్తవై తం స్తువన్ దేవ-
దాస ఇతి ప్రథితః అభవత్ | అన్యస్తు ప్రత్యహం వేశ్యా-
గృహం గత్వా తాం బహుధా సేవమానః సన్ వేశ్యాదాస
ఇతి దుష్కీర్తిం అవాప్తవాన్ | పరంతు దేవదాసః వేశ్యా-
దాసం సుఖినం మన్యమానః సదా వేశ్యా మేవ మనసా
ధ్యాయన్నాసీత్ | వేశ్యాదాసస్తు దేవదాసం పుణ్యపురుషం
మన్వానః సదా దేవే దత్తచిత్తః అభవత్ | ఏవా గచ్ఛతి
కాలే, తౌ ఉభౌ బ్రాహ్మణయువానౌ కాలధర్మం ఉపాగతో |
తతః వేశ్యాదాసః స్వర్గం అలభత | దేవదాసస్తు నరకం
ప్రాప్తః | తద్ విజ్ఞాయ లోకోపకారీ భగవాన్ నారదః దేవ-

సన్నిధిం గత్వా అపృచ్ఛత్:- “భగవన్ కోఽయం విపర్యయః
యద్దేవదాసః బంధే ప్రక్షిప్తః, వేశ్యాదాసశ్చ బంధా-
ద్విమోచితః” ఇతి । తత్ శ్రుత్వా భగవాన్ నారదం సా-
త్వయా అభాషత:- “వత్స నారద, ఇదం రహస్యం శ్రూ-
య తాం: వేశ్యాదాసః బహిః వేశ్యాపరోఽపి సదా మామేవ
మనసా ధ్యాయన్నాసీత్ । దేవదాసస్తు బహిః మామేవ
సేనమానోఽపి సర్వదా వేశ్యాయాం దత్తచిత్తః ఆసీత్ ।
బంధే మోక్షే చ మన ఏవ కారణం కిల । అతః మయైవం
కృతం ” ఇతి । తత్ శ్రుత్వా నారదః సమాహితః గతిః॥

సీతి:- “మన ఏవ మనుష్యాణాం కారణం బంధ-
మోక్షయోః॥”

(పర). స్వేచ్ఛాసూచారిణః అజస్య కథా.

కర్పిత అజః స్వేచ్ఛయా చరతిస్మ । ఏకదా హల-
ధురాయాం నియుక్తం కమపి వృషభం విలోక్య తం అగదత్:-
“అరే వృష, త్వం స్వామినః కృతే స్కంధే యుగం ఊఢ్యా
యానుచతుష్టయేఽపి హలం చాలయసి । తతః అహం మన్యే
యథా త్వం కోఽపి హీనవృత్తిః అతిభారవాహకః సత్త్వః అసి
ఇతి । పరాధీనతైవ తే ప్రియా! అస్యథా ఏవం న కుర్యాః ।

ఉత్సాహం అహం కాలం నయామి? | స్వైరం గచ్ఛామి | శీత-
లచ్ఛాయాం అధితిష్ఠామి | సృత్యామి | ఇతస్తతః ఉత్పతామి |
తృప్తితః సన్ అచ్ఛం నిర్భరజలం పిబామి” ఇతి | సః ఉత్తా-
సర్వ మపి అవహతమనసా సమాకర్ణయత్ | కించిదపి అను-
త్వా భూయః హలకర్షణే ప్రయత్నః | తతః కియత్యపి కాలే-
యాతే, గ్రామదేవతా ముద్దిశ్య కోఽపి ఉత్సవః సమాగతః |
తస్మిన్ ఉత్సవదినే తస్య అజస్య స్వామీ తం కుసుమమాలాభిః
అలంకృత్య దేవతాయాః ఉపహారం కర్తుం తం అనయ-
త్ | తతః తస్య గ్రీవాయాం యావత్ సః అసిద్ధేనుకాం వ్యా-
పారయాతి తావత్ స వృషః తత్ప్రగత్య తం రహసి అప్ర-
చ్ఛత్ :—“రే మూర్ఖ, కిం అపశ్యః తవ స్వేచ్ఛాసంచారస్య
ఫలం? అద్య యావత్ తే స్వామి త్వాం జీవంతం రక్షితవా-
చితి యత్ తత్ ఏత దర్శ మేవ | అఘనా వద | ఆవయోః కత-
స్య అవస్థా సాధీయసే” ఇతి॥

నీతిః :—“నీచైర్గచ్ఛ త్యుపరి చ దత్తా చక్రనేమిక్ర-
మేణ” ఇతి మేఘదూతే | తస్మాత్ అస్యం విపద్గతం వీక్ష్య
తస్య ఉపాలంభః స కర్తవ్యః॥

(57). అజస్య వ్యాఘ్రస్య చ కథా.

నిదాఘే తృషితః కశ్చన అజః నదీ గత్వా జల మపి-
బత్ | తదా ఏకః వ్యాఘ్రః జలం పాతుం తత్ర సమాయాతః |
అథ సః వ్యాఘ్రః తం అజం దృష్ట్వా తస్య మాంసం బుభుక్షుః
తం ఏవం అవదత్—“అరే దుష్ట, మయా పీయమానం జల-
కిం ఏవం ఆవిలయసి?” ఇతి తత్ ఆకర్ణ్య భీతః సః అజః ఏవం
అకథయత్— “భోః వ్యాఘ్ర, కిం ఏవం అకాండే కుప్యసి? యత్
జలం తవ సమీపాత్ వహతి తత్ అహం పిబామి | ఏవం
స్థితే, కథం తవ జలం మయా కలుషితం భవేత్?” ఇతి అథ వ్యాఘ్ర-
ః అగదత్— “అస్తు నామ ఏతత్ | మాసానాం షట్కాతే
ప్రాక్ త్వం మాం అశేషః కిం?” ఇతి అథ అజః ప్రతివదత్—
“భోః జాతస్య మమ మాసానాం త్రయం అపి న పూర్ణం | తథా
సతి, షణ్మాసాత్ పూర్వం కథం త్వం మయా నింద్యః భవే?”
ఇతి తత్ శ్రుత్వా వ్యాఘ్రః అథ ణత్—“తర్హి త్వం తావత్
మాం న శస్తవాన్ కింతు తవ పితా తథా కృతవాన్ | తవ
పితా కృతస్య అపరాధస్య కృతే త్వం ఏవ దండనీయః” ఇతి
ఏవం ఉక్త్వా సః వ్యాఘ్రః తస్య అజస్య ఉపరి నిసత్య తం అవ-
ధత్ |

నీతిః—దుర్జనైః అధ్యుషితే ప్రజేశే సాధుభిః సర్వథా
న గంతవ్యం |

(58). శూద్రస్య వాసరస్య అజస్య చ కథా.

కన్యాచిత్ పల్యం ఏకః శూద్రః ఆసీత్ | సః ఏకం
వాసరం అజం చ అపోషయత్ | కదాచిత్ సః వృషలః
కార్యస్య పశాత్ గ్రామాంతరం గతుం విచ్చత్ | తతః సః
దక్షామిశ్రిం పాథేయం గృహీత్వా తేన వాసరేణ అజేన చ
సహ పాత్రిషత్ | అథ సః మార్గస్య మధ్యే కంచిత్ తటాకం
అశ్యత్ | కించక్షుదపితం ఆసీత్ అవీక్షయత్ | తస్మాత్ సః
తస్య తటాకస్య తీరం గత్వా తత్ర స్వస్య పాథేయం సృష్టి-
షత్ | తతః తత్రస్థితస్య పృక్షస్య మూలే తం ఛాగం చ
వాసరం చ జద్ధవా | అనంతరం సః దంతా ఆశోధ్య
ముఖం ప్రక్షాలయాతుం జలస్య సమీపం అగచ్ఛత్ | తానతా
కారేన సః దుష్టః కపిః అశేషం పాథేయం అభక్షయత్ |
అనంతరం సః దద్ధుః కక్షైః ఛాగస్య ముఖం ఆలిప్య దూరే
అవాతిషత్ | అత్రాంతరే సః వృషలః సమాగతిః | అథ
యాదా సః కంచిత్ అపి పాథేయం న అశ్యత్ తదా సః
నితరాం అకుప్యత్ | అథ ఛాగస్య ముఖం తథా ఆలిప్తు
సమాశ్రిత్య “అయం ఏవ అశేషం మమ పాథేయం అభ-
క్షయత్” ఇతి సః నిశ్చితవా | అనంతరం సః తం అనప-
రాధినం అజం కోపేన అతాడయత్ ||

నీతిః—ఏకః పాపాని కరుతే ఫలం అన్యేన భువ్యతే ||

(59). వివీలికాయాః కపోతస్య చ కథా.

కస్మింశ్చిత్ వనే కాచన నదీ ప్రవహతిన్మ | తస్యాః
తీరే మహా వటవృక్షః ఆసీత్ | తస్య శాఖాయాం కశ్చన
కపోతః ప్రత్యవనత్ | తస్య మూలే కాచన వివీలికా నివసతి-
న్మ | కదాచిత్ సా వివీలికా తృప్తితా సమభవత్ | అథ సా
జలం పాతుం తాం నదీం అవతరత్ | తత్త్ర సా జలే దూరం
గతా; తేన సా ప్రవాహేణ అపాహ్రియత | ఏతద్ దృష్ట్వా
సః కపోతః వృక్షస్య పర్వం చఛ్చిత్ విదలయ్య తత్ తోయే
వ్యసృజత్ | సా వివీలికాఽపి తత్ అవలాంబ్య శనైః శనైః తీరం
ఆగతా | అథ సా ప్రత్యుపకారస్య సమయం ప్రతీక్షమాణా
అతిష్ఠత్ | కదాచన కశ్చిత్ వ్యాధః విహగాః గ్రహీతుం
వనే అచరత్ | తదా సః కపోతః తస్య నయనయోః గోచరః
సమభవత్ | అథ సః తం గ్రహీతుం ఆచ్ఛుః తం వృక్షం నిర్భ-
తం ఉపాగచ్ఛత్ | అత్రాంతరే సా వివీలికా తస్య వ్యాధస్య
దృష్టౌ ఆశయం జ్ఞాత్వా కపోతం ఉపకర్తుం విచ్ఛత్ | తతః
సా ప్రచ్ఛన్నం గత్వా వ్యాధం చరణే తీక్ష్ణం అదశత్ | తేన
సః రోదితుం ఆరభత | తం రమ శ్రుత్వా సః కపోతః వృ-
క్షాత్ ఉడ్డీయ బహు దూరం గతః॥

నీతిః—ఉపకారః ప్రత్యుపకారం అర్హతి॥

(60). బ్రాహ్మణ్యః నకులస్య చ కథా.

చోలదేశే సుశీలః ఇతి బ్రాహ్మణః ప్రతిపదిస్తే ।
 తస్య భార్య సుతం అజనయత్ । తస్మిన్ ఏవ దినే నకులీ
 నకులం ప్రసూతా । అథ నా వత్సలా బ్రాహ్మణీ తం నకులం
 అపి నారకవత్ అపుష్యత్ । నకులోఽపి తం దారకం స-
 హృదయమివ భావయతిస్తే । ఏకదా సః విప్రః ప్రభాతే
 కార్యవశేన గ్రామూంతరం గతిః । బ్రాహ్మణ్యపి కుంభం
 ఆదాయ స్నానార్థం తటాకం అగచ్ఛత్ । తదా తన్యాః
 పుత్రః శయ్యామీం శయితః; నకులః చ తస్య రక్షార్థం సం-
 స్థాపితః । అత్రాంతరే కశ్చిత్ సర్పః శయ్యాయాః సమీ-
 పం అగచ్ఛత్ । నకులః అపి తేన సర్పేణ సహ యుద్ధ్వ తం
 ఖండశః కృతవాన్ । తేన తస్య వదనం రుధిరేఽప్లావితం
 అభవత్ । అథ సః ఆస్మానః వ్యాపారస్య ప్రకాశనార్థం తా-
 దృశేన ముఖేన మాత్రుః సమ్ముఖం అగతిః । సాఽపి తం
 తథావిధం ఆహ్వాన్య స్వం పుత్రం తేన ఖండితం శంకతేస్తే ।
 అథ సా కోపాత్ కుంభం తస్య ఉపరి అక్షిపత్ । తేన సః
 దీనః నకులః సంచర్షిం గతిః । తతిః నా ప్రళవంతి గృహం
 గత్వా శయ్యాయాం అపశ్యత్ । తదా పుత్రః తక్షణేన సుప్తః
 అతిష్టత్ । సమీపే సర్పః చ ఖండశః కృతః ఆసీత్ । తత్
 వీక్ష్య సా భృశం అశోచత్ ॥

సీతిః :—“అవరీక్ష్య స కర్తవ్యం కర్తవ్యం సువరీక్షితం”

(61). రాజ్ఞః తస్య త్రయూణాం కుమారాణాం చ కథా.

కర్ణాటదేశే కశ్చన వృద్ధః భూపాలః ఆసీత్ | తస్య త్రయః పుత్రాః అభవన్ | ఏకదా సః స్వపతిః ఆత్మనః వృద్ధతాం ఆలోచ్య ఏవం అచింతయత్ :—“ఏతేషు తనయేషు యః రాజ్య ముర్హతి తస్మై రాజ్యం దత్త్వా సుఖి భవేయం” ఇతి తతః సః తాన్ త్రీనపి పుత్రాన్ నాహూయ తేషాం యోగ్యతావరీక్షణాయ ఇమాం వాచం అవదత్ :—“వత్సాః, యుష్మాకం సౌఖ్య మద్దిశ్య ఇదం పృచ్ఛామి; తస్మాత్ యుష్మాభిః కాని అపేక్షితాని ఇతి నమ్య గాలోచ్య వదత” ఇతి తదా కర్ణ్య జ్యేష్ఠః ఎదతిస్త్రి :—“తాత, తార్కికాన్, వైయాకరణాన్, మీమాంసకాన్, వేదాంతిన్, ఆలంకారికాన్, వారాణికాంశ్చ నమీషే స్థాపయిత్వా నానావిధాన్ గ్రంథాన్ విచార్య కాలం నయేయం ఇతి మమ అపేక్షా వర్తతే” ఇతి మధ్యమేనైవ మభిహితం :—“తాత, నితగాం ద్రవ్యం సంపాద్య దేశాత్ అశేయం ఇతి మమ అభీప్సితం” ఇతి కనిష్ఠః ఏవం అభిహితవాన్ :— “పితః, రాజ్యం సంపాద్య, తత్ర విపులాం సేనాం ప్రతిష్ఠాప్య రాజ్యాగతాః ప్రజాః సాదరం సంవర్ధ్య జనపదేషు

సన్యానాం సమృద్ధిం ఉత్పాద్య సర్వా జనా పాలనేన
రంజయా యశః పీస్వామి” ఇతి అస్య తృతీయస్య వచనేన
రాజా భృశం సంతుప్తః స “అయ మేవ రాజ్య మర్హతి” ఇతి
నిశ్చిత్త్య సకలం రాజ్యం తస్య వశే అకరోత్ | సః కనిష్ఠః
కుమారశ్చ సింహాసన సూప్తాయ ప్రేతాః ధర్మేణాపాలయత్
యేన తస్య రాజ్యే నిఖిలాః జనపదాః సుసమృద్ధా ఆసన్ ||

నీతిః: — యస్య అధికారః దిత్స్యతే తస్య తద్వస్తా
ప్రథమం విచార్యా ||

(62). ఉదరస్య అవయవనానాం చ కథా.

ఏకా హస్తపాదాదయః అవయవాః పరస్పరం ఏవ
మంత్రియంతేన్మః:—“వయం పరిశ్రాన్యామః | సంగ్రహం చ
కుర్మః | ఉదరం తు ఆయాసా ఆకృత్వా సుఖం ఖాదతి |
అస్య యావత్ యత్ జాతం తత్ అస్తునామ | అద్యవృథృతి
ఇదం ఉదరం పరిశ్రమం కృత్వైవ ఆత్మనః శర్మ కుర్యాత్ |
నాస్మాకం అనేన ప్రయోజనం” ఇతి అథ సర్వైః ఏవం శపథః
కృతః | తేషు హస్తా అవదతాం:—“యది ఆస్య దగ్ధోదరస్యాక్ఠే
అంగులి మపి చాలయేవ ఆవయోః అఖిలా అంగులయః శుక్ర-
బృంశు” ఇతి | అథ ముఖం అధిగత్:—“అస్మాకే గ్రాస మేక
మపి స్వీకరోమి యది తదా కృమయః మాంబక్రాయంతు” ఇతి

దంతాః అపి వదంతిస్మ:- “అస్య కృతే అస్మాభిః గ్రాహః చర్విత-
శ్చేత్ తర్హి భంగః అస్మాత్ ఆగచ్ఛతు” ఇతి ఇత్థం కృతాః
శపథాః అవశ్యం పాలనీయా ఆసత్ | తేన కారణేన సర్వే
అవయవా అశుష్కా | అస్థిచర్మమాత్రమేవ దేహే అవశిష్టం
ఆసీత్ | తదా సర్వేషాం బుద్ధిః ఉత్పన్నా:- “న సాధుకృతం అస్మా-
భిః | ఉదరేణ వినా వయం అగతికాః | తత్ ఉదరం స్వయం
న పరిశ్రామ్యతి చేత్ తర్హి తదపి క్షంతవ్య మేవ | యా-
వత్ వయం అస్య పోషాం కుర్మః తావత్ అస్మాత్ అస్మాకం
పోషణం భవతి” ఇతి | అథ సర్వే యథాపూర్వః నిజాన్
వ్యాపారాన్ సమాచరన్ | తేన సర్వేషాం సౌఖ్యం ఉత్పన్నం ||
నీతిః:— సేవకైః ప్రభోః సేవాకరణే పరిదేవనం
న కార్యం ||

(63). స్వరకార్మశ్యే విషేదతః మయూరస్య కథా.

ఏకదా ఆత్మనః స్వరః కర్మశః ఇతి మయూరః అన-
ల్పం వ్యషీదత్ | అథ దేవం గత్వా తస్మై సశోకం అకథ-
యత్:- “భోః భగవన్, కారుణ్యనిధే, దీనదయాలో, సౌందర్యే
కేనాపి అనభిభవనీయః అహం కోకిలేన స్వరవిషయే పరా-
జయోఽశ్య | కోకిలే కూజతి సతి సర్వోపి జీవలోకః తస్య కూ-
జనం శ్రద్ధయా ఆకర్షయతి | కూజతుం మయా ముఖే అపావృ-

తే సర్వేఽపి మాముపహసంతి” ఇతి | తాం కేకికః విజ్ఞాపనాం శృత్వా భగవాన్ తం సమాధత్తవాణః- “భద్ర, స్వరవిషయే కోకిలం సుఖనం యథా త్వం మన్యసే తథా సౌందర్యే త్వమపి మన్యస్వ” ఇతి | తతః బద్ధ్వా భణతిన్నః- “భగవన్ యదీ స్వరే మాధుర్యం నాస్తి కిం ముథా సౌందర్యేణ” ఇతి | అథ దేవః ప్రత్యవదత్- “అరే తుభ్యం సౌందర్యం దీయతే, గరుడాయ బలం, కోకిలాయ స్వరమాధుర్యం, శుకాయ మనుష్యవాక్ , సారాన తాయ చ శాంతిః | ఏవం రీత్యా వక్తైకం ప్రతి వక్తైః గుణః దీయతే | ఇమే పక్షిణః యథా స్వేన స్వేన గుణేన సంతృప్తాః తథా త్వయాపి విజేన గుణేన సంతోష్టవ్యం | నోచేత్ ఆశాబద్ధః భూత్వా ఆత్మానం వ్యర్థం ఘేదయిష్యసి” ఇతి॥

నీతిః-—ఏకః సర్వగుణసంపన్నః భూయాత్ ఇతి ఈ-శ్వరేచ్ఛా నాస్తి | అతః యః అనేకగుణే ష్వాపక్తః స తే-షాం అప్రాప్తో విషణ్ణః స భవేత్ ; వర్తమానాన్ గుణాన్ ఆదిగ్రయేతః ; పరిశ్రమం కృత్వా తే ఏవ వృద్ధిం ప్రాప్సు-తవ్యై॥

(64). సిహస్య పశూనాం చ కథా.

ఏకదా కేచిత్ పశవః సి హిస సహ సమయం ఏనం
అతుర్వృత్తాః—“సర్వైః అస్మాభిః ఐకమత్యేన వర్తితవ్యం | లభ్య
సర్వ మపి సమం విభజనీయం” ఇతి | ఏకస్మిన్ దినే సిహ-
వృకస్య గాలతరక్షణః మిలిత్వా ఏకం మృగం అఘాతయన్ |
స్య గాలః తం చక్షుర్థా వ్యభజత్ | తదా సింహః జేనాం
పురః భూత్వా ఏకం భాగం అగుల్య నిర్దిశ్య అనదత్ :-
“భోః ప్రాణినః, అయం మమ భాగధేయః” ఇతి ఏనం విభాగం
అహం స్వీకరోమి | అయం ద్వితీయః అపి మయైవ గ్రహీ-
తవ్యః యతః భవద్భిః వికాశితం ఇతి యత్ తన్ మదీయే-
నైవ ప్రభవేణ” ఇతి | తతః తృతీయం భాగం నిర్దిశ్య స
సశిరిశంపం అభణత్ :- “ఇమం భాగ మపి అహమేవ స్వీక-
రోమి; యతః అహం వో రాజా యూయం చ మే ప్రకృ-
తయః | తతః యూయ మేవ ఇమం భాగం భక్తిప్రసజేన చేత-
నా మహ్యం దాస్యథ ఏవ | చతుర్థః అయం భాగస్తు మయా రక్ష-
ణీయః | ఇదం భవతాం జ్ఞాత మేవ | అస్మాకం సేనాపరిగ్ర-
హః అడభిః, భోజ్యవస్తుసంగ్రహః తు స్వల్పః, నీతిశ్చ ఇయం
యద్ భవిష్యదాపదర్థం సంచయః కర్తవ్యః ఇతి | తస్మాత్
యదహం వదామి తత్ వః అభియతం న్మాత్ | ‘న’ ఇత్యు-

చ్యుతే చేత్ తదా దోషః మాం న స్పృశేత్ | యాయ మేవ
నాశం ప్రాప్స్యథ ఇతి సమ్యక్ విచారయత్” ఇతి | ఏవ
ముక్త్యా స సర్వా సపి భాగా అపాహరత్ ||

నీతిః:—బలవతాం దుర్బలానాం చ మైత్రీ స చిర-
స్థాయినీ ||

(౧౭). ఈశ్వరం రాజప్రాప్తయే యాచమానానాం భేకానాం
కథా.

ఏకస్మిన్ కాసారే బహువః భేకాః అవసన్ | ఏకదా తే
సమేత్య మంత్రీయంతేన్రు:—“న ఏతద్భక్తం యత్ వయం
స్వైరం చరామః ఇతి | యది అన్మాశం కోఽపి రాజా
న్యాత్, తర్హి సమీచీనం భవేత్; యతః వయం తస్య
తంత్రే) వర్తన్యామహే” ఇతి | తతః సర్వే తే మిలిత్వా
ఈశ్వరం ప్రార్థయంతః— “భోః భగవన్ అస్మభ్యం కంచన
రాజానం ప్రయచ్ఛ” ఇతి | సః అపి తేషాం ప్రార్థనాం
అంగీకృత్య “ఏనం స్వీకరుత” ఇతి ఆభాష్య వియతః ఏకం
దారుఖండం అపాతయత్ | పతితస్య తస్య ఆఘాతేన సమం-
తాత్ జలం ఆలోడితం; మహాశబ్దః చ ఆసీత్ | భయగ్ర-
స్తాః తే తం దారుఖండం ఆరాత్ న ఆగచ్ఛన్ | తతః కతి-
పయైః క్షుణ్డైః తత్ ఖండం నిశ్చలం అభవత్ | నిశ్చేష్టం తద్దృ-

ష్టైవ తే శనైఃశనైఃతత్ ఉపాగచ్ఛన్, తద్ ఆరోహన్, తేన సమం అకీర్షింశ్చ తదా “అచేతనః రాజా న అపీక్షిరః| అస్మాత్ సాధుతరః రాజా యాచసీయః” ఇతి మిథః సమ్మంత్రిత్య, తే ఈశ్వరం భూయః అపి అశంసత్ | అథ ఈశ్వరః క్రొంచం ప్రైచయత్ | స ఆగతః ఏవ ముఢాకాన్ విదార్య భక్షయితుం ఆరభత| తదా సకలకులస్య నాథిం అసహమానాః తే పునః ఈశ్వరం ప్రార్థితవంతః— “స్వామి! ఇతః అన్యః కశ్చిత్ రాజా ప్రేష్యతాం; నోచేత్ వయం యథాపూర్వం విధేయాః” ఇతి | ఈశ్వరః తత్ శ్రుత్వా తాన్ అకథయత్:—“అహం ఇనాసీం ఏవం న కరోమి| యః మయా ప్రథమం దత్తః సః వః నానోచత | అతః స్వయంకృతస్య అపరాధస్య ఫలం ఉపభుజ్యతాం” ఇతి॥

నీతిః:—యస్యాం స్థితౌ భగవాన్ కమపి స్థాపయతి సా తేన న గర్హణీయా; అన్యో చ న వాంఛసీయా|వాంఛితాచేత్, తర్హి యాదృశీ ఉపస్థితా తాదృశీ అనుభోక్తవ్యా| తత్ర భగవంతు సః నోపాలభేత్॥

(66). దరిద్రస్య బ్రాహ్మణస్య పార్వత్యాః చ కథా.

కస్మింశ్చిత్ అగ్రిహారే దుర్గతః నామ దరిద్రః బ్రా-

హ్మణః ఆసీత్ | సః ప్రీతిదినం భిక్షా అతిత్వా తృతీయే
 యామే అన్నం పక్త్వా భుంజానః ఆసీత్ | ఏనా కశ్చిత్ కాలః
 గతః | ఏకదా అయం బ్రాహ్మణః భిక్షా మతిత్వా గృహం
 ప్రతి న్యవర్తత | తదా సః ఆతపేన అతీవ శ్రాంతః కస్య-
 చిత్ వృక్షస్య అధస్తాత్ ఉపవిశత్ | తస్మిన్ ఏవ కాలే
 పార్వతీ పరమేశ్వరః చ ఆకాశస్య మార్గేణ సంచరమాణౌ
 ఆస్తాం పార్వతీ బ్రాహ్మణేన అనుభూయమానం కష్టాద్రష్టుం
 అసహమానా స్వస్యా వల్లభం పరమేశ్వరం ఏవం అవదత్:—
 “నాథ, అయం బ్రాహ్మణః అసహ్యం దాడిద్ర్యం అనుభవతి;
 తస్మాత్ అస్మై భాగ్యం దత్త్వా కష్టాత్ ఏనం ఉద్ధర్తు-
 మర్హసి” ఇతి | తత్ శ్రుత్వా పరమేశ్వరః ప్రత్యవదత్:—
 “ప్రియే, అస్య భాగ్యం నాస్తి; తథా బ్రహ్మ అస్య ఫాలే లిఖ-
 తవాన్; తతః అయా యావద్దేవం దాడిద్ర్యం ఏవ అనుభవితుం
 అర్హతి” ఇతి | తత్ ఆకర్ణ్య పార్వతీ బ్రాహ్మణస్య లిఖితం
 పరిహర్తుం నిశ్చయం కృతవతీ | ఏవం నిశ్చిత్య నా బ్రాహ్మణస్య
 గంతవ్యే మార్గే నిష్కాణాం రాశిం అపాతయత్ | బ్రాహ్మణః
 చ శేష మార్గే ఆగతః; పరంతు యదా అసౌ నిష్కాణాం
 సమీపం ఆగతః తదా అసౌ లంఘ ఇవ నటియం ఆరభత |
 తస్మాత్ తే నిష్కాః తస్యదృష్టేః గోచరాః న అభవన్ |
 తేన సః మార్గే పాతితాన్ అపి నిష్కాన్ న అలభత్ ||

నీతిః—“లలాటలిఖితా రేఖా పరిమాణం న శక్యతే॥”

(67). సింహస్య వన్యనాం మృగాణాం చ కథా.

దండకే నామ అరణ్యే కశ్చిత్ సింహః మృగాన్
 వీడయన్నాసీత్ | జాతు సర్వే మృగాః సంఘేభూయ తస్య
 కేసరిణః సమీపం గత్వా ఏవం వ్యజ్ఞాపయన్:- “దేవ దినే-
 దినే, అస్మాసు ఏకైకం మృగం తవ ఆహారార్థం ప్రేష-
 యామః | తతః త్వం అస్మాన్ ఏకపదమేవ సంహర్తుం నార్హసి”
 ఇతి | సింహోఽపి “తథాఽస్తు” ఇతి అన్వయన్యత | అథ
 మృగాః అపి స్వేషు ఏకైకం పశుం ప్రేషయంతః స్వయం
 సుఖేన అవసన్ | ఏవం స్థితే, జంబుకస్య వారః సమాయా-
 తః | సః పంచకః మధ్యేమార్గం ఆలోచయితుం ప్రారభత:-
 “యేనోపాయేన అహం అస్మాత్ మరణాత్ ముచ్ఛ్యేయ త-
 మహం ఇదానీం ఆచరామి” ఇతి | ఇత్థం సమాలోచనం కృత్వా
 సః శనైఃశనైః సింహస్య అంతికం అగచ్ఛత్ | తావత్
 సః పంచాశ్యోఽపి “కి మేవం త్వం వ్యలంబథాః” ఇతి సకోపం
 ఉక్త్వా దంతాన్ కటకటాపసుత్వా తం జంబుకం అభ్యద్ర-

వత్ | తతః సః వంచకః భయేన వేపథు నాటయిత్వా
సవినయం ఇత్థం అగదత్:—“ప్రభో అహం భవతః కృతే
మృతైః ప్రేషితః సమాగచ్ఛం | మార్గమధ్యే అహం కేన-
చిత్ సింహేన గృహీతః | యద్యపి భవతః వృత్తాంతః మయా
నివేదితః తథాపి న కుపితః మాం ప్రత్యవదత్:- ‘భవంతం
భవతః స్వామినం చ అద్యైవ సంహరామి | గచ్ఛ | మమ
వృత్తాంతం తస్మై హర్యక్షాయ కథయ’ ఇతి | ఏవం సకోప-
ముక్త్యా సః మాం భవతః సకాశం ప్రహితవాన్ | ఇతఃపరం
దేవః ప్రమాణం” ఇతి | తత్ శ్చుత్వా సః సింహః కృద్ధః
“తం ప్రతిపక్షం సింహం ఝటితి మే దర్శయ” ఇతి అగర్జత్ |
తతః సః జంబుకః తం మృగేంద్రం కస్యచిత్ కూపస్య అభ్యర్ణ
మానీయ, “స్వామిన్, సః శత్రుః అత్ర తిష్ఠతి” ఇతి అభ-
ణత్ | స కేసరీ తు తస్మిన్ కూపజలే ఆత్మనః ప్రతిబింబ
మాలోక్య “సః ప్రతిసింహః ఇతి అమన్యత | అథ సః
తస్యోపరి నిపత్య తస్మైవ అమీయత |

నీతిః—ప్రబలః శత్రుః ఉపాయేన జేతవ్యః॥

(68). రాజ్ఞః తస్య మంత్రిణశ్చ కథా.

పురా దుష్టమతిః నామ రాజా అభవత్ | సః ప్రజాః
బహుధా బాధమానః ఆసీత్ | తస్మాత్ తస్య ప్రజాః స్వీయం

దేశం పరిత్యజ్య వాసార్థం దేశాంతరం అగచ్ఛన్ | తేన తస్య
రాజ్యం సప్తపాద్యం ఆసీత్ | ఏవం స్థితే, బుద్ధిసాగరనామా
తస్య అమాత్యః ఇత్థం సమాలోచయత్:- “యేన కేనాపి
ప్రకారేణ రాజా మగూ సతాం మార్గం ప్రవేశయితవ్యః |
నోచేత్ మహాన్ అషనాదః మమ సంభవేత్ | తస్మాత్ ఏవం
జనాన్ వదామి: కస్యచిత్ ఋషేః అనుగ్రహేత్ అహం
పక్షిణాం భాషాం అవగచ్ఛామి” ఇతి | ఏవం సమాలోచ్య
విహంగమభాషాజ్ఞానం స్వస్మిన్ వర్తతే ఇతి జనేభ్యః నివే-
దయ స్తుతివత్ | ఏకదా సః దుష్టమతిః బుద్ధిసాగరేణ సహ
కాననే మృగయాం కృత్వా శ్రమస్య అపనోదాయ కస్యచిన్
తరోః అధః ఉపావేశత్ | తదా తస్య వృక్షస్య ఉపరి క్వా
కాశికా ధూత్కుర్వంతే ఆస్తాం | తత్ శ్రుత్వా రాజా
స్వమంత్రీణాం మేవం అవదత్:- “భోః సచివ, త్వం పతత్రీభాషాం
బోధసికిల | కిం ఏతే ఊకౌ సల్లపతిః | తత్ బుద్ధ్యా మాం
వద” ఇతి | ‘అయ మేవ రాజానం బోధయితుం సమయః’
ఇతి నిశ్చిత్య సః సచివః రాజానం ఏవం వ్యజ్ఞపయత్:- “రాజన్
అయం సల్లాపః విజ్ఞాపనాం నార్హతి | తథాపి నిర్బంధాత్
విజ్ఞాపయామి | ఏతయోః కౌశికయోః ఏకః పుత్రీవాన్; అస్యస్తు
దుహితృమాన్ | అమూ స్వయోః అపత్యయోః పరస్పరం
వివాహం కర్తుం ప్రయతేతే | ప్రథమః తావత్ ఏవం భణతి:-

‘భావ యది త్వం పంచాశతం గ్రామాన్ తవ కన్యాయాః
శుక్లం ప్రాయశ్చేః, తదా మమ పుత్రః తవ కన్యా ఉద్వ-
హేత్’ ఇతి | తత్ ఆకర్ణ్యద్వితీయః ఇథం ప్రతివదతి:- ‘దుర్మ-
తౌ అస్మాకం రాజని సతి కా వా న్యూనతా న్మాత్; శతం
వా గ్రామాన్ ప్రాయశ్చేయం’ ఇతి | ఏతత్ శ్రుత్వా
దుర్మతిః అతిలజ్జితః ఖిన్నశ్చ అభవత్ | అథ సః నృపతిః
సర్వాన్ గ్రామాన్ సమ్యక్ వర్ధయిత్వా సుఖేన ప్రజాః పరి-
పాలయితుం ప్రారభత | తస్మాత్ దేశాంతరం గతాః జనాః
ప్రత్యాగచ్ఛన్ | తత్ రాజ్యం చ సమృద్ధం జనాకులం చ
అభవత్ ||

నీతిః—అమాత్యాః, కుశలాః యది, దుష్టాసపి
ప్రభూన్ సన్మార్గం నయంతి ||

(69). మక్షికాయాః పిపీలికాయాశ్చ కథా.

ఏకదా స్వస్వమహత్త్వవిషయే మక్షికాపిపీలికయోః
మహాన్ సంవాదః సముత్పన్నః | తత్ర మక్షికా పిపీలికాం వద-
తిస్మిన్—“అయే, మమ మహత్త్వవిషయే న కన్యాపి సందేహః |
పశ్యాయాగాదిషు యత్ పస్తుజాతం సుచీయతే తత్ అహం

ప్రథమ మాస్వాదే | తతః ఏవ దేవతాః ఆస్వాదంతే | దేవ
 మందిరేషు యత్ ఉత్తమం స్థానం తత్ మదీయం | రాజ-
 సభాం యాంతీం మాం న కోఽపి వారయతి | తత్ర అహం
 రాజ్ఞః అసే నిషీదామి | అహం ఆయాసైవినా యథేష్పితం
 స్వైరం భక్షయామి, పిబామి, అనుభవామి చ | ఏవంవిధయా
 మయా సహ అతిదీనా త్వం కథం సాదృశ్యం ఈషసి” ఇతి
 పిపీలికా నిలం తద్వచః అవధార్య ప్రత్యవదత్ : —“అయి,
 సావధానం ఆకర్ణయ | సతి నిమగ్నతే, మహతాం కేహే
 అభ్యవహారః భూషణం | త్వం తు లోకైః ధిక్కృతా నిస్సా-
 రితాఽపి నిత్రుసా సతీ సాత్రాత్ న నిష్క్రమసి | యదహం
 రాజకులే ప్రజామి రాజ్ఞః స్కంధే నిషీదామి ఇతి త్వం
 ప్రగల్భం వదసి తత్రాపి శూన్యతామిథ్యావాదః అయం
 అహం పూర్వం ఏకదా ధాన్యకణా ఆదాయ గృహం
 ప్రస్థితాతదా అమేధ్యే వస్తుని సమాసీనాం తద్రీసాస్వాదన-
 లోలుసాం చ యుష్మజ్జాతీయా మేకాం అపశ్యం | దేవాగారే
 చిరం వసామీతి యత్ త్వం అవదః తస్య హేతు మవధార-
 య | తవ గృహం నాస్తి, కశ్చిదపి ఉద్యోగః నాస్తి, అతః
 కాలం నేతుం త్వం తత్ర వససి | అహ మివ త్వం నిదాఘ-
 కారే ధాన్యసంగ్రహం న కరోషి | అతః హేమంతే నిరశ-
 నేన మ్రియసే | వయం తు ఉద్యమస్యః, తతః తేష్వేవ హే-

మంత్రదివసేషు ఖాద్యపేయైః ఉష్ణస్పృహనివాసేన చ సుఖం జీవామః” ఇతి।

నీతిః:—సః ఏవ మహాన్ యః ఉద్యమీ సన్ స్వ-
హస్తార్జితాం సంపదం అనుభవతి, యః చ అలసాన్ అవధీర-
యతి॥

(70). మాంసలస్య భషకస్య ఊత్తామస్య వృకస్య చ కథా.

కశ్చిత్ వృకః బహుభిః ఉపవాసైః కృశః భూత్వా
భక్ష్యార్థం భ్రమన్నాసీత్ । కన్యాంచిత్రో జ్యోత్స్నా ధవలా-
యాం రాత్రౌ కస్యచన కృషీవలస్య గోష్ఠే సః వృకః మాం-
సలాంగం ఏకం శునకం అపశ్యత్ । కుశలప్రశ్నానంతరం స
ఈహామృగః తం సారమేయం అభణత్:— “భోః కుక్కుర రుచిర-
దేహీ దృశ్యసే; త్వమివ పీనశరీరః దర్శనీయాకృతిః కోఽపి
శ్వానః అద్యయావత్ మయా స దృష్టః; సత్య మేతత్ । తవ
పీవరత్వాడే కారణం మే వద । యద్యపి అహం త్వత్తః
శతగుణం యతే తథాపి కుక్షిపూరమపి భక్ష్యం నాహం విందే”
ఇతి। భషకః ప్రత్యవదత్:— “భోః వృక యథా అహం కరోమి
తథా త్వం కరోషి చేత్ త్వం సుఖ స్వా” ఇతి । ఈహామృగః
పృచ్ఛతిస్మై:— “భోః కిం తత్ యత్ త్వం కురుషే” ఇతి। శ్వానః

వదతిస్మ:-“మమ స్వామినః అలింద మధ్యాస్య సక్తం చోరాన్
 వారయామి” ఇతి తత్ శ్రుత్వా వృకః ప్రత్యభణత్:-“సామ్య
 ఏత దహం సర్వభావేన కరిష్యామి అహం వనే భ్రామ్యామి;
 హిమవృష్టి సహే | తేన మయా ఛాయా మాశ్రిత్య కుక్షి-
 పూరం భక్ష్యం లబ్ధం చేత్ కిమన్యత్ ఆశాస్యం భవేత్” ఇతి
 ఏవం తయోః సంవదతోః సతోః వృకః ఘనకస్య గతే
 దామకృతం వ్రణ మలక్షయత్ | తత్ గృహ్యైవ సః తం శున-
 కంపుచ్ఛతిస్మ:- “వయస్య, కిమిదం యత్ తే గ్రీవాయాం పరి-
 దృశ్యతే” ఇతి సః ప్రత్యభాషత:-“ఆం; న కించిత్ | దుశ్చేష్టితః
 అహం జనాన్ దశామీతి దివా స్వాపే సతి రాత్రౌ సమ్యక్
 రక్షణం భవేత్ ఇతి చ హేతోః మే స్వామీ మాం దివా
 కంఠే దామబద్ధం కరోతి | సూర్యే అస్తం గతే సతి అహం
 స్వామినా ముచ్యే | తతః అహం రాజేవ స్వైరం వ్రజామి |
 మమ భక్ష్యవిషయే అయం క్రమః | మదధిపతిః స్వహస్తేన
 ఉచ్ఛిష్టం వితరతి | అన్యే అపి గృహవాసినః జనాః మయి
 దయంతే | వాతేషు అపూవాది శిష్టం చేత్ తత్ మద్విదా
 కమ ప్యన్యం న గచ్ఛేత్ | అనేన కారణేన మే వీనత్వం |
 అతః అహం వదామి యది త్వం అహమివ కరిష్యసి త్వమపి
 సుఖం విందసే” ఇతి ఏతస్మిన్ అవసరే వృకః అపాసరత్ | “రే
 ఆగచ్ఛ, ఆగచ్ఛ, కిమపసరసి త్వం” ఇతి వదన్ తం భషకః

ఆహ్వాయత్ | వృకస్తు కూరాదేవ తమాహూయ అవదత్ :- “రే
తత్ సుఖం అహం నాభిలషామి | తత్ తపైవ అక్షయ్య
మస్తు | నిర్బంధః నాస్తి చేత్ మయా సార్థం కథాం కురు |
నోచేత్ మాన మాచర | బంధన ముపేత్య త్వద్వత్ రా-
జాఽపి భవितుం నాహ మాశంసే” ఇతి॥

నీతిః:—స్వాతంత్ర్యే సతి నిర్ధనతాఽపి వరం | పారతం-
త్ర్యే తు మహత్పదలాభోఽపి నాశంసనీయః॥

— — —

శ్రీ
అభినవ బాల నీతికథాసప్తతిః.

(1) కొన్ని ధాతురూపములయొక్క ప్రయోగములు.

1. అకర్మకధాతువుయొక్క క్తాంతరూపమును క్రియగా నుపయోగించినపుడు దానికి భూతకర్మ్యము వచ్చును.

ఉ. పోడఁగె నయస్సిస్తితిః=పదునారవ యేటచుండెను.

(† శ్లో. 24)

2. ప్రివతు ప్రకృత్యయంత రూపమును భూతకర్మ్యముం దుపయోగించవచ్చును.

ఉ. తదా పితా అస్మై హయం దత్తవాః=అప్పుడు ఇతనికి తండ్రి గుట్టమునిచ్చెను (శ్లో. 24)

3. సకర్మక ధాతువుయొక్క క్తాంతరూపము క్రియగా నుపయోగించినపుడు దానికి భూతకర్మ్యణ్యర్థము వచ్చును.

ఉ. తస్య యానః శుతౌ దృష్టా దివ్యా కుసుమమం జరీ=ఆ యువకునిచేవిలో దేవలోకసంబంధమైన పూలగుత్తి చూడబడెను. (శ్లో. 48)

† శ్లోకములు అభినవబాలకాదంబరీ లోనివి.

4. సకర్మకథాతువుయొక్క తవ్య లేక అసీయ ప్రత్య యాంతరూపమును (చేయ) బడవలెను, లేక (చేయ) బడి తగినది అనునర్థముం దుపయోగించవచ్చును.

ఉ. అశ్రాన్యం నై వవక్తన్యం—వినతగనిది చెప్పతిగి నది కాదు. (శ్లో. 126)

షరా:—1, 2, ప్రయోగములలో క్రియ, లింగము లోను, వచనములోను, విభక్తియందున్న, కర్త ననుసరించును.

3, 4, ప్రయోగములలో క్రియ, లింగములోను, వచ నములోను, విభక్తియందున్న, ప్రథమావిభక్తియందున్న కర్మ ననుసరించును.

5. అకర్మకథాతువుయొక్క తవ్య లేక అసీయ ప్రత్య యాంతరూపమును భావార్థమునం దుపయోగించునపుడు, ఆరూపముయొక్క సపుంసకలింగ ప్రథమైకవచనమునే యుప యోగించవలెను. అప్పుడు దానికి (చేయ) వలెను అను యర్థమువచ్చును. కర్త తృతీయావిభక్తియం దుండును.

ఉ. తన్మేను తేన గంతవ్యం—కనుక నాకొడుకు వెళ్ల వలెను. (శ్లో. 125)

6. అకర్మకథాతువుయొక్క క్తాంతరూపమును, ఏవ ప్రయోగమువలెనే యుపయోగించవచ్చును. అప్పుడు దానికి భూతకర్తృత్వము వచ్చును. కర్త తృతీయావిభక్తియం దుండు వలెను.

ఉ. అపరాధంహి హంస్యాంతే సుహృదాఽమునాః = ఈ
 నీన్నేహితుడు హంసికి అపరాధము చేసెను.
 (శ్లో. 170)

7. భావార్థకోరూప ముపయోగించునపుడు ఆరూపము
 నకు కర్తృత్వము వచ్చును. తృతీయమును కర్తకు ప్రధాన
 మార్గము చెప్పవలెను.

ఉ. త్వయాగమ్యతే = నీవు వెళ్లుతున్నావు.

యుష్మాభిః గమ్యతాం = మీరు వెళ్ళండి (శ్లో. 120).

త్వయా గమ్యతాం = నీవు వెళ్ళుము.

యువాభ్యం గమ్యతాం = మీరిద్దరు వెళ్ళండి.

8. (సతఃషష్ఠీ) ప్రయోగము:—ఏవం బునతి ఏవాస్య
ప్రాస్ఫుటద్భవయం త్వాత్ = ఇట్లు ఇతడు చెప్పుచుండగానే
 గుండె త్రణములో పగలెను (శ్లో. 142).

9. సతినస్తమి ప్రయోగము:—యాతాయాం అథ
తస్యాం సా దేవి తత్రాగతాస్వయం = ఆమె వెళ్ళినప్పుడు ఆ దేవి
 తానే యక్కడికివచ్చెను (శ్లో. 102).

10. క్తాప్తహాపముయొక్క కర్త ఒక వాక్యముయినపుడు
 ఆరూపముయొక్క నపుంసకలింగ ప్రధానమైకవచనమే యుప
 యోగించవలెను.

“నోద్వహేయం నిమగ్నాయం సఖ్యాగమే దుఃఖ
 వాచిణా” ఇతి తియా ప్రతిజ్ఞాతం.

(2) పదములయర్థమందు సంగ్రహముగానున్న గుర్తుల
వివరణము.

క్రి.=క్రియా	ప్ర.=ప్రథమావిధక్తి
క్రివిణ.=క్రియావిశేషణము	త్వ.=త్వతీయావిధక్తి
పు.=పులింగము	చతు.=చతుర్థీవిధక్తి
స్త్రీ.=స్త్రీలింగము	ద్వితీ.=ద్వితీయావిధక్తి
స.=సపుంసక లింగము	శప్., శప్.=శబ్దికరణము
వి., విప్య.=విశేష్యము	లుక్., లుగ్.=లుగ్వికరణము
విణ.=విశేషణము	శ్ల.=శ్లవికరణము
సర్వ.=సర్వనామము	శ్యక్.=శ్యన్వికరణము
సర్వవిణ.=సర్వనామవిశేష ణము	శ్మ.=శ్మవికరణము
	శి.=శివికరణము
ప.=పరస్మైపదీ	శ్న.=శ్నవికరణము
ఆ.=ఆత్మనేపదీ.	ఉ.=ఉవికరణము
ఉభ.=ఉభయపదీ	శ్మమ్=శ్మన్వికరణము
	స్వాణిచ్, స్వార్థణిచ్.=స్వార్థ ణిజ్వికరణము
ప్ర.=ప్రథమపురుషము	ప్రీరణా., ప్రీరణ.=ప్రీరణా ర్థము
మ.=మధ్యమపురుషము	కర్మణి.=కర్మణిప్రయోగము
ఉ.=ఉత్తమపురుషము	వర్త.=వర్తమానకాలము (లట్)
ఏ.=ఏకవచనము	
ద్వి.=ద్వివచనము	
బ.=బహువచనము	

క్వై.=క్వై ప్రత్యయాం తము	అసీయ = అసీయప్రోత్వ యాంతము
క్వై స్., క్త.=క్త ప్రత్యయాం తము	య = యప్రోత్వయాం తము
శత్వ = శత్వప్రోత్వయాం తము	శానచ్ = శానచ్ ప్రోత్వ యాంతము
క్తవతు = క్తవతుప్రోత్వ యాంతము	తుమాన్ = తుమున్ ప్రోత్వ యాంతము
తవ్య = తవ్యప్రోత్వయాం తము	ల్యస్ = ల్యబంతము.

అర్పయత్ (-య౯-యస్తీ-యత్.)

ఇట్లున్నప్పుడు విశేషణ ప్రాతిపదికముయొక్క

పుం. ప్రథ. ఏ. అర్పయ౯

స్త్రీ. ప్రథ. ఏ. అర్పయస్తీ

న. ప్రథ. న. అర్పయత్ అగును.

(3) పదముల యర్థము.

అ

అంస-వి. పుం. భుజశిరస్సు, భుజము.

అకఫయత్-క్రి. (కఫ్. స్వాణిచ్. ఉభ.; ప. లక్. ప్రి. ఏ.)

చేసెను

అకరోత్-క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ.; ప. లక్. ప్రి. ఏ.) చేసెను

అకాండే-కి)విణ. ఎదురుచూడకుండ

అకుతోభయ-విణ. (-యః-యా-యం) భయములేని

అకుప్యత్-కి). (కుప్. శ్యక్. ప. లక్. ప్రి. ఏ) కోపపడెను

అకుర్వత్-కి). (కృ. ఉ. ఉభ; ప. లక్. ప్రి. బి.) చేసిరి, చేసినవే

అకురుతాం-కి). (కృ. ఉ. ఉభ; ప. లక్. ప్రి. ద్వి.) నారిద్దరు

చేసిరి. అవి రెండు చేసినవి

అకృత్వా-కి)విణ. (కృ. ఉ. ఉభ. వ్యతిరేకత్వా) చేయకుండు

అకృషత్-కి). (కృష్. శ. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) దున్నెను; లాగెను

అక్రిందత్-కి). (క్రింద్. శప. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) ఏడ్చెను

అక్రిడక్-కి). (క్రిడ్. శప. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) ఆడుకొనిరి.

ఆడుకొనినవి

అకుర్యత్-కి). (కుర్ధ్. శ్యక్. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) కోపపడెను

అకౌశత్-కి) (కుశ్. శప. ప. లక్. ప్రి. ఏ) ఏడ్చెను

అక్షమ-విణ. (-మః-మా-మం) శక్తలేని, తాళలేని, తగని

అక్షయ్య-విణ. (-య్యః-య్యా-య్యం) క్షయముకలుగుటకు

వీలులేని

అక్షి-వి. న. కన్న

అక్షిపత్-కి). (క్షిప. శ. ఉభ; ప. లక్. ప్రి. ఏ) పారజే

సెను; రువ్వెను

అక్షిఫల-ని. న. కన్నుఉన్నఫలము

అఖర్వ-విణ. (-ర్వః-ర్వా-ర్వం) చిన్నదికాని, (అనగా) పెద్ద
దైన

అఖద్యత-కి. (ఖద్. శ్యత్. ఆ. లక్. ప్రి. ఏ.) దుఃఖపడెను

అఖల-విణ. (-లః-లా-లం) అన్ని, అందరు

అఖలసారవ్యయ-వి. పుం. బలమంతయు ఖర్చుపెట్టుట

(అఖలసారవ్యయేనాపి బలమంతయు ఉపయోగించినప్పటికి)

అగచ్ఛత్-కి. (గచ్ఛ్. శచ్ఛ. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) వెళ్ళెను

అగచ్ఛత్-కి. (గచ్ఛ్. శచ్ఛ. ప. లక్. ప్రి. బి.) వెళ్ళి, వెళ్ళినవి

అగతిక-విణ. (-కః-కా-కం) గతిలేని

అగదత్-కి. (గద్. శద్. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) చెప్పెను

అగద-వి. పుం. బోషధము, మందు

అగర్జత్-కి. (గర్జ్. శర్జ. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) గర్జించెను

అగ్రిజ-వి. పుం. (అగ్రి)-మొదట, ఒకపుట్టిన అన్న

అగ్రితః-కివిణ. ముందర

అగ్రిహార-వి. పుం. అగ్రిహారిము

అగ్రేసర-విణ. (-రః-రీ-రం) ముందర వెళ్లుచున్నటువంటి; వి.

పుం. నాయకుడు

అగాధ-విణ. (-ధః-ధా-ధం) లోతైన.

అఘాతయత్-కి. (ఘాత్. యత్. ప. పేరణా. లజ్. ప్రి. బి.)

చంపిరి, చంపినవి

అంగార-పి. పుం. న. నిప్పు

అంగీకృత్య-కిరీవిణ. (అంగీభూర్వక క్ష. ఉ. ఉభ. ల్యప్) అంగీ
కరించి

అంగులమాత్ర-విణ. (-త్రః-త్రీ-త్రం) అంగుళ పరిమాణము
గల

అంగులి-వి. స్త్రీ. పేలు

అచరత్-కి. (చర్. శప్. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) నడిచెను

అచర్విత్యా-కిరీవిణ. (చర్. శప్. ప. వ్యతిరేకక్త్యా) తినకుండ.

అచలత్-కి. (చల్. శప్. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) నడిచెను

అచారయత్-కి. (చర్. శప్. ప. పేరణ. లక్. ప్రి. ఏ.)

నడిపించెను, తినునట్లుచేసెను

అచింతయత్-కి. (చిన్త్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లక్. ప్రి. ఏ.)

ఆలోచించెను

అచేతన-విణ. (-సః-నా-నం) ప్రాణములేని

అచ్ఛః-వి. (-చ్ఛః-చ్ఛా-చ్ఛ) శుభ్రమైన

అజ-వి. పుం. మేక

అజనయత్-కి. (జన్. శ్యన్. ఆ. పేరణ. లక్. ప్రి. ఏ.)

పుట్టించెను

అజయత్-కి. (జి. శప్. ప. లక్. ప్రి. ఏ) జయించెను.

అజా-వి. స్త్రీ. ఆడుమేక

అట-వి. ణ. (-ట-టంతీ-టత్; అట్. శప్. ప. శత్రు)

తిరుగుచున్న

అటవీ-వి. శ్రీ. అడవి

అటిత్వా-కి)విణ. (అట్. శప్. ప. క్త్వా) తిరిగి

అటయం-కి). (అట్. శప్. ప. విధిలిక్. ఉ. ఏ.) తిరిగెదను

అంజ-వి. పుం. న. గుడ్డు

అండజ-వి. పుం. పిట్ట, పక్షి

అతః-సముచ్చయము. కనుక

అతవ్యత-కి). (త. శ్యక్. ఆ. లక్. ప). ఏ.)తపస్సుజేసెను

అతాడయత్-కి). (తక్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లక్. ప). ఏ)

గొట్టెను

అతికరుణ-విణ. (-ణః-ణా-ణం) మిక్కిలి పరితాపకరమైన

అతికుర్ధ్య-కి)విణ. (అతిపూర్వకకుర్ధ. శ్యక్. ప. ల్యప్)

మిక్కిలి కోపించి

అతిగురుత్వ-వి. న. ఎక్కువబరువు

అతిధి-వి. పుం. అతిధి

అతిదీన-విణ. (-నః-నా-నం) మిక్కిలి దీనమైన

అతిభారవాహక-విణ. (-హకః-హికా-హకం) ఎక్కువ బరు

పుమోయుచున్న

అతిమాత్రం-కి)విణ. మిక్కిలి

అతిలుబ్ధ-వి. పుం. ఒకనిపేరు

అతిష్ఠత్-కి). (స్థా. శప్. ప. లక్. ప). ఏ.) నిలిచెను;

ఉండెను

అతిసుందర-విణ. (-రః-రీ లేక రా-రం) ఎక్కువ అందమైన

అతీవ-కిరివిణ. ఎక్కువగా

అతోపయత్-కి. (శుష్. శ్యక్. ప. పేరణ. లక్. ప్రి.

ఏ.) సంతోషపెట్టెను

అస్యజత్-కి. (త్యక్. శప. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) విడిచి

పెట్టెను

అత్యర్థం-కిరివిణ. ఎక్కువగా

అత్యాశా-వి. స్త్రీ. ఎక్కువ ఆశ

అత్ర-కిరివిణ. ఇక్కడ

అత్రీభవత్-సర్వ. (పుం. అత్రీభవా. స్త్రీ. అత్రీభవతీ)

నారవనీయులు (దగ్గర నున్నవారికి); దూరమున నున్న

వారికి తత్రీభవా (పుం.); తత్రీభవతీ (స్త్రీ)

అత్రీస్థ-విణ. (-స్థః-స్థా-స్థం) ఇక్కడనున్న

అత్రాంతరే-కిరివిణ. ఈసమయమందు

అధ-కిరివిణ. తరువాత

అదభి-విణ. (-భిః-భా-భం)పెద్ద

అదత్త-విణ. (-త్తః-త్తా-త్తం) ఇవ్వబడని

అదత్త్వా-కిరివిణ. (దా. శప. ప. వ్యతిరేకత్వా.) ఇవ్వకుండ

అదర్శయత్-కి. (దృశ్. శప. ప. పేరణ. లక్. ప్రి. ఏ.)

చూపించెను

అదశత్-కి. (దంశ్. శస. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) కఱచెను

అదాపయత్-కి. (దా. శస. పేరిణ. లక్. ప్రి. ఏ.) ఇప్పించెను

అదృష్టపూర్వ-విణ. (-ర్వః-ర్వా-ర్వం) ఇదివరకు చూడబడని

అన్య-కివిణ. ఈరోజు

అద్యప్రభృతి-కివిణ. ఈరోజునుంచి

అధః-కివిణ. (షష్ఠీ) క్రింద

అధను-విణ. (-నుః-నూ-నుం) నీచమైన

అధర్షత్-కి. (ధర్ష. శస. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) గాయపరచెను

అధస్తాత్-కివిణ. (షష్ఠీ) క్రింద

అధావత్-కి. (ధావ్ లేక సృ. శస. ప. లక్. ప్రి. ఏ.) పరుగెత్తెను

అధక-విణ. (-కః-కా-కం) ఎక్కువ

అధికార-వి. పుం. అధికారము; ఉద్యోగము

అధశృత్య-కివిణ. గూర్చి

అధిగచ్ఛంతి-కి. (అధిపూర్వకగమ్. శప్. ప. వర్త. ప్రి. బ.) పొందుచున్నారు

అధిగమ్య-కివిణ. (అధిపూర్వకగమ్. శప్. ప. ల్యప్.) పొంది

అధితిష్ఠామి-కి). (అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. నర్త. ఉ. ఏ.)

ఉంటున్నాను

అధిశ్రీయణీనవిధ-వి. న. (అధిశ్రీయణీ=కుంపటి, సవిధ=స

మీపము) కుంపటిసమీపము

అధిష్ఠాయ-కి)విణ. (అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. ల్యప్.) కూ

ర్చుండి

అధిష్ఠిత-విణ. (-తః-తా-తం; అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. క్తాప్త)

ఆశ్రమించుకొనబడిన

అధీన-విణ. (-నః-నా-నం) ఆశ్రయించిన, అధీనమైన

అధునా-కి)విణ. ఇప్పుడు

అధ్యక్షిపత్-కి). (అధిపూర్వకక్షిప్. శ. ఉభ; ప. లక్ష్.

ప్ర. ఏ.) తీర్చెను

అధ్యతిష్ఠత్-కిం (అధిపూర్వకస్థా. శప్. ప. లక్ష్. ప్ర. ఏ.)

కూర్చుండెను; ఉండెను

అధ్యాస్య-కి)విణ. (అధిపూర్వక ఆస్. లుక్. ఆ. ల్యప్)

ఉండి, కూర్చుండి

అధ్యపిత-విణ. (-తః-తా-తం; అధిపూర్వకవన్. శప్. ప.

క్తాప్త) ఆశ్రమింపబడిన

అధర్మ-వి. పుం. తో)వ

అనభిగమ్య-విణ. (-మ్యః-మ్యా-మ్యం; అభిపూర్వకగమ్.

శస. ప. వ్యతిరేకయ.) దగ్ధర వెళ్ళుటకు వీలులేని

అనంతరం-కిరివిణ. తరువాత

అనపరాధిణ-విణ. (-ధీ-ధీ-ధి) నేరము లేనటువంటి

అనభిభవనీయ-విణ. (-యః-యా-యం) వెక్కిరించుటకు
తగని

అనయత్-కిరి. (నీ. శస. ఉభ; ప. లక్. పి. ఏ.). తీసికొని
వెళ్ళు

అనర్థకారక-విణ. (-కః-ఇకా-కం) చెఱుపుగలుగజేయునట్టి

అనల్ప-విణ. (-ల్పః-ల్పా-ల్పం) గొప్ప; కిరివిణ. (-ల్పం)
ఎక్కువగా

అనవద్య-విణ. (-ద్యః-ద్యా-ద్యం) పొగడతగిన

అనాధ-విణ. (-థః-థా-థం) దిక్కులేని

అనామయ-వి. పుం. న. ఆరోగ్యము

అనిశం-కిరివిణ. ఎల్లప్పుడు

అనుకూల-విణ. (-లః-లా-లం) అనుకూలమైన

అనుగ్రహ-వి. పుం. దయ

అనుజ-వి. పుం. (అను=తరువాత, జ=పుట్టిన) తమ్ముడు

అనుజ్ఞాతుం-కిరివిణ. (అనుపూర్వకజ్ఞా. శ్నా. ఉభ. తుముఁ)
శైలవిచ్చుటకు

అనుద్దిశ్య-కీ)విణ. (ఉద్'పూర్వకదిశ్. శ. ఉభ. వ్యతిరేక
ల్యప్) ఉద్దేశించకుండ

అనుధావ్య-కీ)విణ. (అనుపూర్వక ధావ్ లేక స్థ. శపి. ప.
ల్యప్) వెనుకపరుగైతి

అనుపదం-కీ)విణ. వెంటనే

అనుభవతి-కీ). (అనుపూర్వకభూ. శపి. ప. వర్త. ప్రి. ఏ.)
అనుభవించుచున్నాడు-చున్నది

అనుభవనీయ-విణ. (యః-యా-యం; అనుపూర్వకభూ. శపి.
ప. అనీయ) అనుభవింపఁగిన

అనుభవామి-కీ). (అనుపూర్వకభూ. శపి. ప. వర్త. ఉ. ఏ.
అనుభవించుచున్నాను

అనుభవితుం-కీ)విణ. (అనుపూర్వకభూ. శపి. ప. తుముక్తా;
అనుభవించుటకు

అనుభవేయం-కీ). (అనుపూర్వక భూ. శపి. ప. విధిలిజ్. ఉ.
ఏ.) అనుభవించెదను

అనుభూయ-కీ)విణ. (అనుపూర్వకభూ. శపి. ప. ల్యప్) అను
భవించి

అనుభూయమాన-విణ. (-నః-నా-నం; అనుపూర్వకభూ. శపి.
ప. కర్గణి శానచ్.) అనుభవింపబడుచున్న

అనుశయ-వి. పుం. పశ్చాత్తాపము

అనుష్టాతవ్య-విణ. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; అనుపూర్వకస్థా. శప్. ప. తవ్య) అనుష్టింపతగిన

అనుష్ఠిత-విణ. (-తః-తా-తం; అనుపూర్వకస్థా. శప్. ప. క్తాస్త) అనుష్టింపబడిన

అనుష్ఠితవత్-విణ. (-వాక్-వతీ-వత్; అనుపూర్వకస్థా. శప్. ప. క్తనతు) అనుష్టించిన

అనుస్మృత-విణ. (-తః-తా-తం; అనుపూర్వకస్థ. శప్. ప. క్తాస్త) వెంబడింపబడిన

అనుసమ్మం-క్రివిణ. (అనుపూర్వకస్థ. శప్. ప. తుముక్) నంబడించుటకు

అనేకగుణ- విణ. (-ణః-ణా-ణం) అనేకగుణములుగల

అనేకే-సర్వవిణ. (అనేక. పుం. పృథ. బ.) అనేక

అనేన-సర్వ. (ఇదం. పుం. న. తృ. ఏ.) వీనిచేత, వీనిచేత;
సర్వవిణ. ఈ

అంతః-క్రివిణ. లోపల

అంతిక-వి. పుం. యముషు

అంతరంగగుణ-వి. పుం. లోపలిగుణము, అంతరగుణము

అంతర-వి. న. సమయము

అంతరాశగమన-వి. న. (అంతరాశ=ఆకాశము, గమన=వెళ్లుట)
ఆకాశములో వెళ్లుట

అంతర్ధాన-వి. న. అదృశ్యమగుట

అంతిక-వి. న. సమీపము

అంతే (“అంత” యొక్క సప్తమీవకవచనం) చివరకు.

అంత్రీ-వి. న. (సాధారణముగా బహువచనము) పేగులు

అంధ-విణ. (-న్ధః-న్ధా-న్ధం) గుడ్డి; వి. పుం. (-న్ధః) గుడ్డివాడు

అన్న-వి. న. అన్నము

అన్నదాతృ-విణ. (-తా-తీ)-తృ) అన్నమిచ్చెను

అన్యః-సర్వ. (అన్య. పుం. పృథ. ఏ.) వేరొకడు; సర్వవిణ.
వేరొక

అన్యచ్ఛ-సముచ్చయము. మఱియున్న

అన్యత్-సర్వ. (అన్య. న. పృథ; ద్వితీ. ఏ.) వేరొకటి; సర్వ
విణ. వేరొక

అన్యతః. క్రివిణ. అవతలనుంచి

అన్యథా-క్రివిణ. వేరువిధమున

అన్యమ్-సర్వ. (అన్య. పుం. ద్వితీ. ఏ.) వేరొకని; సర్వవిణ.
వేరొక

అన్యస్య-సర్వ. (అన్య. పుం. న. షష్ఠీ. ఏ) వేరొకనియొక్క
సర్వవిణ. వేరొక

అన్యార్థ-సర్వ. (అన్య. పుం ద్వితీ. బ.) ఇతరులను; సర్వ
విణ. ఇతర

అన్యాని-సర్వ. (అన్య. న. ద్వితీ. బ.) ఇతరవానిని; సర్వవిణ-
ఇతర

అన్యేన-సర్వ. (అన్య. పుం. న. తృ. ఏ) వేరొకనిచే; సర్వ
విణ. వేరొక

అన్యేషాం-సర్వ. (అన్య. పుం. న.) ఇతరులయొక్క; సర్వవిణ..
ఇతర

అన్యైః-సర్వ. (అన్య. పుం. న. తృ. బ.) ఇతరులచే; సర్వ
విణ. ఇతర

అన్యోన్య-సర్వ. (అన్యోన్య. షష్ఠ. ఏ.) పరస్పరము
యొక్క; సర్వవిణ. పరస్పర

అన్వధాపత్-కి. (అనుపూర్వకధావ్. శప. ప. లక్ష. పృ.
ఏ) వెనుక పరుగెత్తెను

అన్వభవతామ్-కి. (అనుపూర్వకభూ. శప. ప. లక్ష. పృ.
ద్వీ.) వారిద్దరు అనుభవించిరి; అవిరెండు అనుభవించినవి

అన్వమన్యత-కి. (అనుపూర్వకమన్. శ్యన్. ఆ. లక్ష. పృ.
ఏ.) ఒప్పకొనెను

అన్వసరత్-కి. (అనుపూర్వకస్మ. శప్. ప. లక్ష. పృ. ఏ.)
వెంటవెళ్లెను

అపకర్తు-కి. (అపపూర్వకకృ. ఉభ. తుమున్.) అప
కారము చేయుటకు

అపకార-వి. పుం. అపకారము, హాని

అపకారకరణ-వి. న. అపకారముచేయుట

అపక్వ-విణ. (-క్వః-క్వా-క్వం) పచ్చి

అపచేతుం-క్రివిణ. కోయుటకు

అపత్యం-వి. న. బిడ్డ

అపనయ-క్రి. (అపపూర్వకసి. శప్. ఉభ; లోట. మ. ఏ.)

తొలగించుము

అపనీయ-క్రి. (అపపూర్వకసి. శప్. ఉభ; ల్యప్.) తొలగించి

అపనోద-వి. పుం. తొలగించుట

అపమాన-వి. న. అపమానము

అపరాధ-వి. పుం. తప్పు

అపరావర్తమాన-విణ. (-నః-నా-నం; పరాపూర్వకవృత్.

శప్. ఆ. వ్యతిరేకశానచ్.) వెనుకకు తిరుగకుండ

అపరీక్ష్య-క్రివిణ. (పరిపూర్వక ఈష్. శప్. ఆ. వ్యతిరేక

ల్యప్.) పరీక్షచేయుకుండ

అపరే-సర్వ. (అపర. పుం. ప్రభ. బ.) ఇతరులు; సర్వవిణ. ఇతర

అపవాద-వి. పుం. నింద, అపవాదము

అపశ్యత్-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. లక్. ప్ర. ఏ) చూచెను

అపశ్యం-క్రి (దృశ్. శప్. ప. లక్. ఉ. ఏ) చూచితిని

అపశ్యః-క్రి. (దృశ్. శప్. ప. లక్. మ. ఏ) చూచితివి

అపసర-క్రి. (అపపూర్వక స్మ. శప్. ప. లోట. మ. ఏ)

వెళ్ళుము

అపసరసి-కి. (అపపూర్వక స్మ. శప్. ప. వర్త. మ. ఏ.)

వెళ్ళుచున్నాను

అపహరతి-కి. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; ప. వర్త.

ప్ర. ఏ.) అపహరించుచున్నాడు-చున్నది

అపహర-వి. పు. అపహరించుట; తీసికొనివెళ్ళుట

అపహృత్య క్రింది. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; ల్యప్.)

అపహరించి

అపాకామత్-కి. (అపపూర్వక క్రిమ్. శప్. ప. లక్. ప్ర.

ఏ.) వెళ్లెను, తప్పించుకొనెను

అపాతయత్-కి. (పత్. శప్. ప. ప్రేరణ. లక్. ప్ర. ఏ)

చదివించెను, నేర్పెను

అపాతయత్-కి. (పత్. శప్. ప. ప్రేరణ. లక్. ప్ర. ఏ)

పడగొట్టెను

అపావృణ-వి. (-తః-తా-తం; అపపూర్వక వృ. క్తాస్త) తెరు

వబడిన

అపాసరత్-కి. (అపపూర్వక స్మ. శప్. ప. లక్. ప్ర. ఏ)

వెళ్ళిపోయెను

అపాహరత్-కి. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; ప. లక్.

ప్ర. ఏ) అపహరించెను

అపాహ్రియత-కి. (అపపూర్వక హృ. శప్. ఉభ; కర్మణి.

లక్. ప్ర. ఏ) అపహరింపబడెను

అపి-కి)విణ. కూడ, ఐనను; ప్రిశ్నలడుగుటయం దుపయోగించ
బడును

అపిచ-సముచ్చయము. మఱియున్న

అపితు-సముచ్చయము. అయితే (నకేవలం'కు సరియైనది)

అపితర్క్తి-సముచ్చయము. అయితే

అపిబర్త్-కి). (పా. శప్. ప. లక్ష. ప). ఏ) తాగెను

అపీడయత్-కి). (వీడ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లక్ష. ప). ఏ.)
వీడించెను

అపువ్యత్-కి). (పుష్. శ్యక్. ఉభ; ప. లక్ష. ప). ఏ) పోషించెను

అపువ్యత్-కి). (పుష్. శ్యక్. ఉభ; ఆ. లక్ష. ప). ఏ.) పోషించెను

అపూప-వి. పుం. అరిశెలు

అపూపఖండ-వి. పుం. అరిశెలముక్క

అపూపాని-వి. స. అరిశెలుమొదలైనవి

అపూర్వతి.కి). (ప్రూ. క్లు ప. కర్మణి. లక్ష. ప). ఏ) నింపబడెను.

అపూర్వ-విణ. (-ర్వః-ర్వా-ర్వం) అపూర్వమైన

అపృచ్ఛత్-కి). (ప్రచ్ఛ. శప్. ప. లక్ష. ప). ఏ) అడిగెను

అపేక్షసే-కి). (అపపూర్వక ఈక్ష. శప్. ఆ. వర్త. మ. ఏ.)
అపేక్షించుచున్నావు

అపేక్షా-వి. స్త్రీ. అపేక్ష

అపేక్షిత-విణ. (-తః-తా-తం; అసపూర్వక ఈష్. శప్. ఆ.
క్తాస్త) కోరబడిన

అపోషయత్-కి. (పుష్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లక్. ప). ఏ.)
పోషించెను

అపోహన-వి.న. అలగించుట; నాశనముచేయుట

అప్రాప్తి-వి. స్త్రీ. పొందకపోవుట

అప్రాప్యలాభ-విణ. (-భః-భా-భం) లాభములేని

అప్రీణయత్-కి. (ప్రీ. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లక్. ప). ఏ.)
సంతోషపెట్టెను

అబుధ్యత-కి. (బుధ్. శ్యక్. ఆ. లక్. ప). ఏ; బుధ్. శప్.
ఉభ. కర్మణి. లక్. ప). ఏ.) తెలిసికొనెను, తెలిసికొన
బడెను

అబుధ్యే-కి. (బుధ్. శ్యక్. ఆ. లక్. ప). ఏ; బుధ్. శప్.
ఉభ. కర్మణి. లక్. ప). ఏ.) తెలిసికొంటిని, తెలిసికొనబడి
తిని

అబోధ-వి. పుం. అజ్ఞానము

అబోధత్-కి. (బుధ్. శప్. ఉభ; ప. లక్. ప). ఏ.) తెలిసి
కొనెను

అబోధక-కి. (బుధ్. శప్. ఉభ; ప. లక్. ప). బ.) తెలిసి
కొనిరి, తెలిసికొనినవి.

అభిరట-వి. పుం. న. సముద్రపుబద్ధు

అభక్షయత్-కి). (భక్ష. శప్. ఉభ; ప. లక్ష. ప). ఏ.)

తినెను

అభజ్-కి). (భజ్. శప్. ఉభ; ప. లక్ష. ప). ఏ) పొందిరి.

పూజించిరి, పూజించినవి.

అభణత్-కి). (భణ. శప్. ప. లక్ష. ప). ఏ) చెప్పెను

అభయశపథ-వి. పుం. రక్షించుశపథము.

అభవత్-కి). (భూ. శప్. ప. లక్ష. ప). ఏ) ఉండెను, అయెను

అభవ-కి). (భూ. శప్. ప. లక్ష. ప). బ.) ఉండిరి, ఉండినవి

అభవః-కి). (భూ. శప్. ప. లక్ష. మ. ఏ.) ఉంటివి, అయితివి

అభావ-వి. పుం. లేకుండుట

అభాషత-కి). (భాష్. శప్. ఆ. లక్ష. ప). ఏ.) మాటలాడెను

అభిరః-కి)విణ. (ద్వితీయాత్) చుట్టు, వైపునకు

అభిధావ్య-కి)విణ. (అభిపూర్వకధావ్. శప్. ప. ల్యప్) వైపు

నకు పరుగెత్తి

అభిధేయ-వి. పుం. పేరు

అభినవ బాలకధాసప్తతి-వి. స్త్రీ. కొత్తగా బాలురకొఱకు

కూర్చిన 70 కథలు

అభిప్రాయ-వి. పుం. అభిప్రాయము

అభిమత-విణ. (-తః-తా-తం) ఇష్టమైన; వి. న. (-తం) ఇష్టము

అభిమాత-విణ. (-తః-తా-తం; అభిపూర్వకయా. లుక్. ప.

క్తాన్త) పొందిన, సమీపించిన

అభిలషామి-కి). (అభిపూర్వకలమ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ) కోరు
చున్నాను

అభిలషేత్ - కి). (అభిపూర్వకలమ్. శప్. ప. విధిలిజ్. ప). ఏ.)
కోరును

అభిలిప్స-విణ. (-పు-పు-పు; అభిపూర్వకలమ్. శప్. ఆ.
సన్నంత) పొందుటకు ఇష్టముగల

అభినాంఘరి-కి). (అభిపూర్వకవాంఛ. శప్. ప. వర్త. ప). ఏ.)
కోరుచున్నాడు -చున్నది

అభిహిత-విణ. (-తః-తా-తం; అభిపూర్వకధా. శ్ల. ఉభ. క్తావ్ర)
చెప్పబడిన

అభిహితవత్ -విణ. (-వా-వతీ-వత్) చెప్పిన

అభీప్సితం-వి. న. ఇష్టము; ఇష్టపడిననస్తువు

అభుక్తా-కి)విణ. (భుజ్. శ్లం. ప. వ్యతిరేకిక్తా) భోజనము
చేయకుండ

అభ్యద్యోత్ -కి). (అభిపూర్వకదు). శప్. ప. లక్ష. ప). ఏ.)
వైపునకు పరుగెత్తెను

అభ్యర్థయే-కి). (అభిపూర్వకఅర్థ. స్వాణిచ్. ఆ. వర్త. ఉ. ఏ.)
వేడుచున్నాను

అభ్యర్ణ-వి. న. సమీపము

అభ్యలవత్ -కి). (అభిపూర్వకలమ్. శప్. ప. లక్ష. ప). ఏ.) కోరెను
అభ్యవహార-వి. పుం. అన్యము

అభ్యసరత్ -కి). (అభిపూర్వక స్ప. శప్. ప. లక్ష. ప). ఏక)

వెళ్లెను

అభ్యస్య-కి)విణ. (అభిపూర్వక అన్. శ్యక్. ప. ల్యప్)

అభ్యాసముచేసి, నేర్చుకొని

అభ్యాశ-వి. పుం. సమీపము

అభ్యాస-వి. పుం. అలవాటు

అభ్యుపపన్న-విణ. (-న్నః-న్నా-నం) దగ్గరకు వచ్చినటువంటి

అభ్యేత్య-కి)విణ. (అభ్యాపూర్వక ఇ. లుక్. ప. ల్యప్) వచ్చి

అమన్యత-కి). (మన్.శ్యన్. అ. లక్ష. ప). ఏక.) తలచెను

అమాత్య-వి. పుం. మంత్రి

అమిత-విణ. (-తః-తా-తం; అ=లేని; మిత=కొలత) మితము

లేని

అముంచత్ -కి). (ముంచ్. శ. ఉభ.; ప. లక్ష. ప). ఏక) విడి

చెను

అమూ-సర్వనామ (అదన్. పు. స్త్రీ. న. ప్రథమా, ద్వితీయా
ద్వితీయచనము) ఈ యిద్దరు లేక ఆ యిద్దరు; సర్వవిణ. ఈ, ఆ

అమూభ్యా-సర్వనామ (అదన్. పు. స్త్రీ. న. తృతీయా,
చతుర్థీ, పంచమీ. ద్వితీయచనము) ఈ లేక ఆ యిద్దరిచేత;
ఈ లేక ఆ యిద్దరికి; ఈ లేక ఆ యిద్దరినుంచి; సర్వవిణ. ఈ,
ఆ.

అమేధ్య-వి. న. (అ. వ్యతిరేకార్థమేధ్య. శుభ్రము) అశుద్ధ

ము; విణ. (ధ్యః-ధ్యా-ధ్యం) అశుద్ధమైనటువంటి
అమోచయత్ - క్రి. (ముచ్. శ. ఉభ; ప. పేరణ. లక్. ప్రి.
ఏక) విడిపించెను

అంబర-వి. న. వస్త్రము, ఆకాశము

అమ్రిత-క్రి. (మృ. శ. ఆ. లక్. ప్రి. ఏక) చచ్చెను.

అన్లు-విణ. (-న్లుః-న్లు-న్లుం) పుల్లటీ

అయచ్చత్ - క్రి. (వా. శబ్. ప. లక్. ప్రి. ఏక) ఇచ్చెను

అయతత-క్రి. (యత్. శబ్. ఆ. లక్. ప్రి. ఏక) ప్రియ
త్తించెను

అయతే-క్రి. (అయ్. శబ్. ఆ. వర్త. ప్రి. ఏ.) పొందుచున్నా
డు, -చున్నది

అయం- సర్వ. (ఇదం. పుం. ప్రిధమా. ఏక.) ఇతడు; సర్వవిణ.
ఈ

అయసే- క్రి. (అయ్. శబ్. ఆ. వర్త. మ. ఏక.) పొందుచు
న్నావు, వెళ్ళుచున్నావు

అయాచత- క్రి. (యాచ్. శబ్. ఆ. లక్. ప్రి. ఏక) బ్రతి
మాలుకొనెను

అయి-భావనిదర్శకావ్యయము. హే; సంబోధనలో నుపయోగిం
పబడును

అయుక్త- విణ. (-క్తః-క్తా-క్తం.) తగనటువంటి

అయే-భావనిదర్శకావ్యయము. ఆశ్చర్యదుఃఖసూచకము.

అక్కట! సంబోధనలోనుకూడ ఉపయోగింపబడును

అరణ్య- వి. న. అడవి

అరణ్యజ- విణ. (-జః-జా-జం; అరణ్య=అడవి. జ=పుట్టిన)
అడవిలోబుట్టిన

అరణ్యమార్జార-వి. పుం. (అరణ్య=అడవి; మార్జార=పిల్లి)
అడవిపిల్లి

అరణ్యసూకర-వి. పుం. (అరణ్య=అడవి, సూకర=పంది)
అడవిపంది

అరణ్యాశీ-వి. స్త్రీ. గొప్పఅడవి

అరాతి-వి. పుం. శత్రువు

అరి-వి. పుం. శత్రువు

అరిష్ట-వి. న. దురదృష్టము; చెఱుపు

అరే-భాషనిదిర్యకావ్యము. ఒరే

అరోచత-క్రి. (రుచ్. శబ్. ఆ. లక్. ప). ఏక) రుచించెను)
(చతుర్థితో)

అర్దయతి-క్రి. (అర్ద్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. వర్త. ప). ఏక)
బాధపెట్టుచున్నాడు -చున్నది.

అర్థే-(అర్థ. సప్తమీవిభక్తి) కొఱుకు

అర్పిత-విణ. (-తః-తా-తం; ఋ. శవ్. ప. పే)రణ. క్తావ్త.)
ఇవ్వబడినటువంటి

అర్చక-వి. పుం. బిడ్డ

అర్హతి-కి). (అర్హ్. శబ్. ప. వర్త. ప). ఏక) తగియున్నాడు,
తగియున్నది.

అర్హంతి-కి). (అర్హ్. శబ్. ప. వర్త. ప). బహు) తగియు
న్నారు -యున్నవి.

అర్హసి-కి). (అర్హ్. శబ్. ప. వర్త. మ. ఏక) తగియున్నావు
అలక్షయత్-కి). (లక్ష. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లక్ష. ప).
ఏక) గమనించెను, చూచెను

అలపత్-కి). (లప్. శబ్. ప. లక్ష. ప). ఏక) మాట్లాడెను

అలభత-కి). (లభ. శబ్. ఆ. లక్ష. ప). ఏక) పొందెను

అలభ్య-విణ. (-భ్యః-భ్యా-భ్య; లభ. శబ్. ఆ. వ్యతిరేకయ.
దొరకనట్లువంటి

అలంకృత్య-కి)విణ. ('అలం' పూర్వకకృ. ఉభ. ల్యప్) అలం
కరించి

అలం-కి)విణ. (స్మితీయత్) చాలును; ఎక్కువగా

అలర్క-వి.పుం. పిచ్చికుక్క

అలస-విణ. (-సః-సా-సం) సోమరి

అలింద- వి. పుం. గడప

అల్ప-విణ. (-ల్పః-ల్పా-ల్పం) చిన్న

అల్పకాయ-వి.పుం. చిన్నశరీరము; విణ. (-యః-యా-యం)
చిన్నశరీరముగల

అవకర-వి. పుం. కసుగు

అవకాశ-వి. పుం. అవకాశము; సందర్భము

అవగచ్ఛామి-కి. (అవ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. చ ర్త. ఉ. ఏక)
తెలుసుకొనుచున్నాను.

అవజ్ఞాత-విణ. (-తః-తా-తం; 'అవ' పూర్వకజ్ఞా. శ్చ. ఉభ.
క్తాన్త) అలక్ష్యముచేయబడిన

అవట-వి. పుం. గుంట

అవతార్య-కి)విణ. ("అవ" పూర్వకశ్చ. శబ్. ప. ప్రేరణా.
ల్యప్.) దించి

అవదత్-కి. (వద్. శబ్. ప. లక్. ప). ఏక) చెప్పెను

అవదః-కి. (వద్. శబ్. ప. లక్. మ. ఏక) చెప్పితివి

అవదతాం-కి. (వద్. శబ్. ప. లక్. ప). ద్వి.) వారిద్దరు
మాట్లాడిరి, వారిద్దరు చెప్పిరి, అవిరెండు చెప్పినవి

అవధత్-కి. (వధ్. ప. లక్. ప). ఏక) చంపెను

అవధార్య-కి)విణ. (అవ' పూర్వకధృ. స్వాణిచ్. ఉభ. ల్యప్)
నిశ్చయించి, తెలిసికొని

అవధారయ-కి. (అవ' పూర్వకధృ. స్వాణిచ్. ఉభ. లోట.
మ. ఏక) తెలుసుకొనుము

అవధీరయతి-కి. (అవధీర్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. వ ర్త. ప). ఏక)
అలక్ష్యముచేయుచున్నాడు, -చున్నది

అవసమ్య-కి)విణ. ('అవ' పూర్వకనమ్. శబ్. ప. ల్యప్)
నమస్కరించి

అవంతీ-వి. స్త్రీ. అవంతీపురము-అవంతీదేశమునకు ప్రధానపట్టణము-సర్వదానది కుత్తరమున నున్నది-సింహానదీతీరమున నున్నది

అవశత్య-కీ)విణ. ('అవ' పూర్వకపత్. శబ్. పల్యబంత)పడి, క్రిందపడి

అవయవ-వి. పుం. అవయవము

అవర-విణ. (-రః-రా-రం) వయస్సులోచిన్న, నీచమైనటువంటి

అవర్తత-కీ). (వృత్. శబ్. ఆ. లక్. ప్రి. ఏక) ఉండెను

అవర్తతాం-కీ). (వృత్. శబ్. ఆ. లక్. ప్రి. ద్వి.) వారిద్దరు ఉండిరి.

అవలంబిత-విణ. (తః-తా-తం; 'అవ' పూర్వకలంబ్. శబ్. ఆ. క్తాస్త) పట్టుకొనబడినటువంటి

అవలంబ్య-కీ)విణ. ('అవ' పూర్వకలంబ్. శబ్. ఆ. ల్యబంత) పట్టుకొని

అవలుప్య-కీ)విణ. ('అవ' పూర్వకలంబ్. శబ్. ప. ల్యబంత) దొంగిలించి

అవలేప-వి. పుం. గర్వము

అవలోకయతి-కీ). ('అవ' పూర్వకలోక్. స్వాణిచ్. ప. వర్త. ప్రి. ఏక) చూచుచున్నాడు -చున్నది

అవలోక్య-కి)నిణ. ('అవ' పూర్వకలోక్. స్వాణిచ్. ల్యప్.)
చూచి

అవశిష్ట-విణ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం) మిగిలిన

అవశేషయ్యవ్యతి- కి). (అవశేష్. నామధాతు. ల్యట్. ప).
ఏక) మిగిలించును

అనశ్యం-కి)నిణ. నిశ్చయముగా

అవసన్- కి). (వన్. శబ్. ప. లక్. ప). బహు) నివసించిరి

అవసర- వి. పుం. అవసరము, సమయము, సందర్భము

అవస్థా- వి. స్త్రీ, స్థితి

అవస్థిత- విణ. (-తః-తా-తం;- 'అవ' పూర్వకస్థా. శబ్. ప.
క్తాస్త) ఉన్నటువంటి

అవహితమనన్- విణ. (-మనాః-మనాః-మనన్;) అవహిత=
గమనించుచున్నటువంటి, మనన్=మనస్సు) గమనించుచు
న్నటువంటి మనస్సుగల

అవాతరత్- కి). ('అవ' పూర్వకత్పా. శబ్. ప. లక్. ప).
ఏక) దిగెను

అవాతిష్ఠత- కి). ('అవ' పూర్వకస్థా. శబ్. ప. లక్. ప). ఏక)
ఉండెను.

అవాప్తవత్-విణ. (-వా-వతీ-వత్; 'అవ' పూర్వక ఆప్.
శ్చ. ప. క్తవతు) పొందిన

అవికల- విణ. (-లః-లా-లం.) లోపములేనటువంటి

అవిగణయ్య-కి)విణ. ('వి'పూర్వకగణ్. స్వాణిచ్. వ్యతిరేక
ల్యప్) లక్ష్మ్యపెట్టకుండ

అవితథ- విణ. (-థః-థా-థం) నిజమైనటువంటి

అవిరతం-కి)విణ. విరామములేకుండ, ఎల్లప్పుడు

అవిలంబితం-కి)విణ. శీఘ్రముగా

అవివేకి-విణ. (-కి-కినీ-కి) తెలివిలేని

అవిశత్-కి). (విశ్. శ. ప. లక్. పృ. ఏక) ప్రవేశించెను

అశంసన్-కి). (శంస్. శబ్. ప. లక్. పృ. బహు) చెప్పిరి,
శ్లాఘించిరి

అశక్త-విణ. (-క్తః-క్తా-క్తం) శక్తిలేనటువంటి

అశపః-కి). (శప్. శబ్. ప. లక్. మ. ఏక) తిట్టితివి

అశబ్దయత్-కి). (శబ్ద్. స్వాణిచ్. ఉధ; ప. లక్. పృ. ఏక)
అఱచెను

అశీధిల-విణ. (-లః-లా-లం)వదులైన, శీధిలముగాని, గట్టియైన

అశుష్య-కి). (శుష్. శ్యన్. ప. లక్. పృ. బహు) ఎండి
పోయిరి, ఎండిపోయినవి

అశేష-విణ. (-షః-షా-షం)అంత

అశోచత్-కి). (శుచ్. శప్. ప. లక్. పృ. ఏక) మఱచెను

అశ్రీమ-వి.పుం. అనాయాసము

అశ్రాంతం-కి)విణ. శ్రమములేకుండ

అశ్రామ్యత్-కి). (శ్రమ్. శ్యన్. ప. లక్. పృ. ఏక) శ్రమపడెను

అశ్వ-వి. పుం. గుఱ్ఱము

అసకృత్ - క్రి. విణ. (అ = వ్యతిరేకార్థ, సకృత్ = ఒకసారి) అనేక
సార్లు

అసంతుష్ట-విణ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం) తృప్తిలేని

అసత్య-వి. పుం. అబద్ధము; విణ. (-త్యః-త్యా-త్యం) అబద్ధమైన
నటువంటి

అసత్యవాదిన-విణ. (-వాదీ-వాదినీ-వాది) అబద్ధమాడు

అసమర్థ-విణ. (-ర్థః-ర్థా-ర్థం) శక్తిలేని; సామర్థ్యములేని

అసహమాన-విణ. (-సః-నా-నం) ఓర్పుకొనకుండ

అసహ్య-విణ. (-హ్యః-హ్య-హ్యం) ఓర్పుటకు శక్యముగాని

అసాధ్య-విణ. (-ధ్యః-ధ్యా-ధ్యం) సాధ్యములేనటువంటి

అసి-క్రి. (అస్. లుగ్. ప. వర్త. మ. ఏక) ఉన్నావు; విణ. పుం.
కత్తి, ఖడ్గము

అసిద్ధేనుకా-వి. స్త్రీ. చిన్నకత్తి

అసు-వి. పుం. (నిత్యబహువచనము) పాణిము

అసూయా-వి. స్త్రీ. ఓర్వలేనితనము, అసూయ

అసూయావత్ - విణ. (-వా-వతీ-వత్) ఓర్పులేనటువంటి

అస్పృజత్ - క్రి. (స్పృజ్. శ. ప. లక్. పృ. ఏక) విడిచిపెట్టెను

అసౌ-సర్వ. (అదస్. పుం. స్త్రీ) ఇతడు, ఈమె; సర్వవిణ. ఈ

అస్త-వి. పుం. సూర్యుడు అస్తమించు పర్వతము

అస్థిచర్మమాత్ర-వి. స. తోలు ఎముకలుమాత్రము

అస్మశ్శ్చ-సర్వ. (అస్మద్. చతుర్థీబహువచనము) మాకు
అస్మాకం-సర్వ. (అస్మద్. షష్ఠీబహువచనము) మాయొక్క
అస్మాత్-సర్వ. (ఇదం. పుం. న. పంచమీ. ఏకవచనము)

వీనినుండి, దీనినుండి; సర్వవిణ. ఈ

అస్మాక్-సర్వ. (అస్మద్. ద్వితీయా బహువచనము) మమ్ము
లను

అస్మాభిః-సర్వ. (అస్మద్. తృతీయా బహువచనము) మాచేత

అస్మాను-సర్వ. (అస్మద్. సప్తమీ బహువచనము) మాయం
దు, మనయందు

అస్మి- కి). (అః. లుగ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక) ఉన్నాను

అస్మిన్-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. సప్తమీ ఏకవచనము) వీని
లో, దీనిలో; సర్వవిణ. ఈ

అస్మై-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. చతుర్థీ ఏకవచనము) వీనికి,
దీనికి; సర్వవిణ. ఈ

అస్య-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. న. షష్ఠీ ఏకవచనము) వీని
యొక్క, దీనియొక్క; సర్వవిణ. ఈ

అస్యాం-సర్వ. (ఇదమ్. స్త్రీ. సప్తమీ ఏకవచనము) దీనిలో
సర్వవిణ. ఈ

అహంకార-వి. పుం. అహంకారము, గర్వము

అహం-సర్వ. (అస్మద్. ప్రథమా. ఏక) నేను

అహన్-వి. న. దినము

అహింస్యత-కి). (హింస్. శబ్. ప. కర్మణి. లక్. ప). ఏక)

చంపబడెను, పీడింపబడెను

అహీయత-కి). (హ. స్థ. ప. కర్మణి. లక్. ప). ఏక) నష్ట

మాయెను

అహీయేతాం-కి). (హ. స్థ. ప. కర్మణి. లక్. ప). ద్వి) అవి

రెండు నష్టమాయెను

అహింసా-భావనిదర్శకావ్యయ- ఆశ్చర్యము, దుఃఖము, సంతో

షమును చూపించును; సంబోధనలోను ఉపయోగింప

వచ్చును

అహ్వాయత్-కి). (హే. శబ్. ఉభ. ప. లక్. ప). ఏక)

పిలిచెను

ఆ

ఆకర్ణయ-కి). (ఆ' పూర్వకకర్ణ. స్వాణిచ్. ఉభ. ప. లోక్

మ. ఏక) వినుము

ఆకర్ణయత- కి). (ఆ'పూర్వకకర్ణ. స్వాణిచ్. ఉభ. లోక్

మ. బహు) వినండి

ఆకర్ణయంతి-కి). (ఆ'పూర్వకకర్ణ. స్వాణిచ్. ఉభ. వర్త. ప). బహు)

వినుచున్నారు

ఆకర్ణ్య- కి)విణ. (ఆ'పూర్వకకర్ణ. ఉభ. ల్యబంత) వి

ఆకస్మిక- విణ. (-కః-కీ-కం) ఎదురుచూడనటువంటి

ఆకాశ-వి. పుం. న. ఆకాశము

ఆకాశచారిన్-విణ. (-చారీ-చారిణీ-చారి) ఆకాశములో

వెళ్ళుచున్నటువంటి

ఆకార్య-కిరివిణ. ('ఆ' పూర్వకకృ. ఉ. ఉభ. పేరిణా.

ల్యబంత) పిలచి. విణ. (-ర్యః-ర్యా-ర్యం.) పిలవతగినటువంటి.

ఆకరిష్టత్-కిరి. ('ఆ' పూర్వకకరిష్ట. శబ్. ప. లక్. పృ. ఏక) ఏదైనను

ఆకరిమ్య-కిరివిణ. ('ఆ' పూర్వకకరిమ్. శబ్. ప. ల్యబంత)

ఆకరిమించుకొని, జయించి

ఆకారిత-విణ. (-స్తః-స్తా-స్తం) ఆకరిమించబడిన, జయించబడిన

ఆకారిమంత-కిరి. ['ఆ' పూర్వకకరిమ్. శబ్. ప. లోట. పృ. బహు] వారు, అవి ఆకరిమించనిమ్ము

ఆఖ్యాతవత్-విణ. [-వాన్-వతీ-వత్] ['ఆ' పూర్వఃఖ్యా

లుక్. ప. క్తవతు] చెప్పిన

ఆగచ్ఛ-కిరి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లోట. మ. ఏక]

రమ్ము

ఆగచ్ఛతు-కిరి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లోట. పృ.

ఏక] రానిమ్ము

ఆగచ్ఛతి-కిరి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. వర్గ. లక్. పృ.

ఏక] వచ్చుచున్నాడు -చున్నది

ఆగచ్ఛత్-కిరి. ['ఆ' పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లక్. పృ.

ఏక] వచ్చెను

అగచ్ఛన్-కి). (అ'పూర్వకగమ్. శబ్. ప. లక్ష. ప్రి. బహు)
వచ్చిరి, వచ్చినవి

అగచ్ఛామి-కి). (అ'పూర్వకగమ్-శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక)
వచ్చుచున్నాను

అగత-విణ. (-తః-తా-తం) (అ'పూర్వకగమ్. శబ్. ప. క్తాస్త)
వచ్చినటువంటి

అగత్య-కి)విణ. (అ'పూర్వకగమ్. శబ్. ప. ల్యబంత) వచ్చి
అగమన-వి. న. వచ్చుట

అగమనాక్షమ-విణ. [-మః-మా-మం; అగమన- వచ్చుట;
అక్షమ-శక్తిలేని] రాలేనటువంటి

అగస్కృత్-విణ. [-త్-త్-త్] నేరముచేయుచున్న
అఘాత-వి. పుం. డెబ్బ

అఘ్రాయ-కి)విణ. (అ'పూర్వకఘ్రా). శబ్. ప. ల్యబంత]
వాసనచూచి

అచర-కి). (అ'పూర్వకచర్. శబ్. ప. లోఽఽ. మ. ఏక]
చేయుము, అభ్యసించుము

అచరామి-కి). (అ'పూర్వకచర్. శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక] అభ్య
సించుచున్నాను

అజ్ఞా-వి. స్త్రీ. అనతి, అజ్ఞ

అతంక-వి. పుం. క్లేశము, రోగము

అతప-వి. పుం. ఎండ

ఆత్మదంష్ట్రా-వి. శ్రీ. తనకోరలు

ఆత్మగిరపేక్ష-విణ. [-క్షః-క్షా-క్షం] తనయక్కర లేకుండ

ఆత్మ-వి. పు. ఆత్మ, తాను

ఆత్మవంచక-విణ. [-కః-కా-కం] తన్ను మోసపుచ్చుచున్నటువంటి

ఆత్మీయ-విణ. [-యః-యా-యం] తనయొక్క

ఆదాయ-క్రివిణ. [దా. శబ్. ప. ల్యబంత] తెచ్చుకొని

ఆదిశత-క్రి. ['ఆ'పూర్వకదిశ్. శ. ఉభ; ప. లక్. పృ. నక]

ఆజ్ఞాపించెను.

ఆద్య-విణ. [-ద్యః-ద్యా-ద్యం] మొదటి

ఆధ్మాత-విణ. [-తః-తా-తం; 'ఆ'పూర్వకధ్మా. శబ్. ప.

క్తాస్త] ఉద్భవ

ఆధ్మాతుం-క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకధ్మా. శబ్. ప. తుముక్]

ఉద్భుటకు

ఆధ్మాయ-క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకధ్మా. శబ్. ప. ల్యబంత] ఉద్భి

ఆనయంతి-క్రి. ['ఆ'పూర్వకనీ. శబ్. ఉభ; ప. వర్త. పృ. బహు]

తెచ్చుచున్నారు - చున్నవి

ఆనీతవత్-విణ. [వాన్-వతీ-వత్; 'ఆ'పూర్వకనీ. శబ్. ఉభ;

క్తవతు] తెచ్చినటువంటి

ఆనీయ-క్రివిణ. [ఆపూర్వకనీ. శబ్. ఉభ; ల్యబంత] తెచ్చి

ఆనేతుం-క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకనీ. శబ్. ఉభ; తుమున్] తెచ్చు

టకు

ఆపణ-వి. పుం. అంగడి

ఆపణిక-వి. పుం. వర్తకుడు

ఆపతిత-విణ. [-తః-తా-తం] సంభవించిన

ఆపన్న-విణ. (-న్నః-న్నా-న్నం; 'ఆ' పూర్వకపద్. శబ్. ఆ. క్తాస్త) పొందిన

ఆప్లావిత-విణ. (-తః-తా-తం; 'ఆ' పూర్వకప్లు. శబ్. ఆ. ప్రేరణా. క్తాస్త) తడవబడిన

ఆప్యసి-కి. (ఆప్. శ్ను. ప. లృట్. మ. ఏక) పొందెదవు

ఆప్యథ-కి. (ఆప్. శ్ను. ప. లృట్. మ. బ, పొందెదరు

ఆభాష్య-కివిణ. ['ఆ' పూర్వక భాష్. శబ్. ఆ. ల్యబంత] మాట్లాడి

ఆమ్-భావనిదర్శకావ్యయము. జ్ఞాపకార్థమునకు ఉపయోగింపబడును; ఔను

ఆమౌ-వి. పుం. మామిడిచెట్టు; వి. న. మామిడిపువ్వు, పండు

ఆయమ్య-కివిణ. ['ఆ' పూర్వక యమ్. శబ్. ప. ల్యబంత] అణచి

ఆయతక-విణ. [-కః-కా-కం] రాబోవు.

ఆయాస-వి. పుం. పరిశ్రమము.

ఆరభ్య-విణ. [-భ్యః-భ్యా-భ్యం] ['ఆ' పూర్వకరభ్. శబ్. ఆ. క్తాస్త] ప్రారంభించబడిన.

ఆరభతి-కి. 'ఆ' పూర్వకరభ్. శబ్. ఆ. లక్. ప్ర. ఏక] ప్రారంభించెను.

ఆరభతే-కి. ['ఆ'పూర్వకరభ. శబ్. ఆ. వర్త. ప]. ఏక]
 ప్రారంభించుచున్నాడు - చున్నది.

ఆరభంత-కి. ['ఆ'పూర్వకరభ-శబ్. ఆ. వర్త. ప]. బహు]
 ప్రారంభించుచున్నారు - చున్నవి.

ఆరభ్య-కివిణ. ('ఆ' పూర్వక రభ. శబ్. ఆ. ల్యబంత)
 ప్రారంభించి

ఆరాత్-కివిణ. (ద్వితీయాలేక షష్ఠితో; లేక స్వయముగా)
 దగ్గర

ఆరుహ్య-కివిణ. ('ఆ'పూర్వక రుహ్. శబ్. ప. ల్యబంత)
 ఎక్కి-

ఆరూఢ-విణ. (-ఢః-ఢా-ఢం; 'ఆ'పూర్వకరుహ్. శబ్.
 ప. క్తాస్త) ఎక్కిన

ఆరోగ్య-వి. న. ఆరోగ్యము

ఆరోపణ-వి. న. ఎక్కించుట; మోపుట

ఆరోపయంతి- } కి. ('ఆ' పూర్వకరుహ్. శబ్. ప. పే)
 (ఆరోహయంతి) } రణా. వర్త. ప]. బహు) ఎక్కించుచు
 న్నారు

ఆరోహన్-కి. ('ఆ'పూర్వక రుహ్. శబ్. ప. లక్. ప].
 బహు) ఎక్కిరి, ఎక్కినవి

ఆరోహయత్ - } విణ. (-యన్- యస్తీ- యత్) ఎక్కించి
 (ఆరోపయత్) } నటువంటి

ఆరోవ్య- క్రివిణ. ('ఆ' పూర్వక రుహ. శబ్. ప. పేరణ.
 ల్యబంత) ఎక్కించి

ఆర్త-విణ. (-ర్తః-ర్తా-ర్తం) బాధపడుచున్న

ఆర్య-వి. పుం. మర్యాదస్తుడు

ఆలంకారిక-వి. పుం. అలంకారశాస్త్ర మెరిగినవాడు

ఆలంబమాన- విణ. [-నః- నా-నం; 'ఆ'పూర్వక లంబ.శబ్.

ఆ. శత్రు) వేలొడుచున్న; అవలంబించుచున్న

ఆలిప్త- విణ. [-ప్తః-ప్తా-ప్తం] 'ఆ'పూర్వకలిప్. శ. ఉభ;
 ప. క్తాప్త] పూయబడినటువంటి.

ఆలిప్య- క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వకలిప్. శ. ఉభ; ల్యబంత]
 పూసి

ఆలోక్య- క్రివిణ. ['ఆ'పూర్వక లోక్. స్వాణిచ్. ఉభ
 ల్యబంత] చూచి

ఆలోచయ- క్రి. ['ఆ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప.
 లోట్. మ. ఏక] ఆలోచించుము

ఆలోచయత్ - క్రి. ['ఆ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ;
 ప. లక్. ప్రి. ఏక] ఆలోచించెను.

విణ. [-యౌ - యంతి-యత్] ఆలోచించుచున్న

ఆలోచయన్ - క్రి. ['ఆ'పూర్వకలోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ;
 ప. లక్. ప్రి. బహు] ఆలోచించిరి.

అలోచయితుం- క్రివిణ. ['అ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ
య. తుమున్.] అలోచించుటకు

అలోచ్య- క్రివిణ. ['అ'పూర్వక లోచ్. స్వాణిచ్. ఉభ;
ల్యబంత] అలోచించి

అలోడిత- విణ. [-తః- తా- తం; 'అ'పూర్వక. యిడ్. శబ్.
ప. క్తాప్త] కదల్చబడిన

అనయోః- సర్వ. [అస్మద్-షష్ఠీ లేకనప్తరూ ద్వివచనము]
మాయిద్ధరియొక్క, మాయిద్ధరిలో

అవిరూప-క్రివిణ. ['అవి' పూర్వకభూ. శబ్. ప. ల్యబంత]
కనబడి

అవిలయసి- క్రి. [అవిలయ. నామధాతు. వర్త. మ. ఏక]
కెలుకుచున్నావు

అశంసనీయ- విణ. [-యః- యా-యం; "అ"పూర్వక శంస్.
శబ్. ప. అనీయ](అశంస్. ఆ.) కోరతగిన

అశంసే- క్రి. ('అ'పూర్వక శంస్. శబ్. ప. వర్త. ఉ. ఏక
[అశంస్. ఆ.]) కోరుచున్నాను.

అశయ-వి. పుం. ఉద్దేశము, మనస్సు, హృదయము.

క్రి. (అశ్. శ్నా-ప. పేరణ. లోట్. మ. ఏక) తినిపించు

అశాబద్ధ-విణ. [-ద్ధః-ద్ధా-ద్ధం, అశచేత కట్టబడిన]

అశాస్య-వి. న. కోరతగినవస్తువు, కోరిక, ఆశీర్వచనము

అశోధ్య-కిరివిణ. [అ'పూర్వః శుభ్. శ్య్. ప. ల్యబంత] కడిగి,
శుభ్రోపరచి

అశ్చర్య-వి. న. వింత; విణ. [-ర్యః-ర్యా-ర్యం] అశ్చర్యమైన
అశ్రోత్య-కిరివిణ. [అపూర్వకశ్రీ-శబ్. ఉభ; ల్యబంత] అశ్రోయించి
అసత్త-విణ. [-త్తః-త్తా-త్తం] ఇష్టముకలిగినటువంటి

అసన్-కిరి. [అన్-లుగ్. ప. లజ్. ప్రి. బహు] ఉండిరి, ఉండినవి
అసాద్య-కిరివిణ. [అపూర్వకసద్. శప్. ప. పేరణ. ల్యబంత]
చేరి

అసీత్-కిరి. [అస్. లుగ్. ప. లజ్. ప్రి. ఏక] ఉండెను
అసీన-విణ. [-నః-నా-నం; అస్. లుగ్. ఆ. శాసచ్] కూర్చున్న
అస్తాప్-కిరి. [అస్-లుగ్. ప. లజ్. ప్రి. ద్వి] వారిద్దరుండిరి;
అవిదెందు ఉండినవి

కిరి. [అస్. లుగ్. ఆ. లోట్. ప్రి. ఏక] ఉండనిమ్మ
అస్తే-కిరి. [అస్. లుగ్. వర్త. ప్రి. ఆ. ఏక] కూర్చునియున్నాడు-న్నది
అస్థాయ-కిరివిణ. [అ'పూర్వకస్థా-శబ్. ప. ల్యబంత] కూర్చుండి
అస్వాదంతే-కిరి. [అ'పూర్వకస్వాద్. శబ్. ఆ. వర్త. ప్రి. బహు]
రుచిచూచుచున్నారు, —చున్నవి

అస్వాదే-కిరి. [అ'పూర్వకస్వాద్. శబ్. ఆ. వర్త. ఉ. ఏక]
రుచిచూచుచున్నాను

అహారార్థం-కిరివిణ. అహారముకొరకు

అహూయ-కిరివిణ. (అ'పూర్వకహ్వ. శబ్. ఉభ; ల్యబంత) పిలిచి

అహ్వయత్-కి). (అ'పూర్వక హ్వ. శబ్. ఉభ; లక్ష్ ప). ఏక)
పిలిచెను.

ఇచ్చతి-కి). [ఇష్-శి-ప-వర్త. ప). ఏక] కోరుచున్నాడు,
-చున్నది.

ఇచ్చా-వి-శ్రీ-కోరిక.

ఇచ్చామి-కి) [ఇష్-శి. ప. వర్త. ఉ. ఏక] కోరుచున్నాను

ఇచ్చః-విణ. [-చ్చః-చ్చః-చ్చ) కోరుచున్న

ఇతరేషాం-సర్వ [ఇతర. పుం. న. ప్రియహవచనం] ఇతరుల
యొక్క; సర్వవిణ. ఇతర

ఇతః-కి)విణ. ఇక్కడనుంచి

ఇతస్తతః-కి) విణ-ఇక్కడ, అక్కడ

ఇతఃపరం-కి)విణ. ఇకముందు

ఇతి-కి)విణ. అని, ఇట్లు

ఇష్టం-కి)విణ. ఇట్లు

ఇదం-సర్వ. [ఇదం-న-ప్రథమా, ద్వితీయా, ఏక వచనము] ఇది;
దీనిని; సర్వవిణ. ఈ

ఇదానీ-కి)విణ. ఇప్పుడు

ఇధ్మ-వి. పుం. కట్టెపుల్ల; సమిత్తు.

ఇన్ధన-వి. న. కట్టెపుల్లి.

ఇమమ్-సర్వ [ఇదం. పుం. ద్వితీయావక] వీనిని; సర్వవిణ. ఈ.

ఇమాని-సర్వ. [ఇదం-న-ప్రమా, ద్వితీయా బహువచ
నము] ఇవి, వీనిని. సర్వవిణ. ఈ.

ఇమాన్-సర్వ (ఇదం. పుం ద్వితీయాబహు)వీరిని. సర్వవిణ.ఈ
ఇమామ్-సర్వ(ఇదం-స్త్రీ. ద్వితీయావక) ఈమెను; సర్వ
విణ.ఈ

ఇమే-సర్వ (ఇదం-పుం. ప్రథమాబహు) వీరు. సర్వవిణ. ఈ
ఇయత్-విణ. (ఇయాన్-ఇయతీ-ఇయత్) ఇంత.

ఇయం-సర్వ (ఇదం-స్త్రీ. ప్రథమావక) ఈమె ; సర్వవిణ. ఈ
ఇవ-క్రివిణ-వలె.

ఈ.

ఈక్షిత్వా-క్రివిణ. (ఈక్ష-శబ్-ఆ-క్త్యా) చూచి
ఈదృశ్-విణ-(-దృక్-దృశ్, లేక-దృశా-దృశ్) ఇటువంటి
ఈప్ససి-క్రి.(ఆప్-శ్శు. ప. సన్నంత. వర్త-మ-ఏకి) పొందగోరు
చున్నావు

ఈస్థిత-విణ-(-తః-తా-తః; (ఆప్-శ్శు-ప. సన్నంత. క్తాస్త)
కొరబడిన

ఈర్ష్యావశ-వి-పుం. అసూయవశము

ఈర్ష్యలు-విణ-(-లుః-లుః-లు) అసూయగల

ఈశ-వి-పుం. యజమానుడు, దేవుడు

ఈశ్వర-వి-పుం. యజమానుడు, దేవుడు

ఈషత్-క్రివిణ. కొంచము

ఈహామ్యగ-వి-పుం. తోడేలు

ఉ

ఉక్తి-విణ-(క్తి-క్త-క్తం) (వచ్-లుగ్-ప లేక బూ)-లుగ్-
ఉభ. క్తాన్త) చెప్పబడిన

ఉక్తి-వి-క్తి-మాట

ఉక్తా-క్తివిణ-(వచ్-లుగ్ ప. లేక బూ)-లుగ్ ఉభ-క్తాన్త)
చెప్పి

ఉక్తి-వి-పుం-ఎదు

ఉగ్-విణ-(-గ్-గా-గ్) భయంకరమైన; పరిబలమైన.

ఉచ్చ-విణ-(-చ్చ-చ్చ-చ్చం) ఎత్తైన

ఉచిత-విణ-(-త-త-తం) తగిన

ఉచ్చై-క్తివిణ. బిగ్గరగా, ఎత్తుగా

ఉచ్చతే-క్తి. (వచ్.శబ్.ప. లేక బూ). లుగ్.ఉభ.కర్మణివర్త.
ఏక.) చెప్పబడుచున్నది.

ఉచ్చిష్ట-విన.ప్ర. ఎంగిలి, భుక్తశేషము

ఉజ్జయినీ-వి. స్త్రీ. మాశవదేశములో నొక నగరము, విక్రమా
నిత్యునిరాజధాని

ఉడ్డి-క్తియావిశేషణ (ఉత్ పూర్వః డీ. శబ్దికరణ. ఆ.
ల్యబంత) ఎగిరి

ఉర్క్-వి. పు. సంతోషము

ఉత్తర- విణ. పు. స్త్రీ. న. (-మః-మా-మం) శ్రేష్ఠమైనటు
వంటి

ఉత్తమాంగస్థిత-విణ. పు. స్త్రీ. న. (ఉత్తమః=శ్రేష్ఠమైన, అంగ=
అంగము, స్థిత=ఉన్న)తలలోనున్నటువంటి

ఉత్తర-విణ. పు. స్త్రీ. న. (-రః-రా-రం) శ్లాఘ్యమైనటు
వంటి. ఏ. న. పౌత్యుత్తరము

ఉత్తరేద్యుః- అవ్యయ. మరుసటిదినమున

ఉత్తష్ఠః-కి. (ఉత్ పూర్వఃస్థా. శబ్దికరణ. ప. లోట్. మ.
ఏక) లెమ్మ

ఉత్తీర్యతే-కి. (ఉద్ పూర్వఃత్యా. వర్తమాన. పృ. ఏక)
దాటబడుచున్నది

ఉత్థాతుం-కి)విణ. (ఉద్ పూర్వక స్థా. శప. ప. తుముక్)లేచ
టకు

ఉత్థాప్య-కి)విణ. (ఉద్ పూర్వక స్థా. శప. ప. పేరణ. ల్యప్
లేచునట్లుచేసి, అనగా) పైకెత్తి

ఉత్పతామి-కి. ('ఉత్' పూర్వక పత్. శప. ప. వర్త. ఉ. ఏ
ఎగురుచున్నాను దుముకుచున్నాను

ఉత్పతితుం- కి)విణ. ('ఉద్' పూర్వక పత్. శప. ప. తుముక్
ఎగురుటకు, దుముకుటకు

ఉత్పన్న-విణ. (-న్నః- న్న- న్నం; ఉద్'పూర్వకపద్. శ్యక్
ఆ. క్తాన్త) వుట్టిన

ఉత్పాదయతి-కి. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. ఆ. పేరణా.

వర్త. ప్రి. ఏ) పుట్టించుచున్నాడు, -చున్నది

ఉత్పాద్య-కివిణ. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. ఆ. పేరణా.

ల్యప్) పుట్టించి

ఉత్పాద్య-కివిణ. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. ఆ. ల్యప్) ఎగిరి,
దుమికి

ఉత్పవ-వి. పుం. ఉత్పవము

ఉత్పవదిన-వి.న. ఉత్పవదినము

ఉత్సహే-కి. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. ఆ.నర్త. ఉ. ఏ)కలను

ఉత్సృజ్య-కివిణ. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. శ.ప. ల్యప్) విడిచి

పెట్టి

ఉత్సేధవత్ - విణ. (-వాన్-వతీ-వత్) ఎత్తైన

ఉదగర్జత్-కి. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. శ.ప. లక్. ప్రి. ఏ)

గర్జించెను

ఉదగిరత్-కి. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. శ.ప. లక్. ప్రి. ఏ)

చెప్పెను; కక్కెను

ఉదనయత్-కి. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. ఉభ;ప. లక్. ప్రి. ఏ)

పైకి తీసికొనిపోయెను

ఉదపతిత్-కి. ('ఉద్' పూర్వకపద్. శ్యక్. ప. లక్. ప్రి. ఏ)

దుమికెను; పైకి ఎగిరెను

ఉదర- వి. న. పొట్ట, కడుపు

ఉదరపూర్తి- వి.శ్రీ. (ఉదర=పొట్ట, పూర్తి=నింపుకొనుట) ఉద
రము నింపుకొనుట

ఉదరస్ఫుటన- వి. న. (ఉదర=కడుపు, స్ఫుటన=పగులుట)
కడుపు పగులుట

ఉద్వీక్ష్య - క్రివిణ. (ఉద్విపూర్వక ఈష్. శప. ఆ. ల్యప్)
చూచి

ఉదీర్య- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వక ఈష్. స్వాచిచ్. ఉభ;
ల్యప్) మాటలాడి, చెప్పి

ఉద్విశ్య- క్రివిణ. (ద్వితీయాతో) ఉద్దేశించి, గురించి, గురి
పెట్టి

ఉద్దేశ- వి. పుం. ఉద్దేశము; చోటు

ఉద్ధత- విణ. (-తః- తా- తం) గర్వించిన

ఉద్ధర్తం- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వక ధృ. శప. ఉభ; తుముక్)
పైకెత్తుటకు

ఉద్ధృత్య- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వక ధృ. శప. ఉభ; ల్యప్)
పైకెత్తి

ఉద్యత- విణ. (-తః- తా- తం) పైకెత్తబడిన

ఉద్యమ-వి. పుం. ఉద్యమము, ప్రయత్నము

ఉద్యమ్య- క్రివిణ. ('ఉద్' పూర్వక యమ్. శప. ప. ల్యప్)
పైకెత్తి

ఉద్యమి- విణ. (-మి- మి- మి) ప్రయత్నించుచున్న

ఉద్యోగ- వి. పుం. ఉద్యోగము; పృథుత్వము

ఉద్యహేత్ - క్రి. ('ఉద్'పూర్వక శప. ఉ. ఉభ; ప. విధిలిక్. .

ప్ర. ఏ) పెండ్లియాడును, పెండ్లియాడవలెను

ఉన్నత- విణ. (-తః - తా - తం) ఎత్తైన

ఉన్నఖ- విణ. (-ఖః - ఖ - ఖం) సిద్ధముగానున్న; ఒకవిషయ

మీపై మనస్సుపెట్టిన

ఉన్ములిత- విణ. (-తః - తా - తం) వేళ్ళతోపెళ్ళగింపబడిన

ఉపకర్తు- క్రి.విణ. (ఉపపూర్వక కృ. ఉ. ఉభ; తుముక్) ఉప

కారముచేయుటకు

ఉపకార- వి. పుం. ఉపకారము

ఉపకృత- విణ. (-తః - తా - తం; ఉపపూర్వకకృ. ఉ. ఉభ;

క్తాస్త) ఉపకరింపబడిన

ఉపగచ్ఛతి- క్రి. (ఉపపూర్వకగచ్ఛ. శప. ప. వర్త. ప్ర. ఏ)

దగ్గరకుపోవుచున్నాడు; చేరుచున్నాడు; చేరుచున్నది.

ఉపగత- విణ. (-తః - తా - తం) చేరిన; సమీపించిన

ఉపచార- వి. పుం. ఉపచారము

ఉపతిష్ఠేత్ - క్రి. (ఉపపూర్వకస్థా. శప. ప. విధిలిక్. ప్ర. ఏ)

దగ్గరనిలచును, దగ్గరనుండును.

ఉపదేశ- వి. పుం. ఉపదేశము

ఉపద్యుత- విణ. (-తః - తా - తం; ఉపపూర్వకద్యు. శప. ప.

క్తాస్త) కష్టపెట్టబడిన

ఉపపన్న-విణ. (-న్నః- న్నా- న్నం; ఉపపూర్వకపద్. శ్య. ఆ.

క్తాస్త) కొట్టబడిన; (వస్తీ, సప్తమితో) తగిన

ఉపయుక్త- విణ. (-క్తః- క్తా- క్తం) ఉపయోగమైన; తగు

ఉపయుజ్యతే- క్రి. (ఉపపూర్వకయుజ్. శ్మం. ఆ. కర్మణి.

వర్త. ప్రి. ఏ) ఉపయోగింపబడుచున్నది

ఉపయుజ్యతాం- క్రి. (ఉపపూర్వకయుజ్. శ్మం. ఆ. కర్మణి.

లోట్. ప్రి. ఏ) వానిని, దానిని, ఉపయోగింపబడనిమ్ము

ఉపయోగ-వి. పుం. ఉపయోగము.

ఉపరి-క్రివిణ. (వస్తీతోలేక స్వయముగా) పైన

ఉపవాస-వి. పుం. ఉపవాసము.

ఉపవిశ్య-క్రివిణ. (ఉపపూర్వకవిశ్. శ. ప. ల్యప్) కూర్చుండి.

ఉపసంభయ-క్రి. ఉపపూర్వకస్తంభ. శ్మ లేక శ్మ. ప.)

పేరణ. లోట్. మ. ఏ.) పడిపోకుండ నిలుపుము.

ఉపహత-విణ. (-తః-తా-తం; ఉపపూర్వకహత్. ల్. ఆ. ప.

క్తాస్త) కొట్టబడిన, గాయముచేయబడిన

ఉపహరే-క్రి. (ఉపపూర్వకహృ. శప్. ఉధ. వర్త. ఉ. ఏ.)

ఇచ్చుచున్నాను, తెచ్చుచున్నాను.

ఉపహసంతి- క్రి. (ఉపపూర్వకహస్. శప్. ప. వర్త. ప్రి. బ.)

పరిహాసము చేయుచున్నారు.

ఉపహస్యంతే-క్రి. (ఉపపూర్వకహస్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త.

ప్రి. బ.) పరిహాసము చేయబడుచున్నారు.

ఉపహ్వర-వి. పుం. రిహస్యము.

ఉపహార-వి. పుం. బలి; నైవేద్యము.

ఉపాగచ్ఛత్-క్రి. (ఉపాపూర్వకగమ్. శప్. ప. లక్. ప్రి. ఏ)
దగ్గరకు వచ్చెను.

ఉపాగచ్ఛన్-క్రి. (ఉపాపూర్వకగమ్. శప్. ప. లక్. ప్రి. బ.)
దగ్గరకువచ్చిరి; దగ్గరకు వచ్చినవి.

ఉపాగత-విణ. (-తః-తా-తః; ఉపాపూర్వకగమ్. శప్. ప.
క్తాస్త) దగ్గరకువచ్చిన

ఉపాదిశత్-క్రి. (ఉపపూర్వకగమ్. శ. ఉభ; ప. లక్. ప్రి.)
ఏ) ఉపదేశించెను

ఉపాయ-వి. పుం. ఉపాయము.

ఉపాలంభ-వి. పుం. తీట్టు; దూషణ

ఉపావిశత్-క్రి. (ఉపపూర్వకగమ్. శ. ప. లక్. ప్రి. ఏ) కూ
గ్గుండెను.

ఉపాలంభత-క్రి. (ఉపాలంభ. విధిలిక్. ప్రి. ఏ) తిట్టవలెను;
దూషించవలెను.

ఉపేత-విణ. (-తః-తా-తం) కూడిన (తృతీయాశో)

ఉపేత్య-క్రివిణ. (ఉపాపూర్వక లుక్. ప. ల్యప్) చేరి

ఉభయోః-సర్వ (నిత్యం ద్వివచనం) ఇద్దరియొక్క, రెంటి
యొక్క; సర్వవిణ. ఇద్దరు, రెండు

ఉభా-సర్వ. (నిత్యం ద్వివచనం) ఇద్దరుమనుష్యులు, రెండు
వస్తువులు; సర్వవిణ. ఇద్దరు, రెండు.

ఉరగ-వి. పుం. వాము

ఉలూక-వి. పుం. గుడ్డగూబ

ఉల్లంఘయివ్యతి- క్రి. ('ఉక్' పూర్వకః లంఘే. స్వాణీచ్.

ఉభ. లృట్. ప్రి. ఏ) మీరును

ఉప్ర-వి. పుం. ఒంటె

ఉష్ణగృహనివాస-వి. పు . ఉష్ణగృహమందు నివసించుట

ఉహ్యమాన-విణ. (-నా-నా-చం; వహ్. శస. ఉభ; కర్మణి.

శానచ్) మోయబడుచున్న (అనగా) లాగుకొని పోబడు

చున్న

ఉహి

ఉహ్య-క్రివిణ. (వహ్. శస. ఉభ; క్త్వా) మోసి

ఉర్ధ్వప్రదేశ-వి. పుం. ఎత్తైనస్థలము

ఋషి

ఋష- వి. పుం. ఎలుగుగొడ్డ

ఋషి-వి. పుం. ఋషి

ఏ

ఏక-సర్వ. (ఏకః-ఏకా-ఏకం) ఒకడు, ఒకతె, ఒకటి.

సర్వ విణ. ఒక

ఏకత్ర-క్రివిణ. ఒక్కచోట

ఏకదా-క్రివిణ. ఒక్కప్పుడు

ఏకపదం-క్రివిణ. ఒక్కమాట

ఏకమ్-సర్వ. (ఏక. పుం. ద్వితీ. ఏ. న. ప్రిథ. లేక ద్వితీ. ఏ)

ఒకని, ఒకటి, ఒకదానిని; సర్వవిణ. ఒక

ఏకతమ-సర్వవిణ. అన్నిటిలో నొకటియగు

ఏకమత-వి. న. ఒక అభిప్రాయము (ఏకమతే=ఒక అభిప్రాయముగా)

ఏకయా-సర్వ. (ఏక. శ్రీ. తృ. ఏ) ఒక తెచ్చేది; సర్వవిణ. ఒక ఏకవారం-కి)విణ. ఒకమారు

ఏకస్థి-సర్వ. (ఏక. పుం. న. సప్తమి. ఏ) ఒకనియందు; ఒక దానియందు; సర్వవిణ. ఒక

ఏకస్య-సర్వ. (ఏక. పుం. న. షష్ఠి ఏ.) ఒకని యొక్క, ఒక దానియొక్క; సర్వవిణ. ఒక

ఏకాక్షి వికల-విణ. (-లః-లా-లం) ఒక కన్ను లేని

ఏకాం-సర్వ. (ఏక. శ్రీ. ద్వితీయా. ఏ) ఒక తెను; సర్వవిణ. ఒక ఏకేన-సర్వ. (ఏక. పుం. న. తృ. ఏ) ఒకనిచే, ఒక దానిచే;

సర్వవిణ. ఒక

ఏకైక-సర్వ. ఒక్కొక్కటి

ఏకైకః-కి)విణ. ఒక్కొక్కటిగా

ఏణ-వి. పుం. దుష్టి

ఏతద్-సర్వ. (ఏతద్. న. పృథ. ద్వితీ. ఏ) ఇది, దీనిని; సర్వవిణ. ఇది

ఏతద్ధర్మం-కి)విణ. దీనికొరకు

ఏతయోః-సర్వ. (ఏతద్. న.పుం. షష్ఠి. లేకసప్తమి.ద్వి.) ఈ యిద్దరియొక్క, ఈ రెంటియొక్క; ఈ యిద్దరియందు, ఈ రెంటి యందు; సర్వవిణ. ఈ రెండు

ఏతర్హి-కి)విణ. ఇప్పుడు

ఏతస్మాత్-సర్వ. (ఏతద్. న. పుం) ఇతనినుంచి, దీనినుంచి

సర్వవిణ. ఇది

ఏతస్మిన్-సర్వ. (ఏతద్. పుం. న. సప్తమి. ఏ.) ఇతనియందు, దీని
యందు; సర్వవిణ. ఇది

ఏతాదృశ-విణ. (-దృశః-దృశీ-దృశం) ఇటువంటి

ఏతాని-సర్వ. (ఏతద్. న. పృథ. ద్వితీ. బ) ఇవి, వీనిని; సర్వ
విణ. ఈ

ఏతామ్-సర్వ. (ఏతద్. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ) ఈమెను; సర్వ
విణ. ఈ

ఏతావత్-విణ. (-వాన్-వతీ-వత్) ఇంత, ఇటువంటి

ఏతేషామ్-సర్వ. (ఏతద్. న. పుం. షష్ఠి. బ.) వీరియొక్క,
వీనియొక్క; సర్వవిణ. ఈ

ఏతేషు-సర్వ. (ఏతద్. న. పుం. సప్తమి. బ.) వీరియందు, వీని
యందు; సర్వవిణ. ఈ

ఏతౌ-సర్వ. (ఏతద్. పుం. పృథ. ఏ. ద్వితీ. ఏ.) వీరిద్దఱు, వీరిద్దఱి
ని; సర్వ. ఈ ఇద్దఱు

ఏత్య - (ఆపూర్వక లుక్. వ. ల్యప్) పోయి

ఏథ తే-క్రి. (ఏథ్. శప్. ఆ. వర్త. పృ. ఏ) వర్ధిల్లుచున్నాడు, -చున్నది
పెరుగుచున్నాడు, -చున్నది

ఏనమ్-సర్వ. ('ఏతమ్' రూపాంతరము) వీనిని; సర్వవిణ. ఈ

ఏనయాః-సర్వ. ('ఏతయోః' రూపాంతరము)

ఏనస్విక్-విణ. (-స్వి-స్విసీ-స్వి) పాపముగల, చెడ్డ

ఏభిః-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. స. తృ. బ.) వీరితో, వీనితో; సర్వ
విణ. ఈ

ఏభ్యః-సర్వ. (ఇదమ్. పుం. స. చతుర్థీబ.) వీరికి, వీనికి; సర్వ
విణ. ఈ

ఏవ-కివిణ. మాత్రము

ఏవం-కివిణ. ఇట్లు

ఏవంవిధ-పిణ. (-ధః-ధా-ధం) ఇటువంటి

ఏవంవిధచింతా-వి. స్త్రీ. ఇటువంటి తలంపు

ఏషః-సర్వ. (ఏతద్ . పుం. ప్రథ. ఏ) ఇతడు; సర్వవిణ. ఈ

ఏషాం-సర్వ. (ఏతద్ . స్త్రీ. ప్రథ. ఏ) ఈమె; సర్వవిణ. ఈ

ఐ

ఏకమత్య-వి. స. ఏకమత్యము

ఏచ్ఛత్-కి. (ఇష్. శ. ప. లక్. ప్ర. ఏ) కోరెను.

ఓ

ఓతః-వి. పుం. పిల్లి

ఔ

ఔన్నత్య-వి. స. ఎత్తు

క

కః-సర్వ. (కిమ్. పుం. ప్రథ. ఏ) ఎవడు; సర్వవిణ. ఏ

కచ్చప-వి. పుం. తా బేలు

కంచన-సర్వ. (కించన. పుం. ద్వి. ఏ) ఒకానొకని; సర్వవిణ.
ఒకానొక

కంచిత్-(కంచనవలెనే)

కటకటాపయిత్వా-కి)విణ. కటకటయని పండ్లుకొఱకి

కణ-వి. పుం. అణువు; (నీటి) బిందువు

కంటక-వి. పుం. న. ముల్లు

కంఠ-వి. పుం. కంఠము, మెడ, గొంతు

కంఠశోష-వి. పుం. గొంతు ఎండిపోవుట

కతరస్య-సర్వ. (కతర. పుం. న. పక్షి. ఏ) ఇద్దరిలో యెవరియొక్క, రెంటిలో దేనియొక్క; సర్వవిణ. రెంటిలో ఏ

కతిచిత్-సర్వ. (కతిచిత్. పుం. స్త్రీ. న. నిత్యంబహువచనం. పృథ
మా లేక ద్వి. బ.) కొందరు, కొన్ని; కొందరిని, కొన్నిటిని;
సర్వవిణ. కొందరు, కొన్ని

కతిపయ-విణ. (-యః-యీ-యం) కొన్ని

కథమ్-కి)విణ. ఎట్లు

కథమ్వా-కి)విణ. ఎట్లు

కథయ-కి). (కథ్. స్వాణిచ్. ఉభ; లోట్. మ. ఏ) చెప్పము

కథనూమి-కి). (కథ్. స్వాణిచ్. ఉభ; వర్త. ఏ) చెప్పచు
న్నాను

కథా-వి. స్త్రీ. కథ, మాటలాడుట

కథిత- విణ (-తః-తా-తం; కథే. న్యాణిచ్. ఉభ;క్తాస్త) చెప్ప
బడిన

కదర్య- వి. పుం. లోభి; పిసినారి

కదా- క్రివిణ. ఎప్పుడు

కదాచిత్ - క్రివిణ ఒకానొకప్పుడు

కనిష్ఠ- విణ. (-ష్ఠః-ష్ఠా-ష్ఠం) అందరికన్న చిన్న

కందర- వి. పుం. గుహ

కన్యా- వి స్త్రీ. పడుచు; పిల్ల

కమ్- సర్వ. (కిమ్. పుం. ద్వితీ. ఏ) ఎవని? సర్వవిణ. ఏ

కపి- వి. పుం. కోతి

కపోత- వి. పుం. పావురము

కమత- వి. పుం. తా'బేలు

కమపి-సర్వ. కంచిత్ వలెనే.

కర-వి. పుం. చేయి; పన్ను

కరతల-వి. పుం. అటచేయి

కరిష్యసి- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ లృట్. మ. ఏ) చేసెదవు

కరిష్యామి- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; లృట్. ఉ. ఏ) చేసెదను

కరుణ- విణ. (-ణః-ణా-ణం) పరితాపకరమైన; జాలిపడు

కరుణం-క్రివిణ. పరితాపముగా, దీనముగా

కరుణవచన- వి. న. కరుణపుట్టించెడుమాటలు

కరోమి-క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ; వర్త. మ. ఏ) చేయుచున్నాను

కరోపి-కీ. (కృ. ఉ. ఉభ; వర్త. మ. ఏ) చేయుచున్నావు

కర్మశ-విణ. (-శః-శా-శం) కఱకై న; విననిపుగాని

కర్ణ-వి. న. చెవి

కర్ణాటదేశ-వి. పుం. కర్ణాటదేశము

కర్తవ్య-విణ. (-వ్యః-వ్యా-వ్యం; కృ. ఉ. ఉభ; తవ్య) చేయ
తగిన

కర్తమ్-కీ.విణ. (కృ. ఉ. ఉభ; తుమ్) చేయుటకు

కర్మన్-వి. న. పని; కర్మ

కలకల-వి. పుం. కలకలధ్వని

కలహ-వి. పుం. పోట్లాట, జగడము

కలహపర-విణ. (-రః-రా-రం) పోట్లాడుస్వభావముగల

కలా-వి. స్త్రీ. కల; (ఇవి సంగీతము, నాట్యము మొదలగునవి;

వీని సంఖ్య 64 లేక 96); చంద్రానికశ (ఇది 16); భాగము

కలావత్-విణ. (-వా-వతీ-వత్) కలలయందు నేర్పుగల

కలాపభార-వి. పుం. పింఛభారము

కలుషిత-విణ. (-తః-తా-తం) బురదగా చేయబడిన

కవి-వి. పుం. కవి

కశా-వి. స్త్రీ. కొరడా; జాటి

కశ్చన-సర్వ. (కించన. పుం. ప్రథమా. ఏ) ఒకానొకడు; సర్వ

విణ. ఒకానొక

కశ్చిత్-(కశ్చనవలెనే)

కష్ట-విణ. (-ప్టః-ప్టా-ప్ట) కష్టమైన

కష్ట-వి. న. కష్టము, దుఃఖము

కస్మాచ్చిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. పంచమీ. ఏ) ఎవడో ఒకని
నుంచి; సర్వవిణ. ఒకానొక

కస్మింశ్చిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. సప్తమీ. ఏ) ఎవడో ఒకని
యందు; సర్వవిణ. ఒకానొక

కస్యచన-సర్వ (కించన. పుం. షష్ఠీ. ఏ) ఎవడో ఒకనియొక్క;
సర్వవిణ. ఒకానొక

కస్యచిత్-(కస్యచనవలెనే)

కస్యంచన-సర్వ. (కించన. స్త్రీ. సప్తమీ. ఏ) ఎవతో ఒకతె
యందు; సర్వవిణ. ఒకానొక

కా-సర్వ. (కిం. స్త్రీ. ప్రథమా. ఏ) ఎవతె; సర్వవిణ. ఏ

కాచన-సర్వ. (కించన. స్త్రీ. ప్రథ. ఏ) ఎవతో ఒకతె; సర్వ
విణ. ఒకానొక

కాచిత్-(కాచనవలెనే)

కాంచిత్-సర్వ. (కించిత్. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ) ఎవతో ఒకతెను;
సర్వవిణ. ఒకానొక

కాణ-విణ. (-ణః-ణా-ణం) ఒంటికన్నుగల

కానన-వి. న. అడవి

కాని-సర్వ. (కిం. న. ప్రథ. లేక ద్వితీ. బి) ఏవి, వేని; సర్వ
విణ. ఏ

కానిచిత్-సర్వ. (కించిత్. న. పృథ. బ. లేక ద్వితీ. బ.) ఏవో
 కొన్ని, ఏవోకొన్నిటిని; సర్వవిణ. కొన్ని
 కామపి-సర్వ. (కిమపి. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ.) ఎవతో ఒక తెను; సర
 విణ. ఒకానొక

కారణ-వి. న. కారణము

కారయిత్యా-కివిణ. (కృ. ఉ. ఉభ; పేరణ. క్వా)
 చేయించి

కారుణ్యనిధి-వి. పుం. కారుణ్యనిధి

కార్య-వి. పుం. పని; విణ (-ర్యః-ర్యా-ర్యం) చేయదగిన

కార్యవశ-వి. పుం. పనితోందర

కాల-వి. పుం. కాలము; యముడు

కాలధర్మ-వి. పుం. చావు

కాశీ-వి. స్త్రీ. కాశీనగరము

కాష్ఠ-వి. న. కట్టె

కాష్ఠభారి-వి. పుం. కట్టెలమోపు

కాష్ఠవిక్రయిన్-వి. పుం. కట్టెలు అమ్మువాడు

కాసార-వి. పుం. న. సరస్సు

కాసుచిత్-సర్వవిణ. కొన్ని

కింకర-వి. పుం. సేవకుడు

కించ-చాది. మఱియు

కించన-సర్వవిణ. ఒకానొక

కించిత్ - (కించనవలెనే)

కించినపి-కిరివిణ. కొంచెముకూడ

కింతు-కిరివిణ. అయితే

కిమ్-సర్వ. (కిం. న. ప్రభ. ద్వితీ. ఏ) ఏది, దేనిని; సర్వవిణ. ఏ

కింభోః- భావనిదర్శకావ్యయము. సంబోధనయందు ఉపయో

గించబడును.....ఓయి!

కిసుర్థం-కిరివిణ. ఎందుకొరకు

కిమితి-కిరివిణ. ఎందుకు

కిపచాన-వి. పుం. లోభి

కియత్ - విణ. (కియాత్. కియతీ. కియత్) ఎంత? కొంత

కిల-కిరివిణ. నిశ్చయముగా

కిలాపీకృత-విణ. (-తః-తా-తం) మచ్చలతో నిండియున్న

కుక్కుట-వి. పుం. కోడిపుంజు

కుక్కుర- వి. పుం. కుక్క

కుక్షి-వి. పుం. కడుపు; ఒకవస్తువుయొక్క లోనిభాగము

కుక్షి పూరి-విణ. (-రః-రా-రం) కడుపునింపు

కుంజ-వి. పుం. పొదరిల్లు

కుతారహస్త-విణ. (-స్తః-స్తా-స్త) చేతిలో గండ్లిగొడ్డలిగల

కుతః-కిరివిణ. ఎక్కడనుంచి

కుత్ర-కిరివిణ. ఎక్కడ

కుపిత-విణ. (-తః-తా-తం) కొపముగల, కోపముగానున్న

కుప్యసి-కి). (కుపి. శ్మృ. ప. వర్త.మ. ఏ) కోపపడుచున్నావు.
కుమార-వి. పుం. పిల్లవాడు; కుమారుడు; రాజకుమారుడు;

యువరాజు

కుంభ-వి. పుం. కుండ

కురింగ-వి. పుం. జింక

కురు-కి). (కృ. ఉ. ఉభ.ప. లోక్.మ. ఏ) చేయుము

కురుతే-కి). కృ. ఉ. ఉభ., ఆ. వర్త. పృ. ఏ) చేయుచున్నాడు,
-చున్నది.

కురుపే-కి). (కృ. ఉ. ఉభ., ఆ. వర్త. మ. ఏ) చేయుచు
చున్నావు

కుర్మః-కి). (కృ. ఉ. ఉభ.ప. వర్త. ఉ. బ) చేయుచున్నాము

కుర్యాత్-కి). (కృ. ఉ. ఉభ. ప. విధిలిక్. పృ. ఏ.) చేయును,
చేయవలెను

కుర్యామ్-కి). (కృ. ఉ. ఉభ. ప. విధిలిక్. ఉ. ఏ) చేసు
చేసెదను, నేను చేయవలెను.

కుర్యాః-కి). (కృ. ఉ. ఉభ. ప. విధిలిక్. మ. ఏ) నీవు చేసెదవు,
చేయవలెను.

కుర్వాణ-విణ. (-ణః-ణా-ణం; కృ. ఉ. ఉభ. శానచ్) చేయుచున్న

కుశల-విణ. (-లః-లా-లం) నేర్పుకల; వి. స. కుశలము

కుశలప్రశ్నానంతరం-కి) విణ. కుశలమునుగుఱించి అడిగిన తరు
వాత

కుసుమమాలా-వి. శ్రీ. పూమాల

కూజత్-విణ. (-జత్-జంతీ-జత్; కూజ్. శే. ప. శత్రు) కూయు

చున్న

కూజతి-కి. (కూజ్. శే. ప. వర్త. ప). ఏ) కూయుచున్నది.

కూజతుం-కి) విణ. (కూజ్. శే. ప. తుము) కూయుటకు

కూజన-వి. న. కూతి

కూప-వి. పుం. బావి

కూపజల-వి. న. బావినీళ్ళు

కూర్దమాన- విణ. (-నః-నా-నం; కూర్ద్. శే. ప. ఉభయ.

శానచ్) దుముకుచున్న, యెగురుచున్న

కూర్మ-వి. పుం. తాబేలు

కూల-వి. న. ఒడ్డు; కట్ట; గట్టు

కృతిక్షతి-విణ. (-తః-తా-తం) చేయబడిన గాయముగల,

గాయపటచబడిన

కృకాటికాగ్రహణ-వి. న. పెడతలదగ్గటపట్టుకొనుట

కృచ్ఛ-వి. న. కష్టము

కృతఘ్న-విణ. (-ఘ్నః-ఘ్న-ఘ్నం) చేసిన ఉపకారమునుటచి

పోవు

[ఈ కూపములనే విశేషములుగా నుపయోగింతురు]

కృతవాక్-విణ. (-వాన్-వతీ-వత్; కృ. ఉ. ఉభ. క్తవతు) చేసిన

కృత్తి-వి. న. చిర్మము

కృతే-కివిణ. కొఱకు (నామవాచకముయొక్క పట్టిలో
వచ్చును)

కృత్య-వి. న. పని, కృత్యము

కృత్వా-కివిణ. (కృ.ఉ. ఉభ.క్త్యా) చేసి

కృపణ-వి. పుం. లోభి

కృపా-పి. స్త్రీ. కృప

కృపాళు-విణ. (-ళుః-ళుః-ళు) కృపగల, దయగల

కృమి-వి. పుం. పురుగు

కృశ-విణ. (-శః-శా-శం) నన్నని. చిక్కిపోయిన

కృషీవల-వి. పుం. కాపువాడు

కృష్ట-విణ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టం; కృష్. శ. స. క్త్యా) లాగబడిన,
దున్నబడిన

కృష్ణ-విణ. (-ష్ణః-ష్ణా-ష్ణం) నల్లని

కేకిన్-వి. పుం. నెమలి

కేచిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. ప్రథ. బ.) కొందఱుమనుష్యులు;
సర్వవిణ. కొందఱు

కేదార-వి. పుం. వరిపాలము

కేన-సర్వ. (కిమ్. పుం. న. తృ. ఏ) ఎవనిచేత, దేనిచేత; సర్వ
విణ. ఏ

కేనచిత్-సర్వ. (కించిత్. పుం. న. తృ. ఏ) ఎవడో ఒకనిచే,
ఏదో ఒకదానిచే; సర్వవిణ. ఒకానొక

కేవలమ్- క్రివిణ. మాత్రము

కేసరాగ్- వి. స. కేసరముయొక్కకొన

కేసరీ- వి. పుం. మొగసింహము; (కేసరిణి. స్త్రీ)

కైశ్చిత్- సర్వ. (కించిత్. పుం. న. శృ. బ) ఎవరోకొండరిచేత,
ఎవరోకొన్నిటచేత; సర్వవిణ. కొంచు, కొన్ని

కోకిల- వి. పుం. కోకిలము; (కోకిలా. స్త్రీ)

కోఽపి- సర్వ. ఒకడు; సర్వవిణ. (కిమపి. పుం. పృథ. ఏ) ఒకా
నొక

కోలాహల- వి. పుం. కోలాహలము

కొచిత్- సర్వ. (కించిత్. పుం. న. పృథద్వి, ద్వితీయా. ద్వి)
ఎవరోఇద్దరు, ఎవరో రెండు; ఏవరోఇద్దరిని, ఎవరో రెంటిని;
సర్వవిణ. ఎవరో రెండు, ఎవరో ఇద్దరు

కొశిక- వి. పుం గుడ్డకూబ

క్రమ- వి. పుం. క్రమము, అడుగు

క్రమేలక- వి. పుం. ఒకటే

క్రియతే- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. కర్మణి. వర్త. పృ. ఏ) చేయ
బడుచున్నది.

క్రియే- క్రి. (కృ. ఉ. ఉభ. కర్మణి. వర్త. ఉ. ఏ) చేయబడు
చున్నాను

క్రీడనక- వి. పుం. న. ఆటవస్తువు

కోడూము- కిరి. (కోడ్. శప. ప. వర్త. ఉ. బ) ఆడుకొను

చున్నాము

కోడూర్థం- కిరివిణ. ఆడుటకు; ఆటకొజుకు

కోడితుం- కిరివిణ. (కోడ్. శప. ప. తుమున్) ఆడుటకు

కుర్ధి-వి. స్త్రీ. కోపము

కుర్ధ- విణ. (-ధ-ధా-ధ; కుర్ధ. శ్యక్. ప. క్తాస్త) కోప
ముగానున్న; కోపముగల

కోమ్యమి- కిరి. (కి). శ్న. ఉధ. శ్యక్. ఉ. ఏ) కొనెదను

కోధవశ- వి. పుం. కోపవశము

కోధసేతు- వి. పుం. కోపకారణము

కొంచ-వి. పుం. కొంచపక్షి

క్లిశ్యే- కి). (క్లిశ్. శ్యక్. ఆ. వర్త. ఉ. ఏ) దుఃఖపడుచున్నా
ను, కష్టపడుచున్నాను

క్వ- కిరివిణ. ఎక్కడ

క్షణ- వి. పుం. క్షణము

క్షణదా- వి. స్త్రీ. రాత్రి

క్షర- విణ. (-రి- తా- రం) దెబ్బతగిలిన; వి. న. గాయము

క్షరప్రదేశ- వి. పుం. గాయముతగిలిన చోటు

క్షుంతవ్య-విణ. (-వ్య- వ్యా- వ్యం; క్షమ్. శప. ఆ. తవ్య) ఓర్వ
తగిన, క్షమించతగిన

క్షమస్వ- కి). (క్షమ్. శప. ఆ లోట. మ. ఏ) క్షమించుము,
ఓర్పుకొనుము

క్షమతే- కి). (క్షమ్- శప. ఆ. వ ర్ధ. పి. ఏ) క్షమించుచు
న్నాడు, - చున్నది. ఓర్పుచున్నాడు, - చున్నది

క్షుత్తామ-విణ. (-మః- మా- మం) ఆకలివల్ల చిక్కిపోయిన

క్షుద్ర-విణ. (-ద్రః-ద్రా-ద్రం) చిన్న

క్షుద్రబుద్ధి-విణ. (-ద్ధిః-ద్ధి-ద్ధి) అల్పబుద్ధిగల

క్షుద్రనెత్-కి)విణ. అల్పనిలె

క్షుధ్- వి. శ్రీ. ఆకలి

క్షుధిత-విణ. (-తః-తా-తం; క్షుధ్. శ్యక్. ప. క్తాస్త) ఆకలి
గొన్న

క్షేత్ర-వి. న. పొలము

ఖ

ఖగేశ్వర-వి. పుం. (ఖగ=పక్షి, ఈశ్వర=రాజు) రాబందు
గరుడపక్షి

ఖండ-వి. పుం. న. ముక్క

ఖండయతి-కి). (ఖండ్. స్వాణిచ్. ప. వ ర్త. పి. ఏ) ముక్క
లుగా చేయుచున్నాడు, - చున్నది

ఖండశః-కి)విణ. ముక్కలుగా

ఖండిత-విణ. (-తః-తా-తం; ఖండ్. సా'ణిచ్. ప. క్తాస్త) ముక్కలుగా చేయబడిన

ఖనిత్వా-కి)విణ. (ఖన్. శిప్. ప. క్తాస్త) త)వ్వి

ఖర-వి. పుం. గాడిద; విణ. (-రః-రా-రం) వేడియైన, తీక్ష్ణమైన

ఖరనఖర-వి. పుం. న. చుఱుకైన గోళ్లు

ఖలీన- వి. న. కల్లము

ఖలు-కి)విణ. నిశ్చయముగా; కదా

ఖాద-వి. పుం. తిండి

ఖాదతి-కి) (ఖాద్. శిప్. ప. వర్త. ప్రి. ఏ) తినుచున్నాడు, -చున్నది

ఖాద్యపేయ-వి. న. (నిత్యం ఏకవచనం) తిండియున్న త్రాగుటకు నీరున్న

ఖద్యసే-కి). (ఖద్. శ్యక్. ఆ. వర్త. మ. ఏ) దుఃఖపడుచున్నావు

ఖన్న-విణ. (-న్నః-న్నా-న్నం; ఖద్. శ్యక్. ఆ. క్తాస్త) దుఃఖపడుచున్న

ఖేదయిష్యసి-కి). (ఖద్. శ్యక్. ఆ. ప్రేరణ. లృట్. మ. ఏ) దుఃఖపడుచేదవు

గ

గగన-వి. న. ఆకాశము

గచ్ఛ-కి). (గమ్. శిప్. ప. లోట్. మ. ఏ) వెళ్ళుము

గచ్చత్-విణ. (-న్-త్-త్; గమ్. శప్. ప. శత్య) పోవుచున్న
 గచ్చతి-కి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. ప). ఏ) పోవుచున్నాడు;
 -చున్నది

గచ్చసి-కి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. మ. ఏ) పోవుచున్నావు
 గచ్చమః-కి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. బ) పోవుచున్నాము
 గచ్చమి-కి. (గమ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. ఏ.) పోవుచున్నాను
 గచ్చేత్-కి. (గమ్. శప్. ప. విధిలిక్. ప). ఏ.) పోవుచు
 గచ్చేయ-కి. (గమ్. శప్. ప. విధిలిక్. ఉ. ఏ.) పోయెదను
 గణయతి-కి. (గణ. స్వాణిచ్. ఉధ. వర్త. ప). ఏ.) లెక్కించు.

చున్నాడు, -చున్నది; లక్ష్యపెట్టుచున్నాడు, -చున్నది

గణయంతి-కి. (గణ. స్వాణిచ్. ఉధ. వర్త. ప). బ.) లెక్కిం
 చుచున్నారు, -లక్ష్యపెట్టుచున్నారు

గంహూష-వి. పుం. ఎంగిలినీరు (నొటినిండి నున్ననీరు)

గంహూషక-వి. పుం. ఎంగిలినీరు నుమియువాడు

గత-విణ. (-తః-తా-త; గమ్. శప్. ప. క్తాన్త) పోయిన

గతవత్-విణ. (-వా-వతీ-వత్; గమ్. శప్. ప. క్తవతు)
 పోయిన

గతాగతే-వి. న. (నిత్యం ద్వివచనం) పోకరాకీలు

గతాసు-విణ. (-సుః-సుః-సు) చచ్చిన

గతి-వి. స్త్రీ. నడక; గతి

గతిపరీక్షావిధి-వి. పుం. నడకను పరీక్షించుమాదిరి

గత్వా-కి)విణ. (గమ్. శప్. ప. క్త్వా) పోయి

గదతి-కి). (గద్. శప్. ప. వర్త. పి. ఏ) చెప్పచున్నాడు,
-చున్నది

గంతవ్య-విణ. (-వ్యః- వ్యా -వ్యం; గమ్. శప్. ప. తవ్య)
పోతగిన

గంతుమ్-కి)విణ. (గమ్. శప్. ప. తుముః) పోవుటకు

గమన-వి. న. నడక

గమిష్యంతి-(గమ్. శప్. ప. ల్యట్. పి. బ) పోయెదరు.

గరుడ-వి. పుం. గరుడపక్షి

గర్జనా-వి. స్త్రీ. గర్జన

గర్త-వి. పుం. స్త్రీ. గుంట

గర్దభ- వి. పుం. గాడిద

గర్దభశిశు-వి. పుం. గాడిదపిల్ల

గర్దభీ-వి. స్త్రీ. ఆడుగాడిద

గర్దభాపశద-వి. పుం. నీచమైనగాడిద

గర్వ-వి. పుం. గర్వము

గర్విత-విణ. (-తః- తా- తం) గర్వించిన, గర్వముగల

గర్వీయసే-కి). (గర్వీయ్. య. ఏ) గర్వించుచున్నావు

గర్హణీయ- విణ. (-యః- యా- యం; గర్హణ. స్వాణిచ్;
ఉభ. ఆనీయ) నిందింపతగిన

గళ-వి. పుం. మెడ; గొంతు

గళగత-విణ. (-తః- తా- తం) గంజుల మోయిన

గళరంధ్ర-వి. పుం. స. గొంతుద్వారము

గళస్థిత-విణ. (-తః- తా- తం) గొంతులోనున్న

గహన-వి. స. అడవి; విణ. (-నః- నా- నం) చొచ్చుటకు

కప్తమైన

గాన-వి. స. పాట; సంగీతము

గుచ్ఛతయా-వి. స్త్రీ. (గుచ్ఛతా. త్వి. ఏ) గుత్తిగా

గుణ-వి. పుం. మంచిగుణము

గుణవత్-విణ. (-వా- వతీ- వత్) మంచిగుణముకల

గుణికాప్రక్షేప-వి. పుం. ఉండవేయుట, (అనగా) గుండుతో

కొట్టుట

గుర్జపర్ణ-వి. స. పొదరాకు

గుహ-వి. స్త్రీ. గుహ

గృధ్ర-విణ. (-ధ్రః- ధ్రః- ధ్రు) ఎక్కువతెగల

గృహ-వి. స. ఇల్లు; వి. పుం. (నిత్యం బహువచనం) ఇల్లు

గృహవాసిక-విణ. (-వాసీ- వాసినీ- వాసి) ఇంట్లోనివసించు

చున్న

గృహీత-విణ. (-తః- తా- తం) తీసికొనబడిన, పట్టుకొనబడిన

గృహీత్వా-కీ-విణ. గృహ్. ఇ. ఉభ. క్త్వా) తీసికొని, పట్టు

కొని

గృహీతవత్-విణ. (-వా- వతీ- వత్; గృహ్. ఇ. ఉభ.

క్తవతు) తీసికొనిన, పట్టుకొనిన

గృహ్యతాం-కి). (గ్రహ్. శ్న. ఉభ. కర్కణి. లోట్. ప).
 ఏ) తీసికొనబడనిమ్ము; పట్టుకొనబడనిమ్ము

గోహ-వి. న. ఇల్లు

గో-వి. పుం. ఎద్దు; వి. స్త్రీ. ఆవు

గోచర-విణ. (-రః- రా- రం) గోచరముగానున్న; కనబడు

చున్న

గోపాల-వి. పుం. ఒకనిపేరు; గొల్లవాడు

గోమహిషాది-వి. న. ఆవు, బట్టెగొడ్డు మొదలైనవి

గోమాయు-వి. పుం. నక్క

గోవింద-వి. పుం. ఒకనిపేరు; మహావిష్ణువు

గోష్ఠ-వి. పుం. న. పశువులదొడ్డి

గోష్ఠీసుఖ-వి. న. మాటలాడుటవలన పొందుసుఖము

గ్రంథ-వి. పుం. గ్రంథము.

గ్రహ-వి. పుం. గ్రహము; దయ్యము; పట్టు

గ్రహణ-వి. న. పట్టుకొనుట; గ్రహణము

గ్రహీతుం-కివిణ. (గ్రహ్. శ్న. ఉభ; శుముక్) పట్టు

కొనుటకు; తీసికొనుటకు

గ్రహీతవ్య-విణ. (-వ్యః- వ్యా- వ్యం; గ్రహ్. శ్న. ఉభ; తవ్య)

తీసికొనతగిన; పట్టుకొనతగిన

గ్రామ-వి. పుం. గ్రామము

గ్రామదేవతా-వి. శ్రీ. గ్రామదేవత
 గ్రామాంతర-వి. న. ఇంకొక గ్రామము
 గ్రామ్య-విణ. (-మ్యః-మ్యా-మ్యం) పల్లెటూరు
 గ్రామ్యపురుష-వి. పుం. పల్లెటూరి మనుష్యుడు
 గ్రాస-వి. పుం. అన్నము; నోటెడు అన్నము
 గ్రీవా-వి. శ్రీ. మెడ
 గ్రీష్మసమయ-వి. పుం. ఎండకాలము

ఘ

ఘాతయసి-కిరి. (హణ్. లు. ప. ప్రేరణ. వర్త. మ. ఏ)
 చంపుచున్నావు
 ఘాతయిత్ప్ర-విణ. (-తా-త్రీ-త్ప్ర) చంపునట్టి
 ఘోటక-వి. పుం. గుట్టము

చ

చ-సముచ్చయము. మఱియు
 చక్రీనేరుకగ్రీమేణ. (చక్రీనేమికగ్రీమ-త్ప్ర. ఏ) చక్రీముయొక్క
 పరిధినలె
 చక్రీవత్ -వి. పుం. గాడిచె
 చక్షుశ్శ్రీవస్ -వి. పుం. (చక్షుస్=కన్న; శ్రీవస్=చెవి) కన్న
 చెవిగాగలది; (అనగా) పాము
 చక్షుస్-వి. న. కన్న

చటకా-వి. శ్రీ. ఆడుపిచ్చుక

చంచు-వి. శ్రీ. పక్షిముక్కు

చంచుపగ్గహార- వి. పుం. ముక్కుతో పొడుచుట

చతుర్ - విణ. (చతుర్ - చతస్ర - చత్వారి; నిత్యం బహువచనము) నాలుగు

చతుర్థ - విణ. (-ర్థః - ర్థా - ర్థం) నాలుగవ

చతుర్థా-కి)విణ. నాలుగువిధములుగా; నాలుగుభాగములుగా

చంద్రికా-వి. శ్రీ. వెన్నెల

చపలజాతి-వి. పుం. ఎప్పుడున్న పరిగెత్తు జంతువు

చపలాంగ-విణ. (-గః - గా - గం) వడిగా పరిగెత్తు కాళ్ళుగల

చమత్కార-వి. పుం. చమత్కారము

చరతి-కి). (చర్. శప్. ప. వర్త. ప). ఏ) నడచుచున్నాడు, -చున్నది; తినుచున్నాడు, -చున్నది

చరతః-కి). (చర్. శప్. ప. వర్త. ప). ద్వి) వారిద్దరు నడచుచున్నారు, అవిరెండు నడచుచున్నవి; వారిద్దరు తినుచున్నారు, అవిరెండు తినుచున్నవి

చరత్ - విణ. (-రత్ - రంతీ - రత్; చర్. శప్. ప. శత్ర) నడచుచున్న; తినుచున్న

చరణ-వి. పుం. న. పాదము

చరణాయుధ-వి. పుం. (చరణ=పాదము, ఆయుధ=ఆయుధము) పాదమే ఆయుధముగా గలది (అసగా) కోడిపుంజు

చరిత్వా-కిరివిణ. (చర్. శప్. ప. క్త్వా.) నడచి, తీని

చర్మన్-వి. న. చర్మము

చర్విత-విణ. (-తః-తా-తం; చర్వ. శప్. ప. క్త్వా.) తినబడిన

చరామః-కిరి. (చర్. శప్. ప. సర్త. ఉ. బ.) నడచుచున్నాము,

తినుచున్నాము

చలితుమ్-కిరివిణ. (చల్. శప్. ప. తుము.) కదలుటకు

చారయత్-విణ. (-య-యంతీ-యత్; చర్. శప్. ప.

ప్రేరణా. శత్య.) నడిపించుచున్న; తినిపించుచున్న

చాల-వి. పుం. ఇంటిపైకప్పు

చాలయసి-కిరి. (చల్. శప్. ప. ప్రేరణా. వర్త. మ. ఏ) కద

లించుచున్నావు; లాగుచున్నావు

చికిత్సక-వి. పుం. నైద్యుడు

చిత్త-వి. న. చిత్తము; మనస్సు

చిత్రీశర్ణ-విణ. (-ర్ణః-ర్ణా-ర్ణం) అనేకరంగులుగల

చింతా-వి. స్త్రీ. చింత

చింతయంతి-కిరి. (చింత. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. వర్త. ప్రి. బ.)

తలంచుచున్నారు; అనుకొనుచున్నారు

చితాకాంత-విణ. (-తః-తా-తం) చింతజెందిన

చిరమ్-కిరివిణ. చాలాకాలము; చాలకాలము తరువాత

చిరస్థాయి-విణ. (-యీ-యినీ-యి) చాలకాలముండు

చిరాయ-కిరివిణ. చాలాకాలము; చాలాకాలముతరువాత

చిరంతన-విణ. (-నః-నీ-నం) పురాతనమైన; చాలాకాలము

నుంచియున్న

చిల్ల-వి. పుం. గద్ద, గరుడపక్షి

చుంబతి-కి. (చుంబ్. శప్. ప. వర్త. ప). ఏ) ముద్దుపెట్టు

కొనుచున్నాడు, -చున్నది.

చూతల-వి. పుం. మామిడిచెట్టుయొక్క అడుగుభాగము

చూతవృక్ష-వి. పుం. మామిడిచెట్టు

చేత్ - కి. విణ. ఎడల

చేతస్-వి. స. చిత్తము

చేతనమాల-వి. స. ప్రాణలన్నియు

చేస్తా-వి. స్త్రీ. చేష్ట

చేష్టిత-వి. స. చేష్ట

చోదయ-కి. (చుద్. స్వాణిచ్. ప. లోత్. మ. ఏ) తోలుము

పురిగొలుపుము

చోర-వి. పుం. దొంగ

చోలదేశ-వి. పుం. చోలదేశము

ఛా

ఛాగ-వి. పుం. గొట్టె

ఛాయా-వి. స్త్రీ. నీడ

ఛిత్వా-కి. విణ. (ఛిద్. శ్చం. ఉభ; క్త్వా) పగులగొట్టి

జ

జగత్ -వి. న. లోకము

జన-వి. పుం. లోకము; (బహువచనం) మనుష్యులు

జనక-వి. పుం. తండ్రి

జనసీ-వి. స్త్రీ. తల్లి

జనపద-వి. పుం. దేశము

జనాకుల-వి. (-లః-లా-లం) జనులతో నిండియున్న

జన్మ-వి. న. పుట్టుక

జంబుక-వి. పుం. నక్క

జరఠ-విణ. (-రః-తా-రం) ముసలి

జరతీ-వి. స్త్రీ. ముసలిస్త్రీ

జల-వి. న. నీళ్ళు

జలతః-క్రివిణ. నీళ్ళనుండి

జలాభిముఖ-విణ. (-ఖః-భా-ఖం) నీళ్ళవైపుననున్న

జర్జరీకృత్య-క్రివిణ. గాయపరిచి

జాత-విణ. (-తః-తా-తం; జ్ఞ. శ్య్. ఆ. క్తాప్త) పుట్టిన

జాతామర్ష-విణ. (-ర్షః-షా-ర్షం) కోపముగల, కోపముగానున్న

జాతి-వి. స్త్రీ. జాతి

జాతు-క్రివిణ. ఒకానొకవ్యవస్థ; పోయశః

జాయతే-క్రి. (జ్ఞ. శ్య్. ఆ. వర్త. ప్రి. ఏ) పుట్టుచున్నాడు, చున్నది.

జాతరూపకల్ప-విణ. (-ల్పః-ల్ప-ల్పం) బంగారునకు ఇంచు

మించుగా సమానమైన

జాయేరత్-కి. (జ్ఞ. శృక్. ఆ. విధిలిక్. ప్రి. బ.) పుట్టెదరు; పుట్టును.

జాలగ్రంథి-వి. శ్రీ. వలలోనున్నముడి

జిఘత్సతి-కి. (అద్. లుక్. ప. సన్నంత. వర్త. ప్రి. ఏ) తిగి
గోరుచున్నాడు, చున్నది

జిహ్వా-విణ. (-హ్వాః-హ్వా-హ్వాం) చెడ్డ; వి. పుం. చెడ్డవాడు

జీన-వి. పుం. ముసలివాడు

జీర్ణ-వి. పుం. ముసలివాడు; విణ. (-ర్ణః-ర్ణ-ర్ణం) ముసలి
జీర్ణింపబడిన; ప్రాత

జీవ-వి. పుం. ప్రాణము

జీవతి-కి. (జీవ్. శప్. ప. వర్త. ప్రి. ఏ) జీవించుచున్నాడు
-చున్నది

జీవత్-విణ. (-వత్-వంతీ-వత్) జీవించుచున్న

జీవలోక-వి. పుం. లోకము; ప్రపంచము

జీవామః-కి. (జీవ్. శప్. ప. వర్త. ఉ. బ.) జీవించుచున్నాము

జీవిత-వి. స. జీవితము

జీవేయః-కి. (జీవ్. శప్. ప. విధిలిక్. ప్రి. బ.) జీవించెదరు;
జీవించును

జేతవ్య-విణ. (-వ్యః-వ్యా-వ్యః; జి. శప్. ప. తవ్య) జయింప
తగిన

జోషమ్-క్రివిణ. మానముగా

జూత-విణ. (-తః-తా-తం) తెలిసికొనబడిన

జ్ఞాతవ్య-విణ. (-వ్యః-వ్యా-వ్యః; జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; తవ్య) తెలి
సికొనతగిన

జ్ఞాత్వా-క్రివిణ. (జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; క్త్వా) తెలిసికొని

జ్ఞాయతే-క్రి. (జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; కర్మణి. వర్త. పృ. ఏ) తెలిసి
కొనబడుచున్నాడు, -నున్నది

జ్ఞాయేతి-క్రి. (జ్ఞా. శ్నా. ఉభ; కర్మణి. నిధిలిక్. పృ. ఏ) తెలిసి
కొనబడును

జ్యాయే-విణ. (-యా-యసీ-యః) ఇద్దరిలో పెద్దయగు

జ్యేష్ఠ-విణ. (-ష్ఠ-ష్ఠా-ష్ఠం) అందరిలో పెద్దయగు

జ్యోత్స్నాధవళ-విణ. (-ళః-ళా-ళం) వెన్నెలవల్ల తెల్లగానున్న

ఝ

ఝటితి-క్రివిణ. త్వరగా

త

తటాక-వి. పుం. న. చెరువు

తడాగ-వి. పుం. న. చెరువు

తతః-సముచ్చయము. కాబట్టి; క్రివిణ. తరువాత

తత్-సముచ్చయము. కనుక

తత్కలాగత-విణ. (-తః-తా-తం) అప్పుడువచ్చిన

తత్పుత్ర-వి. పుం. అతనికొడుకు, ఆమె కొడుకు

తత్సభాజన-వి. న. అతని, ఆమెను మరియుదచేయుట

తత్ర-క్రివిణ. అక్కడ

తత్రత్య-విణ. (-త్యః-త్యా-త్యం) అక్కడనున్న

తత్రస్థ-విణ. (-స్థః-స్థా-స్థా) అక్కడనున్న

తథా-క్రివిణ. అలాగున

తథాపి- సముచ్చయము. ఐనను

తథావిధ-విణ. (-ధః-థా-ధం) అటువంటి

తద్-సర్వ. (తద్. స. ఏద. ద్వితీ. ఏ.) అది, దానిని; సర్వ
విణ. ఆ

తదభ్యాశ్చ ర్తిన్-విణ. (-ర్తీ-ర్తినీ-ర్తి) అతని, ఆమెయొక్క,
దానియొక్క పక్కనున్న

తగర్థమ్-క్రివిణ. ఆతనికొఱకు, ఆమెకొఱకు, దానికొఱకు

తద్వర్తతా-వి. స్త్రీ. అతనియొక్కయోగ్యత; ఆమెయొక్క,
దానియొక్క అర్హత

తదా-క్రివిణ. అప్పుడు

తదానీమ్-క్రివిణ. అప్పుడు

తద్రోహన్వాదనలోలుప- విణ. (-హః-హా-హం) దానిరసమును
రుచిచూడుటయందు ఎక్కువఆశక్తిగల

తద్వచన-వి. న. అతనియొక్క, ఆమెయొక్క, దానియొక్క
మాటలు

తద్వచన్-వి. న. అతనియొక్క, ఆమెయొక్క, దానియొక్క
మాటలు

తనయ-వి. పుం. తనయ (తనయా. స్త్రీ.=కూతురు)

తను-వి. స్త్రీ. దేహము; విణ. (-నుః-నుః-ను) చిన్న

తంత్ర-వి. న. ఏలుట

తన్మూలాగత-విణ. (తః-తా-తం) అతనినోటినుండివచ్చిన

తపస్-వి. న. తపస్సు

తపస్విని-వి. స్త్రీ. ఋషిస్త్రీ

తపస్వి-వి. పుం. ఋషి; విణ. (-స్వి-స్వి-స్వి) పరితాపకం
మైన

తప్-సర్వ. (తద్. పుం. ద్వితీ. ఏ) అతని; సర్వవిణ. ఆ

తయా-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. తృ. ఏ.) ఆమెచేత; సర్వవిణ. ఆ

తయోః-సర్వ. (తద్. పుం స్త్రీ. న. షష్ఠి. సప్తమీ. ద్వి.

ఆ ఇద్దరియొక్క, ఆ ఇద్దరియందు, ఆరెంటియొక్క; సర్వ
విణ. ఆ ఇద్దరు, ఆరెండు

తరు-వి. పుం. చెట్టు

తర్కయే-కీ. (తర్క. స్వామి. ఉభ; ఆ. వర్త. ఉ. ఏ.)

తలంచుచున్నాను, ఊహించుచున్నాను

తర్క- (యది, చేత్ - ఏనికి తరువాతవచ్చును) (అయితే) అప్పుడు

తవ-సర్వ. (యుష్మద్. వష్టి. ఏ) నీయొక్క

తస్కర-వి. పుం. దొంగ

తస్మాత్-సర్వ. (తద్. పుం. న. పంచమీ. ఏ.) ఆతనినుండి,
దానినుండి; సర్వవిణ. ఆ; సముచ్చయము. కనుక

తస్మిన్-సర్వ. (తద్. పుం. న. సప్తమీ. ఏ.) అతనియందు,
దానియందు; సర్వవిణ. ఆ

తస్మై-సర్వ. (తద్. పుం. న. చతుర్థీ. ఏ) అతనికొఱకు, దాని
కొఱకు; సర్వవిణ. ఆ

తస్య-సర్వ. (తద్. పుం. న. షష్ఠీ. ఏ) అతనియొక్క, దాని
యొక్క; సర్వవిణ. ఆ

తస్యాః-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. షష్ఠీ, పంచమీ. ఏ) ఆమెకంటె,
ఆమెయొక్క; సర్వవిణ. ఆ

తస్యాం-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. సప్తమీ. ఏ) ఆమెయందు; సర్వ
విణ. ఆ

తస్యై-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. చతుర్థీ. ఏ) ఆమెకొఱకు; సర్వ
విణ. ఆ

తాదయిష్యామి-కి. (తద్. స్వాణిచ్. ఉభ; ప. లృట్. ఉ.
ఏ.) కొట్టెవను

తాత-వి. పుం. తండ్రి; మూద్ధగావిలిచినపుడు 'నాయనా'

తాత్కాలిక-విణ. (-కః-కీ-కం) ఆకాలమందున్న

తాదృశ-విణ. (-శః-శీ-శం) అటువంటి

తాన్-సర్వ. (తద్. పు. ద్వితీ. బ.) వారిని; సర్వవిణ. ఆ
తాని-సర్వ. (తద్. న. ప్రథ. ద్వితీ. బ.) అవి, వానిని; సర్వ
విణ. ఆ

తాపయోగ-వి. పుం. వేడితగులుట

తామ్-సర్వ. (తద్. స్త్రీ. ద్వితీ. ఏ) ఆ మను; సర్వవిణ. ఆ

తారస్వర-వి. పుం. బిగ్గరగొంతు

తారుణ్య-వి. న. తారుణ్యము; యౌవనము

తార్కిక-వి. పుం. తార్కికుడు; తర్కము తెలిసినవాడు

తార్జ్య-వి. పుం. గరుడపక్షి

తావత్-విణ. (-వాత్-వతీ-వత్) అంత; కిరివిణ. వాక్యాలం
కారముగా నుపయోగించవచ్చును

తింత్రీణీపాదప-వి. పుం. చింతచెట్టు

తిరస్కృతవత్-వి. ఇ. (-వాత్-వతీ-వత్) తిరస్కరించిన

తిర్యక్-వి. పుం. జంతువు; కిరివిణ. అడ్డముగా

తిష్ఠతి-కి. (స్థా. శప్. ప. వర్త. స). ఏ.) నిలుచుచున్నాడు,
-చున్నది; ఆగుచున్నాడు, -చున్నది

తిష్ఠసి-కి. (స్థా. శప్. ప. వర్త. మ. ఏ) నిలచుచున్నావు;
ఆగుచున్నావు

తీష్ఠ-విణ. (-ష్ఠః-ష్ఠా-ష్ఠం) తీష్ఠమైన

తీర-వి. న. గట్టు; ఒడ్డు

తు-సముచ్చయము. అయితే; (కొన్నిచోట్ల అర్థములేకకూడ
ఉపయోగింపవచ్చును)

తుభ్యం-(యుష్మద్. చతుర్థీ. ఏ) నీకు

తురగ-వి. పుం. గుఱ్ఱము (తురంగ, తురంగము)

తుప్త-విణ. (-ప్తః-ప్తా-ప్త; తుప్. శ్యన్. ప. క్తాస్త) సంతోష
పడిన

తూర్ణం-కివిణ. త్వరగా

తూష్ణమ్-కివిణ. మానముగా

తృతీయ-విణ. (-యః-యా-యా) మూడవ

తృప్త-విణ. (-ప్తః-ప్తా-ప్త; తృప్. శ్యక్. ప. క్తాస్త) తృప్తి
జెందిన

తృప్తిత-విణ. (-తః-తా-తం; తృప్. శ్యక్. ప. క్తాస్త) దప్పిక
గొన్న

తే-సర్వ. (తద్. పుం. పృథమా. ద్వి; తద్. స్త్రీ. స. పృథ.,
ద్వితీ. ద్వి) వాండు, వారిద్దరు, వారిద్దరిని; ఆరెండు,
ఆరెంటిని; సర్వ. (యుష్మద్. షష్ఠీ. ఏ) నీయొక్క; సర్వ
విణ. ఆ, ఆయిద్దరు, ఆరెండు

తే-సర్వ. (తద్. పుం. స. తృ. ఏ) వానిచేత, దానిచేత;
సర్వవిణ. ఆ

తేషాం-సర్వ. (తద్. పుం. స. షష్ఠీ. బ.) వారియొక్క,
వానియొక్క; సర్వవిణ. ఆ

తేషు-సర్వ. (తద్. పుం. స. సప్తమీ. బ.) వారియందు,
వానియందు; సర్వవిణ. ఆ

హై-సర్వ. (తద్. పుం. న. త్య. బ.) వాచిత, వాచిత;
సర్వవిణ. ఆ

హైల-వి. న. నూనె

హైలభాండ-వి. న. నూనెకుండ

హైలవత్-కివిణ. నూనెవలె

హోయ-వి. న. నీళ్ళు

హౌ-సర్వ. (తద్. పుం. పృథ. ద్వితీ. ఏ.) వాచిస్తరు, వాచిద్దరిని;
సర్వవిణ. ఆ ఇద్దరు; ఆ

హ్యజశి-కి. (త్యజ్. శవ. ప. వర్త. పృ. ఏ.) వదలిపెట్టు
చున్నాడు, -చున్నది

హ్యజే-కి. (త్యజ్. శవ. ప. విధిల్. ఉ. ఏ.) విడిచిపెట్టె
దవు

హ్యయమ్-వి. న. మూడు

హ్యణ-వి. న. రక్షణ

హ్యి-విణ. (నిత్యం బహు., త్రియః-తిస్రః-తీర్ణి) మూడు

హ్యిట్వంతు-కి. (తుట్. శ్యట్. ప. లోట్. పృ. బ.)
విరగనిమ్ము

హ్యత్తః-కివిణ. నీకంటె; నీవద్దనుండి

హ్యత్తద్వశి-విణ. (-శః-శీ-శం) నీవంటి

హ్యద్గదనివృత్తి-వి. శ్రీ. నీవ్యాధి తీర్చుట

హ్యద్వత్-కివిణ. నీవలె

త్వమ్-సర్వ. (యుష్మద్. పృథ. ఏ) సీపు
 త్వయా-సర్వ. (యుష్మద్. తృ. ఏ) సీచేత
 త్వయి-సర్వ. (యుష్మద్. సప్తమి. ఏ.) సీయందు
 త్వరయతి-కి. (త్వర్. శస్. ఆ. పేరణా. వర్త. పృ. ఏ) తోఁ
 దరగా పోవునట్లు చేయుచున్నాడు, -చున్నది.
 త్వాదృశ-విణ. (-శః-శీ-శం) సీవంటి
 త్వామ్-సర్వ. (యుష్మద్. ద్వితీ. ఏ.) నిన్ను

ధ

ధుక్తోతి-కి. (ధుక్తృ. వర్త. పృ. ఏ) ఉమ్మి వేయుచు
 న్నాడు, -చున్నది

ద

దగ్ధోదర-వి. న. పాడుకడుపు
 దండ-వి. పుం. కట్ట; దండన
 దండక-వి. న. దండకారణ్యము. ఇది నర్మదా గోదావరీ మధ్య
 నున్నది.
 దండసీయ- విణ. (-యః-యా-యం) దండింపతెగిన
 దత్త-విణ. (-త్తః-త్తా-త్తం; దా. శస్. ప. క్తాస్త) ఇవ్వబడిన
 దత్తచిత్త-విణ. (-త్తః-త్తా-త్తం) తడేక చింతగానున్న
 దత్తవత్-విణ. (-వా-వతీ-వత్; దా. శస్. ప. క్తవతు)
 ఇచ్చిన

దత్తా-కి)విణ. (దా. శప. ప. క్త్వా) ఇచ్చి

దధి-వి. న. పెరుగు

దధికర్ణ-వి. పుం. ఒకపిల్లిపేరు.

దంత-వి. పుం. పన్ను

దయశే-కి). (దయ. శప. ఆ. వర్త. ప్ర. ఏ) జాలిపడుచున్నాడు;-చున్నది

దయంతే-కి). (దయ. శప. ఆ. వర్త. ప్ర. బ.) జాలిపడుచున్నారు

దయస్వ-కి). (దయ. శప. ఆ. లోట్. మ. ఏ) జాలిపడుము

దయూర్ద్రాచేతస్-విణ. (-తాః-తాః-తస్) దయకలిగిన

దరిద్ర-విణ. (-ద్రః-ద్రా-ద్రం) దరిద్రముగానున్న

దర్పరీ-వి. స్త్రీ. అశుకప్ప

దర్పరశిశు-వి. పుం. కప్పపిల్ల

దర్శనీయాకృతి-విణ. (-తిః-తిః-తి) అందమైన దేహముగల

దర్శయ-కి). (దృశ్. శప. ప. ప్రేరణ. లోట్. మ. ఏ) చూపించుము.

దర్శయతి-కి). (దృశ్. శప. ప. ప్రేరణ. వర్త. ప్ర. ఏ) చూపించుచున్నాడు;-చున్నది

దర్శయేత్-కి). (దృశ్. శప. ప. ప్రేరణ. విధిలిక్. ప్ర. ఏ) చూపించును

దర్శయేయం-కి). (దృశ్. శప. ప. ప్రేరణ. విధిలిక్. ఉ. ఏ) చూపించెదను.

దశతి-కి. (దంశ్. శప. ప. వర్త. ప్రి. ఏ) కొలుకుచున్నాడు,

-చున్నది

దశనశీల-విణ. (-లః-లా-లం) కుట్టుస్వభావముగల; కొలుకు

స్వభావముగల

దశా-వి. స్త్రీ. దశ

దశామి-కి. (దంశ్. శప. ప. వర్త. ఉ. ఏ) కుట్టుచున్నాను,

కొలుకుచున్నాను

దప్త-విణ. (-ప్తః-ప్తా-ప్తం) కొలుకబడిన; కుట్టబడిన

గాతవ్య-విణ. (-వ్యః-వ్యా-వ్య; దా. శప. ప. తవ్య) ఇవ్వ

తగిన

దాతృ-విణ. (-తా-తీ-తృ) ఇచ్చునట్టి

దాన-వి. న. దానము

దాపయ-కి. (దా. శప. ప. పేరణ. లోత్. మ. ఏ) ఇచ్చిం

చుము

దామకృత-విణ. (-తః-తా-తం) తాడుచేత చేయబడిన

దామబద్ధ-విణ. (-ద్ధః-ద్ధా-ద్ధం) తాడుతో కట్టబడిన

దారక-వి. పుం. మగబిడ్డ (దారికా=ఆడుబిడ్డ)

దారకవత్-కి.విణ. మగబిడ్డవలె

దారియతుమ్-కి.విణ. (దార్. స్వాణిచ్. ఉభ; తుమున్)

చీల్చుటకు

దారిద్ర్య-వి. న. పేదరికము

చారుఖండ-వి. పుం. న. కొయ్యముక్క

చానేర-వి. పుం. పనిచేసే దాసీయొక్క కొడుకు; ఒంటె

చాస్యతి-కి. (దా. శవ. ప. లృట్. ప్రి. ఏ) ఇచ్చును.

చాస్యథ-కి. (దా. శవ. ప. లృట్. ప్రి. బ.) ఇచ్చెదరు

చాస్యామి-కి. (దా. శవ. ప. లృట్. ఉ. ఏ) ఇచ్చెదను

చిత్స్యతే-కి. (దా. శవ. ప. సన్నంత. కర్మణి. వర్త. ప్రి. ఏ)

ఇవ్వకొరబడుచున్నాడు,- చున్నది

చిన-వి. పుం. న. చినము; పగలు

చినదిన-వి. న. ప్రితిరోజు

చివస-వి. పుం. రోజు; చినము

చివా-కిరిణి. పగలున

చిశ్-వి. శ్రీ. చిక్కు

చిప్త్యా-కి. భావనిదర్శకావ్యయము. అదృష్టవశాత్తు

చీన-విణ. (-నః-నా-నం) జాలిపుట్టించునట్లున్న; కిరిణి. (-నం)

జాలిపుట్టించునట్లు

చీనదయాళు-విణ. (-ళుః-ళుః-ళు) కష్టపడువారియెడ దయకలిగిన

చీప్తి-వి. శ్రీ. శోభ

చీయతే-కి. (దా. శవ. ప. కర్మణి. వర్త. ప్రి. ఏ.) ఇవ్వబడు

చున్నాడు,-చున్నది

చీరశృంగ-వి. న. పొడుగైన కొమ్ము

చుఃఖ-వి. న. దుఃఖము

దుఃఖభాజ్-విణ. (-జ్-జ్-జ్) దుఃఖముచెందు
 దుఃఖత-విణ. (-త-త-తం) దుఃఖముగల, కష్టపడు
 దుకూలాడి-వి. న. నేసినపట్టు మొదలైనవి
 దురతిక్రిమ-విణ. (-మ-మా-మం) చాటశక్యముగాని
 దురాత్మ-వి. పుం. చెడ్డవాడు
 దుర్గత-వి. పుం. ఒక బ్రాహ్మణునిపేరు
 దుర్జన-వి. పుం. చెడ్డవాడు
 దుర్దాంత-వి. పుం. ఒకసింహముయొక్క పేరు
 దుర్దైవవశాత్-కివిణ. దురదృష్టమువలన
 దుర్బల-విణ. (-ల-లా-లం) బలములేని
 దుర్మతి-విణ. (-తి-తి-తి) చెడుబుద్ధిగల
 దుర్మనస్-విణ. (-ర్మనాః-ర్మనాః-ర్మనస్) దుఃఖపడుచున్న
 దుర్లభ-విణ. (-భ-భ-భం) పొందుటకు కష్టమైన
 దుశ్చేష్టిత-వి. న. (దుర్=చెడు, చేష్టిత=నడత) చెడునడత
 దుష్కర్మ-వి. న. చెడ్డపని
 దుష్కీర్తి-వి. స్త్రీ. లోకీర్తి
 దుష్ట-విణ. (-ష్ట-ష్ట-ష్ట) చెడ్డ
 దుష్టమతి-వి. పుం. ఒకనిపేరు
 దుహితృ-వి. స్త్రీ. కూతురు
 దుహితృవత్-విణ. (-మా-మతీ-మత్) కూతురుగల

దూర-వి. న. దూరము; విణ. (-రః-రా-రం) దూరముగానున్న
దూరతః-కి) విణ. దూరములో, దూరమునుండి
దూరమ్-కి) విణ. దూరముగా

దూరస్థ-విణ. (-స్థః-స్థా-స్థం) దూరముగానున్న
దూరాత్-కి) విణ. దూరమునుండి

దూరీకరోమి-కి). (దూరీకృ. వర్త. ఉ. ఏ.) దూరముగానున్న
ట్లుచేయుచున్నాను

దూరీకర్తుం-కి). (దూరీకృ. తుముక్) దూరముగానున్నట్లు
చేయుటకు

దూషణ-వి. న. దూషణము

దూషయసి-కి). (దుష్. శ్యక్. ప. పే) రణ. వర్త. మ. ఏ)
దూషించుచున్నావు

దూషిత-విణ. (-తః-తా-తం; దుష్. శ్యక్. ప. పే) రణ. క్తాస్తం.)
దూషింపబడిన

దృఢ-విణ. (-ఢః-ఢా-ఢం) దృఢమైన; కి) విణ. దృఢముగా
దృశ్యతే-కి). (దృశ్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. పృ. ఏ) కనబడు
చున్నాడు; -చున్నది

దృశ్యంతే-కి). (దృశ్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. పృ. బ.) కన
బడుచున్నారు

దృశ్యసే-కి). (దృశ్. శప్. ప. కర్మణి. వర్త. ను. ఏ.) కనబడు
చున్నావు

దృష్ట-విణ. (-ష్టః-ష్టా-ష్టః; దృశ్. శప్. ప. క్తాస్త) చూడబడిన
 దృష్టవత్-విణ. (-వా-వతీ-వత్; దృశ్. శప్. ప. క్తవతు)
 చూచిన

దృష్టి-వి. స్త్రీ. చూపు

దృష్ట్యా-కివిణ. (దృశ్. శప్. ప. క్తాస్త) చూచి

దేయ-విణ. (-యః-యా-యః; దా. శప్. ప. యపిత్వయ)

ఇవ్వతగిన

దేవ-వి. పుం. దేవుడు

దేవతా-వి. స్త్రీ. దేవుడు, దేవత

దేవదాసి-వి. పుం. ఒకనిపేరు

దేవమందిర-వి. పుం. దేవునిగుడి

దేవసన్నిధి-వి. పుం. దేవునిసన్నిధి

దేవాగార-వి. న. దేవాలయము

దేవాలయ-వి. న. దేవాలయము

దేశ-వి. పుం. దేశము; స్థలము

దేశాంతర-వి. న. మఱియొక దేశము

దేహ-వి. పుం. దేహము

దైశ్యపరీత-విణ. (-తః-తా-తం) జాలిపుట్టించు

దైవదుర్విపాక-వి. పుం. దురదృష్టము

దైవసాహాయ్య-వి. న. దేవునిసహాయము; అదృష్టము

దోష-వి. పుం. తప్పు

కార్యాగ్యవశ-వి. పుం. దురదృష్టవశము

కాప్య-వి. న. చెడుపు; చెడుతనము

ద్రవ్య-వి. న. డబ్బు

ద్రవ్యనాశ-వి. పుం. ద్రవ్యనాశము

ద్రష్టుమ్-కిరివిణ. (దృశ్. శప్. ప. తుముక్) చూచుటకు

ద్రాక్షా-వి. స్త్రీ. ద్రాక్షతీగ

ద్రాక్షాఫల-వి. న. ద్రాక్షపండు

ద్యుతం-కిరివిణ. త్వరగా

ద్యుతగతిత్వ-వి. న. త్వరగానడుచుట

ద్యుతిగమనాత్మక-విణ. (-మః-మా-మ) త్వరితగానడువలేని

ద్యుతతరమ్-కిరివిణ. ఎక్కువత్వరగా

ద్వారా-(ద్వార్. తృ. ఏ) మూలముగా, వలన

ద్వి-విణ. (ద్వా-ద్వే-ద్వే; నిత్యంద్విపచనం) రెండు

ద్విగుణ-విణ. (-ణః-ణ-ణం) రెండురెట్లు

ద్విజ-వి. పుం. బ్రాహ్మణుడు (వైశ్యుడు, క్షత్రియుడు); పత్ని; సాము

ద్వితీయ-విణ. (-యః-యా-యం) రెండవ

ద్విధా-కిరివిణ. రెండువిధములుగా, రెండుభాగములుగా

ద్వివారం-కిరివిణ. రెండుసార్లు

ద్వీపి-వి. పుం. పెద్దపులి

ద్వేధా-కిరివిణ. రెండు విధములుగా; రెండుభాగములుగా

ద్వేషబుద్ధి-వి. స్త్రీ. ద్వేషచింత

ధ

ధన-వి. న. ధనము

ధనిక-వి. పుం. ధనవంతుడు

ధర్మ-వి. పుం. ధర్మము

ధర్మరాజ-వి. పుం. యమధర్మరాజు

ధాన్యకణ-వి. పుం. ధాన్యపుగింజ

ధాన్యసంగ్రహ-వి. పుం. ధాన్యముకూర్పుట

ధారాపుర-వి. పుం. ఒక నగరముపేరు

ధావ-కి. (ధావ్. శప్. ప. లోట్. మ. ఏ) పరుగెత్తుము

ధిక్-భావనిదర్శకావ్యయము. (ద్వితీయతో) ఛీ!

ధిక్కుర్వత్-విణ. (-ర్వక్-ర్వతీ-ర్వత్) నిందించుచున్న

ధిక్కుత-విణ. (-తః-తా-తం) నిందింపబడిన

ధిక్కుతవత్-విణ. (-వాక్-వతీ-వత్) నిందించిన

ధుర్య-వి. పుం. ఎద్దు; గుఱ్ఱము

ధూత్కుర్వత్-విణ. (-ర్వక్-ర్వతీ-ర్వత్) ఛీయని ఉమ్మి
వేయుచు

ధృత్వా-కి)విణ. (ధృ. స్వాణిచ్. ఉభ;క్త్వా)పట్టుకొని

ధృష్టత్వ-వి. న. ధైర్యము

ధ్యాయత్-విణ. (-యక్-యతీ-యత్; ధ్యై. శప్. ప. శత్య)

ధ్యానించుచు

ధ్యాంక్ష-వి. పుం. కాకి

న

న-సర్వ. (అస్మద్. ద్వితీ; చతుర్థి. బ.) ముక్కులను, మాకు
న-కిరీవిణ. కాదు, లేదు

న కేవలం-కిరీవిణ. ఇదియునుగాక (అపితు)

నకుల-వి. పుం. ముంగిస

నకులీ-వి. స్త్రీ. ఆడుముంగిస

న క్తం-కిరీవిణ. రాత్రియందు

నఖ-వి. పుం. నఖము

నగర-వి. పుం. నగరము

నటితుం-కిరీవిణ. (నట్. శప్. ప. తుముక్) నటించుటకు

నత-విణ. (-తః-తా-తం; నమ్. శప్. ప. క్తాప్) నంగిస; నమస్కరించిన

నదీ-వి. స్త్రీ. నది

నదీకూల-వి. న. ఏటిబడ్డ

నను-కిరీవిణ. నిశ్చయముగా. పిలుచునప్పుడుకూడ అపయోగించబడును

నమస్-భావనిదర్శకావ్యయము. నమస్కారము. (చతుర్థిశో)

నమస్కృత్య-కిరీవిణ. నమస్కరించి

నయ-కి. (నీ. శప్. ప. లోట్. మ. ఏ.) తీసికొనబడును

నయత్-విణ. (-యత్-యంతీ-యత్; నీ. శప్. ప. శత్రు)

తీసికొని పోవుచున్న

నయన-వి. స. కన్న

నయంతి-కి. (నీ. శవ. ప. వర్త. ప). బ) తీసికొనిపోవుచు
న్నారు, -చున్నవి

నయామి-కి. (నీ. శవ. ప. వర్త. ఉ. ఏ) తీసికొనిపోవుచున్నాను
నయేయం-కి. (నీ. శవ. ప. విధిలి. ఉ. ఏ) తీసికొనిపోయె
దను

నర-వి. పుం. మనుష్యుడు

నరక-వి. పుం. న. నరకము.

నర్మదా-వి. స్త్రీ. ఒకనదిపేరు

నవనీత-వి. న. వెన్న

నవనీతవల్-కి. విణ. వెన్నవలె

నశ్యేత్-కి. (నశ్. శ్యక్. ప. విధిలి. ప). ఏ) నశించును

నశ్యేయః-కి. (నశ్. శ్యక్. ప. విధిలి. ప). బ.) అవినశించును; వారునశించెదరు

నప్త-విణ. (-ప్తః-ప్తా-ప్తం; నశ్. శ్యక్. ప. క్తాప్త) నశించిన; పోయిన

నప్తప్రాయ-విణ. (-యః-యా-యం) ఇంచుమించుగా పోగా
ట్టకోబడిన

నప్తసంజ్ఞ-విణ. (-జ్ఞః-జ్ఞా-జ్ఞం; నప్త=పోయిన, సంజ్ఞా=ప్రజ్ఞ)
ప్రజ్ఞతప్పిన

నాటయత్వా-కి. విణ. నటించి

